

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

**TÜRKİYE TÜRKÇESİ ERZURUM AĞZI İLE
AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN
ORTAKLIKLARI**

Muharrem ŞAHİN

Prof. Dr. Şüreddin MEMMEDLİ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2022

TÜRKİYE TÜRKÇESİ ERZURUM AĞZI İLE
AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN
ORTAKLIKLARI

Muharrem ŞAHİN

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2022

KABUL VE ONAY

Muharrem Şahin tarafından hazırlanan “Türkiye Türkçesi Erzurum Ağzı ile Azerbaycan Standart Türkçesinin Ortaklıkları” başlıklı bu çalışma, 25/05/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr, Sedat ADIGÜZEL (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr, Şureddin MEMMEDLİ (Danışman)

[İ m z a]

Doç. Dr, Kemal İBRAHİMZADE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr, Mustafa ŞENEL

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 3 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

25/05/2022

Muharrem ŞAHİN

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, **tez danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında **tez danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kurulu'na bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* **Tez danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü veya fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. şureddin MEMMEDLİ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Muharrem şAHİN

TEŞEKKÜR

2012 yılında başlayan Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümü eğitim serüveni, hayatıma hem akademik hem manevi açıdan hem de çeşitli alanlarda birçok değer kattı. Bugünse günümüze dek onca sıkıntılı süreçlerden geçerek şu anki hedeflerimden birine ulaşmanın gururunu yaşıyorum.

Bugüne kadar edebiyata ve dile olan ilgim hiç eksilmedi ve eksilmeyecek. Kıymetli hocalarıma da yönlendirmesiyle çok sevdiğim ve ilgi duyduğum, konu olarak Azerbaycan sahası ile Erzurum bölgesini içine alan yüksek lisans tezimi tamamlamış bulunmaktayım. Erzurum yöresinde yaşayan birisi olarak bölge ağzının ilgimi çekmesi böyle bir tez konusu seçmemde oldukça etkili oldu. Tabii ki bu süreçte bana hep destek olan başta hocalarıma olmak üzere herkese minnettarım.

Dört yıllık lisans eğitimi sırasında ve sonrasında bana yardımlarını esirgemeyen, her gittiğimde kapılarını içtenlikle açan Atatürk Üniversitesindeki başta kıymetli Prof. Dr. Sedat Adıgüzel hocam olmak üzere tüm hocalarıma canı gönülden teşekkür ediyorum.

Yine yüksek lisans eğitimime başladığım ve iki yıl tavsiyeleri yolumda ışığa dönuşen Ardahan Üniversitesindeki başta Doç. Dr. Erdal Aydoğmuş olmak üzere tüm hocalarıma çok teşekkür ediyorum.

Özellikle tez aşamasında bana her türlü ilgiyi ve içten yardımlarını gösteren değerli danışmanlarım Şureddin Memmedli ve Gülnara Goca Memmedli hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Özellikle derleme sürecinde yardımlarıyla tezime katkıda bulunan değerli dostlarım başta bu yolu birlikte yürüdüğüm, desteğiyle her daim bana güç veren İbrahim Demirci olmak üzere Muhammed Bilal Güneş'e, Zeynep Şahin'e, Murat Aras'a ve Taha Kaygusuz'a canı gönülden teşekkür ediyorum.

Ayrıca varlığıyla her an yanında huzur bulduğum, hayata çok güçlü bir şekilde tutunmamı sağlayan ve bu süreçte hep yanımda olan canım sevdiğime çok teşekkür ediyorum.

Son olarak bugüne kadar benimle hep gurur duyan ve maddi manevi her yönden destekçim olan değerli aileme, anne babama ve kardeşlerime çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

ŞAHİN, Muharrem. *Türkiye Türkçesi Erzurum Ağzı ile Azerbaycan Standart Türkçesinin Ortaklıkları*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi, 2022.

Azerbaycan standart Türkçesinin ve Türkiye Türkçesi Erzurum ağzının ortak etmenlerini karşılaştırmalı olarak, örneklerle ve gerçek kişilerden elde edilen röportajlarla ele aldığımız çalışmamızdaki amaç, ortak söylemleri belirlemek olmuştur.

Tez, giriş kısmı hariç dört ana başlıktan oluşmaktadır.

Giriş kısmında tezin konusunun öneminden, özgün yanından ve kullanılan kaynaklardan bahsedilir.

Birinci bölümde Azerbaycan Türkçesinin ve Türkiye Türkçesi Erzurum ağzının tipolojik ilişkilerine değinilir. Burada Azerbaycan standart (yazın) dilinin gelişimi ve çağdaş durumu, Erzurum ağzının tarihsel seyri izlenilir, bu saha lehçesi ve yöre ağzı arasında tarihsel-kültürel etkileşim yolları aydınlaştırılır.

İkinci bölümde öznel sorunsala ses bilgisi (fonetik) yönünden açıklık getirilir. Burada Erzurum ağzının ses özelliklerinin bir daha incelenmesine gereksinim duyularak, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin Erzurum ağzı arasında ses bilgisel benzerlikler ortaya koyulur.

Üçüncü bölüm çalışmanın daha kapsamlı ve ilgi çeken kısmı niteliğindedir. Azerbaycan Türkçesinin ve Türkiye Türkçesi Erzurum ağzının söz varlığı ortaklıklarının ele alındığı bu kısımda önce ortak kelimelerden seçme sözlükçe oluşturulur, akabinde ortak adlar, ortak sıfatlar, ortak zamirler, ortak fiiller, ortak zarflar, ortak edatlar, ortak ünlemler, ortak deyimler örnekler karşılaştırılır.

Dördüncü bölümde öznel sorunsala biçim bilgisi (morfoloji) yönünden açıklık getirilir. Burada Erzurum ağzının kendine özgü yapısına değinilerek, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin Erzurum ağzı arasında biçim bilgisel benzerlikler ortaya koyulur.

Anahtar Sözcükler:

Azerbaycan standart Türkçesi, Dil ilişkileri, Erzurum ağzı, Lehçe bilimi, Söz varlığı.

ABSTRACT

ŞAHİN, Muharrem. *The associations of Erzurum dialect of Turkey Turkish and Azerbaijan standard Turkish*, Master Thesis, Ardahan University, 2022.

The main purpose of our study was to determine each common discourse by which we dealt with the common factors of Azerbaijani standard language and Erzurum dialect with examples and interviews obtained from real people. The thesis consists of four main titles except the introduction part. In the introduction, the importance of the thesis, its original aspect and the sources used are mentioned. In the first chapter, general grammatical features of the Erzurum dialect are covered by using written sources. Also the history and contemporary status of Azerbaijani literary language are discussed. The works in the field of Azerbaijan have been studied and used frequently. Cultural-historical back-ground of the typological interaction between also of Turkish Erzurum in Turkey and Azerbaijan mouth type language was touched upon. Historical and cultural values that make up the language are taken into consideration.

In the second chapter, the similarities between the dialect of Erzurum and the vocabulary of the Azerbaijani literary language are discussed. The words created through comparisons and enriching them with examples were highlighted. In the third chapter, the phonetic similarities of the dialect of Erzurum and the Azerbaijani standard language are dealt with, while the similar aspects of vowels and consonants are emphasized more frequently. In the fourth chapter, the morphological similarities of the dialect of Erzurum and the Azerbaijani literary language are discussed. Similar appendices and their usage are explained with examples by working on the appendices. Finally, in the appendix section, interviews created as a result of completely individual studies were mentioned. The compilations that we gathered mostly from elderly people constituted a very important part.

Keywords:

Azerbaijani standard language, Common factors, Erzurum dialect, Word presence.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	
ETİK BEYAN	
TEŞEKKÜR	
ÖZET	5
ABSTRACT	6
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR & TRANSKRİPSİYON	10
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	12
1. BÖLÜM	16
TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN TİPOLOJİK İLİŞKİLERİ	16
1.1. AZERBAYCAN STANDART (EDEBİ) TÜRKÇESİNİN GELİŞİMİ VE GÜNCEL DURUMU	16
1.2. ERZURUM AĞZININ TARİHSEL SEYRİ	19
1.3. ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN TARİHSEL VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİMİ	21
2. BÖLÜM	24
TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN SES (FONETİK) ORTAKLIKLARI	24
2.1. ERZURUM AĞZI SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ	24
2.2. ERZURUM İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN SES BİLGİSİ BENZERLİKLERİ	30
2.2.1. Éé Ünlüsü	30
2.2.2. Xx / Hh Ünsüzü	31
2.2.3. Ünlü Ses Olayları	31
2.2.4. Ünsüz Ses Olayları	32
3. BÖLÜM	36

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI ORTAKLIKLARI	36
3.1. ORTAK İSİMLER	37
3.2. ORTAK SIFATLAR ..	97
3.3. ORTAK ZAMİRLER	107
3.4. ORTAK FİİLLER	108
3.5. ORTAK ZARFLAR	120
3.6. ORTAK EDATLAR	124
3.7. ORTAK DEYİMLER	127
3.8. ORTAK KELİMELEK SÖZLÜKÇESİ	130
3.9. ORTAK KELİMELEKİN ERZURUM AĞZINDA BİLİNİRLİK DÜZEYİ.....	144
4. BÖLÜM	149
TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN BİÇİM (MORFOLOJİK) ORTAKLIKLARI	149
4.1. ERZURUM AĞZININ ŞEKİL-YAPI ÖZELLİKLERİ	149
4.2. ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ.....	166
4.2.1. İsimden İsim Yapım Eki	166
4.2.2. Kişi Zamiri Ekleri	166
4.2.3. Şimdiki Zaman Çekimi	167
4.2.4. İstek Kipi Çekimi	167
4.2.5. Şart Birleşik Zaman Çekimi	167
4.2.6. Yeterlik Fiilinin Olumsuzluk Çekimi	168
4.2.7. Ek Fiilin Zaman Çekimi	168
4.2.8. -AndA Zarf-fiil Eki	169
4.2.9. -An Sıfat-fiil Eki	169
5. BÖLÜM	170
ERZURUM AĞZIYLA DERLEME METİNLER	170
SONUÇ	192
KAYNAKÇA	194
EK 1. Azerbaycan Günümüz Alfabetesi	199

EK 2. Erzurum İli Ağzı Haritası	200
EK 3. Kaynak Kişiler Tablosu	201
EK 4. Orijinallik Raporu	203
EK 5. Etik Komisyon Muafiyeti Formu	204
ÖZGEÇMİŞ	205

KISALTMALAR & TRANSKRİPSİYON

AzST - Azərbaycan standart Türkçesi

DM - Derleme metni

DS - Derleme sözlüğü

ErzA - Erzurum ağzı

KK - Kaynak kişi

vb. - ve benzeri / ve başkaları

vs. - ve saire

<i>Azerbaycan Türkçesinde</i>		<i>Tez metninde karşılığı</i>
Əə açık e ع	-	Aa / Ee
Ee kapalı e •	-	Ee / İi
G ince g گ	-	Gg
Ğ belirgin ğ غ	-	Ğğ
K ince k ك / kalın k ق	-	Kk
Qq kalın g ق	-	Kk / Gg
Xx sert h خ	-	Hh / Ğğ
<i>Erzurum ağzında</i>		
H sert h خ	-	Hh / Ğğ

ÖN SÖZ

Erzurum ağız ile Azerbaycan standart Türkçesinin ortak etmenlerini karşılaştırmalı olarak, örneklerle ele aldığımız tez çalışmamız dört ana bölüm ve derleme kısmından oluşmaktadır.

Birinci bölümde Azerbaycan Türkçesinin ve Türkiye Türkçesi Erzurum ağzının tipolojik ilişkilerinden bahsedilir. Bu kısımda ayrıca hem Azerbaycan Türkçesinin hem de Erzurum ağzının tarihi gelişimlerine, çağdaş durumlarına ayrıca tarihsel-kültürel etkileşimlerine değinilir.

İkinci bölümde öznel sorunsalın ses bilgisi yönünden ortaklıkları ele alınır. Erzurum ağız ses bilgisi açısından incelenir ve Azerbaycan Türkçesi ile benzerlikleri ortaya koyulur. Üçüncü bölümde çalışmanın en ilgi çeken yönü karşımıza çıkmaktadır. Burada ortak kelimelerden sözlükçe oluşturuldu. Bununla birlikte alt başlıklar altında tüm ortak unsurlar belirlendi. Ortak adlar, fiiller, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar, deyimler ve ünlemler örneklerle karşılaştırılarak ortak kullanımlar belirlendi.

Dördüncü bölümde morfolojik açıdan inceleme yapılarak, Azerbaycan Türkçesinin ve Erzurum ağzının biçim bilgisi benzerlikleri ele alındı. Aynı zamanda Erzurum ağız biçim bilgisi özellikleri incelendi.

Son olarak derlemeler kısmında röportajlar ile kaynak kişilerden derlemeler oluşturularak, Erzurum ağzının ve Azerbaycan Türkçesinin ortak birçok söylemlerinin olduğu tespit edildi.

GİRİŞ

Konunun önemi ve problem:

Dil, insanların ve toplumların kültürlerini etkileyen çok kıymetli bir değerdir. Aynı zamanda insanların birbirlerini anlamaları ve iletişim kurmaları için önemli araçlardan birisidir. Dilin toplumlar üzerindeki etkisi gözle görülür düzeydedir. Geçmişten beri süregelen Erzurum yöresi ve Azerbaycan sahası halkının etkileşimi, birçok alanda olduğu gibi dil ve kültür alanında da varlığını devam ettirmektedir.

Yoğun bir etkileşim içerisinde olan bu iki saha ve yöre insanının gündelik dili, gerek ağız gerek söyleyiş açısından belirli düzeyde benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler sayesinde iki saha ve yöre insanı da birbirinin kültürüne çabuk alışmış, ortak paydada sıkça buluşmuşlardır. Bölge halklarının birbirleri ile olan etkileşimi neticesinde ivme kazanan Azerbaycan lehçesi ile Erzurum ağız benzerliği gitgide daha da belirginleşmiştir. Hali hazırda günümüze ulaşan ve geleceğe taşınacak olan bu söyleyiş benzerlikleri sadece dilde kalmayıp farklı alanlarda da etkinliğini göstermiştir. Tarih, coğrafya ve kültür alanlarında da kendini belli eden bu değişimde dilin ortak noktada ne kadar güçlü bir tesir gösterdiğinin apaçık kanıtıdır.

Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Erzurum ağız arasında ortak özellikler düşünüldüğünde dilin etki alanının genişliği ve oluşturduğu tesir iki saha ve yöre halkının üzerinde özellikle bölgeler çerçevesinde ufak değişikliklerle kendini belli etmiştir. Her yönü ile ele aldığımız bu çalışma, bu konuda ileriye dönük bir durak noktası olacaktır.

Literatür özeti:

Geçmişin derinliklerinden gelen bu bağ ile günümüze taşınan iki bölge dili yakınlığı araştırma ve inceleme konusu yönünden dikkat çekmiştir. Çalışmamıza başlarken bu düşünce çizgisinde, yetkin kaynaklardan yararlanarak ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle yazılı kaynaklara bağlı kalınarak ve gerçek kişilerle röportajlar yapılarak etkin bir çalışma oluşturulmuştur.

Konuya ilişkin kaynakları şöyle sınıflandırabiliriz:

- 1- Azerbaycan Türkçesi standart (edebi) dilinin tarihi ile ilgili araştırmalar (Kurbanov, 2003; Hacıyev, 2012; Hudiyev, 2012).
- 2- Azerbaycan Türkçesi dilbilgisi üzerine monografiler (Ergin, 1981; Akpınar, 1988; Buran-Alkaya, 2003; Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007).
- 3- Sözlükler: 4 ciltlik “Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati” (ADİL 2006), ayrıca diğer sözlükler (Akdoğan, 1999; Alışık, 2002; Altaylı, 2005; Altaylı-Altaylı, 2012; Altaylı, 2018; Büyük Türkçe Sözlük, 2020; <http://tdkterim.gov.tr/bts>; <https://obastan.com>).
- 4- Erzurum ağzı üzere araştırma-inceleme çalışmaları (Buluç, 1942; Ercilasun, 1985; Buran, 1992; Ilıcalı, 1995; Olcay, 1995; Karahan, 1996; Üstüner, 2005; Dursunoğlu, 2009; Akan Budak, 2012; Daşdemir-Efendioğlu, 2016).
- 5- Erzurum söz varlığı malzemeleri (Kırzioğlu, 1962; Atılcan, 1969; Atılcan, 1977; Gülensoy, 1979; Alyılmaz, 1986; Bulut, 1989; Atılcan, 1994; Caferoğlu, 1995; Gemalmaz, 1995; Olcay, 1995; Bulut, 1997; Alptekin, 2004; Seyidoğlu, 2005; Becer, 2006; Özarslan, 2006; Seyidoğlu, 2006; Duman, 2007; Gönen, 2009; Sezen, 2013; Düzgün, 2015; Duman, 2020; DM 1; DM 2; DM 3; DM 4; DM 5; DM 6; DM 7; DM 8; DM 9; DM 10; DM 11; <http://blog.milliyet.com.tr>; www.mescitlikoyuderneği.org; <https://erzurum.ktb.gov.tr>; <https://erzurumportali.com>).
- 6- Konuya kısmi ilişkisi bulunan araştırmalar (Tahiroğlu, 2003; Çelik, 2005; Perilioğlu, 2006; Gökçür, 2012; Özeren, 2014; Barış, 2016; Teymurlu-Emiroğlu, 2016).

Araştırma hipotezi:

Erzurum’un özellikle belli kısımlarında Azerbaycan Türkçesinde kullanılan kelimelerle birebir örtüşen anlamdaş kelimeler karşımıza çıkacağını düşünmekteydik. Çalışma esnasında beklediğimizden de fazla ortaklıklara rastlamış bulunmaktayız.

Çalışmanın kapsamı:

Erzurum ağzının genel dil bilgisel özellikleri yazılı kaynaklardan faydalanarak işlenmiştir. Azerbaycan sahasındaki eserler irdelenip onlardan sıkça yararlanılmıştır. Türkiye Türkçesi Erzurum ağzı ile Azerbaycan Türkçesi arasında tipolojik etkileşimin tarihsel-kültürel-sosyal fonu da işlenmiş, dili oluşturan tarihsel ve kültürel değerler dikkate alınmıştır.

Erzurum ağız ile Azerbaycan standart Türkçesinin ses bilgisi benzerlikleri ele alınırken, ünlüler ve ünsüzlerin benzer yönleri üzerinde daha sık durulmuştur. Karşılaştırma yapılarak ve örneklerle zenginleştirilerek oluşturulan kelimeler ön plana çıkarılmıştır. Biçim bilgisi benzerlikleri işlenirken ekler üzerinden çalışma yapılarak benzer ekler ve bunların kullanımları örneklerle açıklanmıştır.

Bu etkileşim neticesinde Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Erzurum ağzının ortak yönlerini ele aldığımız bu çalışmamızda birçok benzer anlamdaki ve kullandaki kelimeler tespit edilmiştir. Bu kelimeler anlamları ile birlikte ele alınarak ve örnekler verilerek işlenmiştir.

Araştırma yöntemi ve kullanılan teknikler:

Öncelikli olarak, karşılaştırmalı dilbilgisi ve karşılaştırmalı lehçebilimi yöntemlerine başvurduk, bu açıdan Erzurum ağız ile Azerbaycan sahası Türkçe etmenleri üzere hem nicelik hem nitelik yönlerinden önemli olgular karşımıza çıkmış oldu.

Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü yanında Erzurum ağız söz varlığını içeren sözlükleri, diğer malzemeleri, özellikle sözlü halk edebiyatı ürünlerini kaynak olarak temel aldık.

Bireysel çalışmalar neticesinde röportajlar, mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Daha çok ileri yaş kişilerden topladığımız derlemeler oldukça önemli kaynak niteliğinde çalışmamıza destek oluşturmuştur. Bize yakın çevrede yaşayan insanlardan, akraba, aile fertlerimizden ilgili metinler derledik. Anket yöntemiyle de malzeme toplamağa girişimde bulunduk.

Araştırmanın düzeni:

Tüm bunlar eşliğinde elde edilen bilgiler ve bulgular belli başlıklar altında sunulmuştur. Ulaşılan sonuçlar bir kez daha lehçe ile bölge ağzının birbirleri için ne kadar önemli ve değerli olduğunu göstermiştir. Kelimelerin benzer yönleri karşılaştırılırken verilen örnekler ve oluşturulan yapı aslında köken olarak bu lehçe ve ağzın birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini ortaya koymuştur.

Tüm bu kelimeler verilen örneklerle daha açık hale getirilmiştir. İsimler, sıfatlar, fiiller, zarflar, zamirler, edatlar, ünlemler ve deyimler başlıkları altında oldukça ortak kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Erzurum ağzının dil bilgisel (gramer) özelliklerine de değinilmiştir. Yine Azerbaycan standart dilinin tarihsel sürecinin hem

geçmişı hem de günümüzdeki durumu ele alınmıştır. Ayrıca son kısımda ele alınan röportajlarda Erzurum yöresi halk dilinin, Azerbaycan standart Türkçesi ile birçok ortak söyleyişe sahip olduğu kanısına varılmıştır. Son olarak bizler bu çalışmanın ne kadar önem arz ettiğini iki bölgenin geleceğinde de göreceğimizi dile getirebiliriz.

1. BÖLÜM:

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN TİPOLOJİK İLİŞKİLERİ

Bilindiği üzere, “Oğuz grubu (veya Batı Türkçesi) içerisinde ses, kelime ve gramer yapılarına göre birbirine en yakın şiveler Azerbaycan ve Türkiye Türkçeleridir. Eski Anadolu Türkçesi devresinin bitimi ile oluşmasını tamamlayan bu şivelerde pek çok kelime ses özelliği ve yapı bakımından aynı olup diyalekt sistemleri benzerlik arz eder” (Teymurlu-Emiroğlu, 2016: 264). Azerbaycan Türkçesi ile Erzurum ağzı arasında tarihsel ve kültürel yönden oldukça benzerliği söz konusudur. Bu bölümde hem Erzurum ağzının belirgin özellikleri hem de Azerbaycan Türkçesinin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Daha sonra ikisi arasındaki tarihsel ve kültürel etkileşim ele alınmıştır.

1.1. AZERBAYCAN STANDART (EDEBİ) TÜRKÇESİNİN GELİŞİMİ VE GÜNCEL DURUMU

Dünya üzerindeki her yazı dilinin tarihi gelişimi, o toplumun tarihi ile ilişkilidir. Tarihi gelişim ve değişimler neticesinde yazı dili de değişimlere uğrar. Azerbaycan bölgesinin de tarih boyunca çeşitli savaflara, işgallere sahne olmuş bir bölge olduğunu göz önünde bulundurursak, bütün bunlara rağmen dillerinin özü korunmuş ve günümüze taşınmıştır.

“VI–IX. yüzyıllarda ortaya çıkan Göktürkçe ve Uygurca eserlerin dili, Orta Asya'dan, Güney Sibirya'ya kadar olan bütün Türk boylarının ortak yazı dili olarak kullanılmıştır. Türkçenin Batı kolunun doğu dairesini oluşturan Azerbaycan Türkçesinin özünü, Orhun Yazıtlarında aramamız doğaldır” (Alışık, 2002:230). Eski Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi alanları arasındaki ayrılıklar zamanla büyüyerek iki ayrı lehçenin oluşmasına ön ayak olmuştur.

“İki sahadaki eserler arasında görülen ufak tefek farklar hep bir yazı dilinin uzak bölgesi arasında görülen mahalli ayrılıklar çerçevesinde kalmış, Azerbaycan ve Osmanlı Türkçeleri günümüze kadar hiçbir zaman iki ayrı yazı dili haline gelmemiş, daima aynı yazı dilinin iki ayrı dairede görünüşünü teşkil etmişlerdir” (Ergin, 1986: 21).

Azerbaycan Türkçesi geçirdiği tarihi gelişmeler içinde üç ana döneme bölünmektedir:

- 1) Yazı dilinin oluşması dönemi (15–17. yüzyıllar).
- 2) Yazı dilinin sadeleşmesi - millileşmesi dönemi (18–19. yüzyıllar).
- 3) Yazı dilinin çağdaş dönemi.

Gerek Türkiye'de gerekse Azerbaycan'da yazılan edebiyat tarihlerinde, Hasanoğlu mahlası ile Türkçe ve Pür-Hasan mahlası ile Farsça şiirler yazmış olan Şeyh İzzeddin-i İsfarayini'nin (ö. 642/1244–1245) Türkçe gazeli yazılı edebiyatın başlangıcı olarak kabul edilir.

Kadı Burhaneddin ve Seyyid İmadeddin Nesimi 14. yüzyılın önemli şahsiyetleridir.

15. yüzyılda Karakoyunlu hakanı Cihan Şah (1437–1467), “Hakikî” mahlasıyla Türkçe ve Farsça divan yazmıştır.

“16. yüzyılda Şah İsmail Hataî bu dönemde Azerbaycan da konuşulan Türkçeyi resmi dil olarak ilan etmiş ve bu dilin bölgede konuşulmasına ortam hazırlamıştır. Leyla ile Mecnun bu dönemde ilk kez Tebrizli Hakirî tarafından kaleme alınmıştır. Yine Fuzulî Azerbaycan Edebiyatına yenilikler katmış, birçok sözcüğü ustalıkla kullanmıştır” (Alışık, 2002: 231). “16. yüzyılda yazıya geçirilen Dede Korkut hikâyelerinde Eski Anadolu Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi dil özellikleri birlikte ele alınmıştır” (Ergin, 1963: 350-352).

Azerbaycanlı dil bilimcileri, öncelikli olarak da Hamid Araslı Dede Korkut hikâyelerinin, farklı görüşler olmasına rağmen tamamıyla Azerbaycan Türkçesi ürünü olduklarını kabul etmişlerdir.

17. yüzyılda Köroğlu, Şah İsmail, Âşık Garip destanları gibi halk edebiyatı ürünleri de yayılmaya başlamış ve divan edebiyatı nazım şekilleri ile beraber kullanılmıştır.

18. yüzyılda Azerbaycan Türkçesine özgü olan bayatı, geraylı gibi nazım biçimleri edebiyata girmiş ve halk edebiyatı dinamik hale gelmiştir. Yazı dilinde Karabağ ağzının etkisi görülürken sözlü edebiyatla ağırlık konuşma diline geçmiştir. Vakıf şiirleri bu dönemde Azerbaycan Türkçesinin dönüm noktasını teşkil etmiştir. Arapça, Farsça tamlama ağırlıklı olan dil yerini duru ve sade bir dile bırakmıştır. Hece ve aruz vezinleri birlikte kullanılmıştır.

Azerbaycan Türkçesine ait eski sözcükler yerlerini 17. yüzyıldan sonra kendine has olan sözcüklere bırakmıştır. III. kişi zamiri “a” yerine “o” zamiri kullanılmaya başlamıştır.

Tebrizli Hakiri, “Leyla ve Mecnun” eseri ile Ali Şir Nevai'nin yolunda gider. Hakiri, bu eserini tıpkı Ali Şir Nevai gibi, Çağatayca, yani Doğu Türkçesi ile yazmıştır.

Zamir köklerinde gözüken “k” sesi, 18. yüzyılda tamamen değişiklik yaşayarak yerini “h” sesine bırakmıştır (hara, hamı...), böylelikle Azerbaycan Türkçesine özgü ses düzeni biçimleri yerleşmeye başlamıştır. Batı tarzı edebiyat türleri ise 19. ve 20. yüzyıllarda kullanılmaya başlamıştır. Özellikle Kuzey Azerbaycan bölgesinde batı tarzı türlerin kullanımı daha belirgindir.

Yine bu dönemde Azerbaycan şiirinde bir hareketlilik göze çarpmıştır. Âşık edebiyatı gelişme göstermiş; âşıklar sazları ve sözleri ile milli heyecan ve duygularını dile getirmişlerdir (Alışık, 2002: 230-232).

Türkçeyi resmi dil kabul eden Şah İsmail sayesinde Türkçe çoğunlukla kullanılmaya başlamış, bölge olarak da Türkçenin konuşma alanı genişlemiştir. Halk edebiyatında oluşan hareketlilik konuşma dilinde gelişme meydana getirmiştir. Bu konuda özellikle âşıkların milli ve manevi duyguları öne alan eserler ortaya koymaları etkili olmuştur.

Afat Kurbanov, Azerbaycan Türkçesi için şunları ifade etmiştir: “Azerbaycan dili gitgide inkişaf ederek XIX. esrin sonu XX. esrin evvellerinde burjuva milletçileri Azerbaycan dilinin varlığını inkâr etmeye ceht atmışlar böyle bir devirde Azerbaycan'ın görkemli maarifçileri, inkılapçı demokratları mübarezeye kalkmışlar... Azerbaycan diline karşı aparılan mürteci karakterli mübarezeler, esasen, XX. esrin 20. yıllarına kadar devam etmiştir” (Kurbanov, 2003: 14).

Kaynaklara baktığımızda Azerbaycan edebiyatının farklı kişilerden başlatılarak ele alındığını görüyoruz. Nesimi, sonralar Molla Penah Vagif bu edebiyatı başlatanlar olmuştur. Bu görüş ayrılıkları Dede Korkut Hikâyelerinin Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ile yazıldığını ileri sürenler arasında da devam etmiştir. Lakin bu iki dil arasında bu dönemde çok bir farklılık söz konusu değildir. Farklılık tarihi dönem içerisinde mevcuttur.

Azerbaycan Türkçesi bakıldığı zaman tüm Azerbaycan sahasında kullanılmaktadır. “Azerbaycan sahası dil coğrafyası bakımından Doğu Anadolu, Güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycan'ı, İran Azerbaycan'ı Kerkük ve Irak-Suriye Türkleri bölgelerini içine alır” (Buran-Alkaya, 1999: 51). Azerbaycan Türkçesinin özellikleri ve etkisini gösterdiği alan Kars'tan başlamak üzere Samsun-Sivas-İskenderun çizgisine, bazen de

Orta Anadolu'nun içlerine kadar hissedilir. Fakat bu tesir doğudan batıya doğru gittikçe zayıflar. Günümüzde Azerbaycan Türkçesi yazı dilinin daha sık kullanıldığı bölge Kuzey Azerbaycan'dır. Güney Azerbaycan'da Tebriz ağzı kullanımı dikkat çekerken, Kuzey Azerbaycan'da Bakü, Karadağ ve Tebriz ağızları olmak üzere üçlü bir çizgi ve Batı Türkçesi etkileşimi söz konusudur. Bu etkileşim daha da artacak, Azerbaycan Türkçesi ve ağızları hâkim olduğu alanı genişleterek nesilden nesle aktarılacaktır.

1.2. ERZURUM AĞZININ TARİHSEL SEYRİ

Erzurum ağzı üzerine tarihte ilk incelemenin 1904 yılına ait bir makale olduğu tespit edilmiştir. Bu makale, Macar Bilimler Akademisi'nin yayını olan Macarca adı “Keleti Szemle” ve Fransızca adı “pour les Études Ouralo-Altaïque” olan derginin 1904 yılı 5. cildinin 1. sayısında 126-130 sayfalarında yer alan “Dialecte turc d'Erzerum” başlıklı yazıdır. Balhasanoğlu imzasıyla Necip Asım Yazıkoğlu'nun bu incelemesinde Erzurum ağzına mahsus olup, 1857–1876 yılları arasında kaleme alındığı düşünülen “Lehçe-i Erzurum” başlıklı yazma şiirde geçen iki yüzden fazla kelime üzerine açıklamalar yapılmıştır. Zikredilen yazma şiir ve Necip Asım Yazıkoğlu'nun incelemesi ünlü tarih bilimcisi M. Fahrettin Kırzioğlu'nun “Lehçe-i Erzurum yazmasındaki halk sözleri” makalesinde ele alınmıştır (Kırzioğlu, 1962: 195-244).

Balhasanoğlu, bir Erzurumlu kişinin yardımı ile tahrip olan sayfaları düzenlemiş 200 sözlüğe, Erzurum bölge halkı ağzındaki uğradığı değişiklikleri de ele alarak, bazı Arapça ve Farsça sözcükleri de dâhil ederek, transkripsiyonlarını yapmış ve anlamlarını vermiştir. Yine bu eserde Azerbaycan ve Türkmen karışımı olduğunu ileri sürdüğü Erzurum ağzının farklı özellikleri içinde barındırdığını belirtmiştir (Olçay, 1966: 13).

Azerbaycan'ın Gence şehri doğumlu olup, İstanbul Üniversitesi'nde profesörlük yapmış Ahmet Caferoğlu'nun 1842 yılında basılmış kitabında “Erzurum Vilayeti ağzı” bölümü de yer almaktadır. Bu bölümde derlemeler yer almış, Erzurum ağzından kelime örnekleri üzerine yorumlar verilmiştir (Caferoğlu, 1995).

Selahattin Olçay “Erzurum Ağzı: İnceleme-Derleme-Sözlük” eserinde bu oluşan eksiklikleri ele almış, özellikle Azerbaycan şivesi ile Erzurum ağzı birlikte ele alınırken meydana gelen yanlışlıkları düzelterek kaleme almıştır (Olçay, 1995).

Halk Bilgisi Derneği kararı ile Doğu Anadolu bölgesine gönderilen Abdulkadir İnan, yayınladığı “Birinci İlmî Seyahate Dair Rapor (İstanbul 1930)” adlı eserinde Rize, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum illerinde folklorik araştırmalar yapmıştır. Erzurum'da derlenen ve anlamları açıklanmış kelimeler ile Erzurumlu Fevzi Efendi'den derlenmiş bir “Çoban Türküsü” aynı zamanda Muallim Dilâver Bey'den derlenmiş bir “Yalan Türküsü” bu eserde bulunmaktadır. Lakin kelimelerin ve türkülerin yayımı Erzurum ağzına ait özelliklerle kaleme alınmamıştır.

Erzurum bölgesine ait ağızların ilk tespiti yerinde, gerçeğe en yakın şekilde metinlerle 1942 yılında yapılmıştır. “Anadolu Diyalektolojisi Malzeme 1. (İstanbul 1940)” eserinde Batı Anadolu ağızlarından derlediği metinleri ele alarak yayınlayan, çalışmalarını son yıllarla kadar sürdüren ve hemen hemen tüm Anadolu ağızlarını metinleri ile anlatan Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, “Doğu İllerimiz Ağızlarından Toparlamalar 1: Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları” (İstanbul, 1942) eserinin Erzurum Vilâyeti Ağzı bölümünde bölge ağızları ile alakalı 34 sayfalık metin ele almıştır. Ayrıca Erzurum halkı ağzı ile Kars'ın öz yerli halkının ağzı arasındaki bağdan bahsetmiştir (Olçay, 1966: 15).

Erzurum ağzının ilk defa cümle bilgisi ve şekil bilgisi açısından incelenmesi 1946 yılında olmuştur. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Erzurum Halk Evi Kültür Dergisinde I/10. sayısında çıkan “Erzurum ağzında nispet cümleleri” başlıklı yazısında tespitinde bulunduğu belirli nispet cümlelerini açıklamıştır. Yine aynı derginin III/10. sayısında çıkan “Erzurum şivesinde söz yapılışı” başlıklı yazısında ise ayrı şivelerde kullanılan yapım eklerini ele alarak, şekilleri ve kullanım yerleri açısından bazı hatalara da düşerek, Erzurum ağzında bunlardan oluşmuş sözcüklerden örnekler kaleme almıştır (Olçay, 1966: 17).

Tarih boyunca geçiş noktası olması sebebiyle ağır iklim koşulları, savaşlar ve işgallere maruz kalan Erzurum bölgesi, dil ve ağız açısından kültürel etkileşime sıkça uğramıştır. Bölge içerisinde kullanılan zengin bir folklor, halk edebiyatı meydana gelmiştir. Eski Anadolu Türkçesinin, Eski Türkçenin, Kıpçak Türkçesinin ve Türkiye Türkçesi aydın kesimin konuştuğu dil özelliklerini içinde bulunduran Erzurum bölgesi ağızları, daha çok Türkçenin Türkmen-Azerbaycan ve Terekeme ağız izlerini taşımaktadırlar (Gemalmaz, 1973: 21-22).

Gelişimini tarih boyunca sürdüren Erzurum ağız ile ilgili birçok çalışmalar yapılmıştır. Efrasiyap Gemalmaz “Erzurum İli Ağızları” adlı doktora çalışmasında bölge ağızlarını “Yukarı Karasu - Yukarı Aras ve Çoruhboyu Ağızları” diye morfolojik açıdan incelemiştir. Yine tarihsel süreçte Erzurum ağızları ile ilgili çalışmaları eserin giriş kısmında ele almıştır (Gemalmaz, 1973: 13-36).

Günümüzde ağız olarak yaşayan Erzurum ili şehir, ilçe yerleşim yerleri ağzının, bölgeleri ile dili kullanımı devam etmekte, bölge ağzının gelişerek nesilden nesle aktarımı sağlanmaktadır.

1.3. ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN TARİHSEL VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİMİ

Konuya açıklama getirmek için öncelikli olarak ünlü tarihçi M. Fahrettin Kırzıoğlu'dan tarihsel bilgiler: “Kafkasya'da Osmanlı Hâkimiyeti (1450-1490) adlı doktora tezimizi hazırlarken gerek Osmanlı Arşivindeki “Erzurum Tahrir Defterleri, gerekse 1514 yılında Yavuz'un ve 1534 yılında Kanuni'nin Doğu Seferlerindeki gibi, Safili / Safevi devletinin kuruluşu sırasında Şah İsmail'in Sünni Akkoyunlu halkını kırıp bitirme uğrunda giriştiği Kızılbaş zulmü yüzünden büsbütün ıssız ve örenleşmiş bulunan ulu Erzurum şehrinin bu hale 1499 yıllarında uğradığını, yardımcı kaynaklarla tespit eyledik” (Kırzıoğlu, 1962: 243). Akabinde Kırzıoğlu şu bilgileri aktarmaktadır: “Kanuni Sultan Süleyman ilk Doğu Seferi'ne çıkarken 5 Eylül 1534 günü uğrayıp ıssız türbelerini ziyaret ettiği Erzurum şehrinin şenlendirilerek onarılmasına ferman veriyor. 1535 yılında Tebriz'den dönerken de buranın Akkoyunlulardan kalma ve Sünniliğe bağlı şehir halkından gönüllü olanları topluca gönderip, o yıl Eyalet olarak kurulan Erzurum'a yerleştiriyor” (Kırzıoğlu, 1962: 243-244).

11. yüzyılda başlayan, Oğuz Türklerinin Orta Asya'dan batıya doğru olan göçleri sonuncunda Sirderya, Maveräünnehir, Harezmî ve Horasan bölgelerinden Abbasi Devleti'nin başkenti Bağdat'a kadar uzanan bölgede Oğuz Türkçesinin nüfus bölgesi büyümüştür. Bu dönemde Oğuzların göçleri ile beraber şuan ki Azerbaycan topraklarının bulunduğu bölgenin Türkleşme ve İslamlaşma süreci hız kazanmıştır. Bölge Moğol istilalarının ardından İlhanlıların; 14. yüzyılda ise Karakoyunlular ve Akkoyunluların egemenliklerine girmiştir.

Azerbaycan bölgesi toprakları 15. ve 16. yüzyıllarda ise Safili devletinin egemenliğine girmiştir. 17. yüzyılda Kaçar Hanedanı'nın kuruluşu zamanında bölgede bağımsız hanlıklar ortaya çıkmıştır. 1804–1813 tarihleri arasındaki Rus-İran Savaşları'nın bitimiyle 1813 yılında bu hanlıkların büyük bir bölümü Rusya İmparatorluğu hâkimiyeti alanına girmiştir. 18 Şubat 1828 yılında Ruslarla Kaçar Hanedanı arasında imzalanan Türkmençay Antlaşması neticesinde, Azerbaycan'a ait olan ve Aras nehrinin kuzeyinde kalan topraklar Ruslara bırakılmıştır.

28 Mayıs 1918 yılında da Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuş; lakin 1920 yılında Sosyalist Sovyet Cumhuriyetler Birliği'ne katılmıştır. Azerbaycan, 30 Ağustos 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılışıyla bağımsızlığını yeniden ilan etmiştir (Akpınar, 1994: 35).

Batı Türkçesi 13. yüzyıldan 15. yüzyıl sonlarına kadar Azerbaycan, Anadolu, Irak, Suriye ve Balkanlarda tek yazı diliyle temsil edilir (Ercilasun, 2007: 429-430). Azerbaycan topraklarının 15. yüzyılda Karakoyunlu ve Akkoyunluların; 16. yüzyılda da Safili Devleti'nin egemenliğine girmesiyle Azerbaycan ve Osmanlı yazı dilleri 16. yüzyılda birbirinden ayrılır. Bu nedenle Batı Türkçesi, aralarındaki çok küçük farklılıklarla 16. yüzyıldan günümüze iki yazı dili hâlinde ulaşır. 20. yüzyılda bunlara Türkmen ve Gagavuz yazı dilleri de eklenir (Ercilasun, 2007: 429).

Doğu Anadolu bölgesi illerinin dil malzemeleri üzerine yapılan çalışmalarda bölge ağızlarının genelde Azerbaycan Türkçesinin etki alanı içinde olduğu açıkça görülür. Özellikle Erzurum'un Yukarı Aras, Yukarı Karasu, İspir ve Tortum ağızlarında, Erzincan'ın merkez, Tercan ve Çayırli ağızlarında, Kars, Ardahan, Ağrı ve Iğdır illerinin Azerbaycan ve Terekeme ağızlarında, Van'ın Erciş ve Küresinli ağızlarında, Bitlis'in Adilcevaz ve Ahlat ağızlarında bu etki aşırı belirgin bir şekilde görülür.

Erzurum ağızı 16. yüzyıldan sonraki dönemde her ne kadar Batı Türkçesinin Batı Oğuz kolu içerisinde yer alsada ses ve şekil bilgisi açısından Azerbaycan Türkçesiyle olan ortak diyalektolojik bağıni hep sürdürmüştür.

Bakacak olursak bugün Azerbaycan Türkçesinin karakteristik özelliklerini içinde bulunduran birçok ses ve şekil bilgisine ait unsur bölge ağızlarında özellikle Azerbaycan ve Terekeme ağızlarında canlı bir şekilde kullanılmakta ve yaşatılmaktadır. Özellikle sözcük başlarındaki bazı k, t, b ünsüzlerinin korunması gibi ses bilgisine

yönelik unsurlar Erzurum ağzı ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki en belirgin ortaklıklardan biri olmuştur.

Bütün bunlar neticesinde tarihsel açıdan, yakın coğrafyaları ve devletlerin o dönemlerde birbirleriyle olan münakaşalarını da göz önünde bulundurarak dillerin ve ağızların sürekli etkileşim halinde olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sonuncunda da Azerbaycan Türkçesi ile Erzurum ağzı ortak birçok yönleriyle dikkat çekmiş, tarihsel süreçte kültürel etkileşim içinde olmuşlardır.

Tarihsel ve kültürel fon içinde yıllarca süregelen ortak paydalarda buluşmuş, gelişimlerini birbirleri ile olan kuvvetli bağdan almışlardır. Bu iki bölge dilinin komşulukları, etkileşimleri ve gelişimleri günümüze kadar devam etmiş ve bundan sonra da edecektir.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN SES (FONETİK) ORTAKLIKLARI

2.1. ERZURUM AĞZININ SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Bulunduğu konum ve tarihi ile Erzurum ili sınırları içerisinde kalan bölgenin halkı; Erzurum ili ve çevresinin, tabiat şartlarının zorluğu, önemli bir nokta oluşu, yol kavşakları üzerinde bulunuşu ve bunlara bağlı olmak üzere oluşan nüfus hareketleri ve yer değiştirmeler sonucu, geçmişleriyle ilgili bilgilerini belli oranda koparmış, efsaneleştirmiştir. Bu nedenle, giderek derinlik ve yayılışlarını kolay kolay ortaya koyamayacağımız kültür tabakalamasına yol açmış ve sonuç olarak da, bölgede zengin bir folklorun, özellikle çok zengin bir halk edebiyatının ve birçok yönleriyle birbiri içerisinde erimiş, bununla beraber bazı yönleriyle de birbirlerinden ayrılabilen ağızların oluşmasını sağlamıştır. İçerisinde yer yer Eski Türkçenin, Eski Anadolu Türkçesinin, Kıpçak Türkçesinin ve günümüzün gelişmiş Türkiye Türkçesi aydın konuşmasının özelliklerini bulduğumuz Erzurum ili ağızları, daha çok Türkçenin Türkmen-Azerbaycan-Terekeme ağız izlerini taşımaktadır.

Bu kısmı hazırlarken daha çok Ahmet Buran, Ahmet Caferoğlu, Efrasiyap Gemalmaz, Nazmi Ilıcalı, Selahattin Olcay, Ahat Üstüner, Halit Dursunoğlu, Engin Gökçür ve başkalarının çalışmalarından, internet malzemelerinden, kendi derlemelerimizden ve diğer kaynaklardan yararlanmış bulunmaktayız (Buran, 1992; Caferoğlu, 1995; Gemalmaz, 1995, Ilıcalı, 1995; Olcay, 1995; Üstüner, 2005; Dursunoğlu, 2009; Gökçür, 2012; <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-273919/erzurum-agzi.html>; Dm 1; Dm 2; Dm 3; Dm 4; Dm 5; Dm 6, Dm 7; Dm 8; Dm 9; Dm 10; Dm 11).

Erzurum yerli halkının kullandığı ağızda Türkiye Türkçesi yazı dili alfabesinde işaretleri olmayan 3 ünlü harf vardır. Bunlarla birlikte tüm ünlüler a, ä (açık e), e, é (kapalı e), ı, i, ī (vurgulu, kapalı, yarı uzun i), o, ö, u, ü sesleridir. Diğer ünlüler dışında kalan bu üç ünlü değişerek yahut kaynaşma yolu ile oluşmuştur.

ä: Sözcüklerin ilk hecelerinde bulunur. Yazı dilinde bazı sözcüklerin ilk hecelerindeki i'ler (gitmek gétmek, işitmek éşitmek, giyinmek géyinmek, vb) Erzurum ağzında açık e olarak söylenir.

é: Ünlünün Erzurum ağzındaki tespiti çok zordur. Bu kapalı é'lerin ancak önseslerinde esreli ayn ya da (i) bulunduran yabancı sözcüklerde oluştuğunu tespit ettik: i, i é değişmesi ile: ilm ilim élim, ihtiyar éhdiyar, ihtimal éhdimal, ihmâl éhmal vb (Olçay, 1966: 20).

î: Bu ünlü, bünyesinde r bulunduran geniş zaman ve şimdiki zaman eklerinin fonksiyonlarını birbirinden ayırmak için kullanılır. Geniş zaman eki, fiil kök ya da gövdelerine göre -r -ar / -er -ır / -ir -ur -ür şeklide kullanılır.

Erzurum ağzının en belirgin özelliklerinden birisi ön veya son seste düz-dar-kalın olan ünlülerin düz-dar-ince olmasıdır.

Ön seste bulunan ünlüler: Bazı kelimelerin ilk hecelerinde geçen düz-dar kalın ünlüler düz-dar-ince özellik kazanmışlardır. Bu durumun gerçekleşmesinde ç, s, ş, y ünsüz etkilidir: sıra sıra, çıra çıra.

Son seste bulunan ünlüler: Ön sestekilere oranla daha geniş durumda olup düz-dar ünlülerin hepsini içine alır: sulu sulı, bazı bazi vb (Olçay, 1966: 21).

Ünlü karşılaşması: Erzurum ağzında kelimelerin içinde bulundurduğu veya ekleşme esnasında yan yana gelen bazı durumlarda ünlüler -h, -n, -s, -ş, -y ünsüzlerinden herhangi biri ile önlenir. Ek fiilin ünlü ile biten kelimelerde kullanılmasında ve ne, için, ile edatları kullanılırken iki ünlü arasına -y- ünsüzü gelir bu sırada ikinci kelimenin ünlüsü korunabilir ama çoğu zaman bu ünlü düşer. at ile >atla, araba ile araba-y-la vb (Olçay, 1966: 23).

Ünlü düşmesi: Teklik ve çokluk ikinci şahıslarla birlikte iyelik eki almış isimlerin ikinci hecelerinde meydana gelir. Gönül: gönlüm, gönlün, gönlü, gönlümüz, gönlünüz, gönülleri.

Ünlü türemesi: Yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerden r, l, m, n ile başlayanlar, ağızlarda genellikle ön seste ünlü türemesi olarak gözüktürler. Bu durum Erzurum ağzında yalnız (r) ile başlayan kelimelerde bulunur: rus urus, rüzgâr ürüzgar (ülüzgar).

Ünlü değişmesi: Erzurum ağzında asıllarından farklı ünlülerle söylenen yabancı veya Türkçe kelimeler mevcuttur. Örneğin: tüy tuy, polis poles (Olca, 1966: 24-25).

Ünlü uyumu: Erzurum ağzında da Türkiye Türkçesinde olduğu gibi düzlük-yuvarlaklık, kalınlık-incelik gibi ünlü uyumları görülür. Kalın ünlülerin incelenmesi Erzurum ağzının özgün bir özelliğidir. Erzurum ağzında kullanılan ünlü uyumları:

İncelik-kalınlık yönünden ilerleyici ünlü uyumları: ezan ezen, defa defe, lüzum lüzüm, şehir şehir.

İncelik-kalınlık yönünden gerileyici ünlü uyumları: hareket hareket, beyaz bayaz, helal halal.

Düzlük-yuvarlaklık yönünden ünlü uyumları: hamur hamır, kalbur kalbır.

Ekleşmede ünlü uyumu: İncelik-kalınlık, düzlük-yuvarlaklık bakımından ünlü uyumları bazen ön ve son seste kırılmalara kesintilere uğrarlar. Düz-dar-ince olan ünlüler genellikle ön seste bozuk kalır ancak son seste bu durum değişkendir:

Son seste düz-dar-ince ünlüler bulunan kelimelere III. teklik şahıs iyelik (dari-si darı-si, sayı-ci sayı-cı vb.) ekleri eklendiğinde son sesin ünlüsü uyumu sağlanır ancak uyumun bozulması bu ekler üzerine geçer.

Yükleme eki son ses ünlüsüne ait durumdadır lakin uyum yükleme eki ve son seste bozulur: koli-y-i, yazı-y-i vb.

Dilek çokluk I. şahıs eki ve şimdiki zaman ekinin ünlüsü son ses ünlüsü ile birleşerek düz-dar-ince şekilde bulunur; vurır vurım vb. -y- koruyucu ünsüzü araya girse bile geniş ünlü ile başlayan eklerde düz-dar-ince kelimeler son seste aynı kalırlar, ünlüler kalınlık-incelik bakımından sos sestekilerden önceki ünlülere uyarlar (Olca, 1966: 26-27).

Erzurum ağzında toplamda yirmi yedi adet ünsüz mevcuttur. Bu ünsüzleri: b, c, ç, d, f, g, ğ, ğ, ğ, h, h, h, j, k, k, l, l, m, n, s, ş, t, t, v, w, y, z. Günümüz Türkçesinde işaretleri bulunmayan ğ, ğ, h, h, k, l, rt, t, w ünsüzlerinin özellikleri şu şekildedir:

ğ: Art ve orta damak birleşiminde daha çok art damağa yakın konumda ufak patlama ile ortaya çıkar. Düz-geniş-ince ünlülerle aynı hece de birleştiğinden dolayı (ğ)dan önde bulunmaktadır. Erzurum ağzında ön ve iç seslerdeki (k)dan değişerek oluşur: kâle ğâle, şâkat sâğet vb.

ğ: ğ'nin bulunduğu yerde (art damakta) ufak bir patlama sonucunda ortaya çıkar. Ön seste bulunan (k)dan değişerek oluşur: kap ğap, kal ğal vb.

h: Sızlamalı, hırıltılı olarak kullanılan ön damak h'sı olup, önünde bulunan y'nin ardından kullanılır. Bu nedenle yh işareti ile de gösterilir. Ön seslerde kullanılmaz ve ince kurulan kelimelerde k'den değişmez: bak bah, elek eleh, gittik gittih vb.

ħ: Hırıltılı ve sızlamalı bir ünsüz olarak karşımıza çıkar. Kalın olarak kurulan kelimelerde art damakta, ince olarak kurulan kelimelerde orta damakta oluşurlar. (h) ve (k) harfinden değişme olarak karşımıza çıkar: yok yoħ, takacak taħacaħ vb.

ķ: Kalın ünlü ile oluşan kelimelerin bazısının ön seslerinde ve art damakta meydana gelen bir ünsüz olarak karşımıza çıkar: ķatla-, ķıran vb.

l: Kalın olan ünlü harflerde dilin avurt kısmına çokça yayılması ile oluşur. Yine aynı kelimede ince ünlü hece içinde normal (l) olarak karşımıza çıkar: saĝ/la/di - saĝ/lir, dol/di- do/lir vb.

ţ: Belli oranda patlama özelliğini kaybeden bu ünsüz, (d) ' den önce meydana gelmiş ve ona yakınlaşmış olarak karşımıza çıkar: saţdı, aţda vb.

w: Genellikle yuvarlak ünlü ile hece oluşturan bir çift dudak v olarak karşımıza çıkar: sewür, çewür, sawur vb (Olçay, 1966: 29).

Ön seste bulunan tonsuz ünsüzler: Oğuz grubu şivelerinde kelimelerin ön seslerinde görülen k- g-, ķ- ğ- ve t- d- özellikle Anadolu sahasında halkın ağızlarına yerleşmiş olsa da bu grupta olduğu gibi istisnai olarak da ön sesleri değişmeyen birçok kelime de mevcuttur. Vakit geçtikçe yeni kelimelerde Erzurum ağızına dahil olmuşlardır ancak bunlar ileri zamanda tonlu şekillere gireceklerdir. Ön sesleri k-, ķ-, t- olan Erzurum ağızında bazı kelimeler: kölge, kas, kete, köz, ķota, tik, tah vb.

Ünsüz düşmesi: Kelime başında h ve y ünsüzleri önlerine gelen ünlü harflerden dolayı düşebilirler. (h) ünsüzü kelime başında ve içinde geniş ünlüler önünde düşebilir: hoş t oşt vb. y ünsüzü kelime başında genelde ince-dar ünlülerin önüne gelerek, kelime içinde ise hecenin baş kısmında iki ünlü karşılaşması meydana getirmeme koşulu ile düşer: yürek ürek, yüz üz vb. Erzurum ağızında f-h-n-s ünsüzlerinden sonra gelen t-d ünsüzlerinin düştüğü izlenilir: dürüst dürüs, turist turis vb.

Belirlediğimiz ünsüz düşmeleri şu şekildedir: nasıl > nasi, buğday > buğda, harçlık > harşlıh, defa > defe, serp- > sep, evvel > evel, kuvvet > ğuvet, rast > ras, dost > dos, serbest > serbes, üst baş > üsbaş, gündüz > günüz, pirinç > piriş, genç > geş, fethet > fetet-, mahmuz > mamuz, rençber > reşber vb. II. Tekil şahıs görülmeyen geçmiş zamanda ve geniş zamanda şs > ss benzeşmeleri olduktan sonra s'lerden bir tanesi bazen düşer: almışsan > almışsan > almısan, vurmazsan > vurmassan > vurmasan vb (Olca, 1966: 30).

Ünsüz türemesi: Erzurum ağzında -n-, -r-, -b- ve -m harfi türemesi sıklıkla görülür: tüfek tüfenk, kâğıt kağırt, defe defem, peştimal peştembal vb (Olca, 1966: 30).

Erzurum ağzında kelime başında h ve y ünsüzleri türemiştir: avlu havlu, er yer, is his vb.

r ve y ünsüzleri kelime ve hece sonlarında türeme oluştururlar: çiğit çiğirt, şurası da şurayı day.

Ünsüz değişmesi: Ünsüz değişmesi gerçekleşirken sağlam kurallara bağlı kalınarak yapılır. Ünsüz değişimleri aşağıda verilmiştir:

-pr => -rp değişimi: köprü körpi, kirpi kipri vb.

-br => -rb değişimi: gürbe gübre, irbet ibret vb.

-ğr => -rg, -rğ değişimi: dorği dorği (doğru), ergi eğri, örgen öğren vb.

-hr- => -hr- / -rh- => -rh- değişimi: erham ehram(ihram), erhan eħran, parhaş paħraş (bakraç), erħep eħrep (akrep) vb.

-pl- => -lp / -ml- => -lm değişimi: melmeket memleket, çilpaħ çiplaħ (çıplak) vb.

-ks- (-yhs-) => -sg- / -hş- => -şh- değişimi: esgiyh eysiyh (eksik), gösgi göysi (göksü), ösgür- öysür- (öksür) yosgul yoħsul (yoksul) vb.

-bs- => -bz- / -ps- => -sb- değişimi: tesbi tepsi, misber mibzer vb.

-yhş- (-kş-) => -şg- / -hş- => -şh- değişimi: eşgi eyşi (ekşi), aħşam aşħam (akşam) vb.

-kr- => -rk- / -f, v, yr- => -ry, v, f- değişimi: terkal tekral (tekrar), arvat avrat, derya deyra, sufra surfa (sofra) vb (Gemalmaz, 1978: 206-207).

Ünsüz ikizleşmesi: Erzurum ağzında ünlü ikizleşmesi adında çeşitli örnekler bulunur. İki, yedi, sekiz, dokuz, otuz, elli, sayılarında gözükten bu ses bilgisi hadisesi Erzurum

ağzında da aynı sayılarda gözüktür. En çok ç, d, k (ğ), k (g), ğ, s, ş, t ve z ünsüzlerinde gözüktür. Örnek verecek olursak: accıh > azcık, illaç > ilaç, yeddi > yedi, zoppa > zobba, üzzüh > yüzük, memmet > mehmet, küllah > külah vb.

Ünsüz benzeşmesi: Erzurum ağzında ll, nl => nn, şs => ss, zs => rl => ss, nb => mb gibi ünsüz benzeşmeleri vardır. Bunlardan rl ve ll gerileyici ünsüz benzeşmesine şu şekilde örnek verebiliriz: sanırlar > sanıllar, savururlar > savurullar, bir laf > billaf vb. yine nl, nn ilerleyici ünsüz benzeşmesine örnek olarak: dinlen- dinnen, şunlar > şunnar, günler > günner vb. yine ss, şs gerileyici ünsüz benzeşmesine örnek olarak: salmışsan > salmissan, yemissen > yemisen vb. yine ss, zs gerileyici ünsüz benzeşmesine örnek olarak: gelmezse > gelmesse, sevmezsen > sevmessen vb. yine nb, mb gerileyici ünsüz benzeşmesine örnek olarak: on iki > omiki, anbar > ambar, tenbih > tembih vb. yine ss, ts => cc, zc => ht, tt => nm, mm ünsüz benzeşmelerine örnek olarak: yatsı > yassı, azcık > accıh, ğırh tene > ğirttene, sallanma > sallamma vb. diyebiliriz (Olca, 1966: 33).

Erzurum ağzında ünsüz benzeşmesine katılmayan yani dışta kalan ekler:

Ayrılma eki: sınıf-dan, at-dan, pist-den vb.

Bildirme teklik III. şahıs eki: taş-dır, saf-dır, böyüh (büyük)-dür vb.

Bulunma eki: dolap-da, baş-da, kaş-da vb.

Fiilden fiil yapma eki: taş-dır-, bas-dır-, koş-dur-, tut-dur- vb.

Görülen geçmiş zaman eki: yat-dım, sat-dı, bas-di vb.

Ünsüzlerde yer değişme: Erzurum ağzında yer değiştiren ünsüz kelime sayısı çoktur. Bunlar içinde en fazla yer değiştiren ünsüz r harfidir. gr rg, ğr rğ, pr rp yer değiştirmeleri çok sık görülür. Yine ks ks, sg sg yer değiştirmeleri de sıkça görülür. Bütün bu değişimlere şu şekilde örnekler verebiliriz: kipri kirpi, kibrit kirpit, öğren örgen, uğraş urğaş, öksür öskür, avrat arvat, keşfet keşset vb (Olca, 1966: 34).

Erzurum ağzı ile Kars ili ağzı arasında yakınlığı Ahmet Caferoğlu şöyle açıklamaktadır: “Karakter itibarıyla Erzurum ağzı benim topladığım malzemeye göre aşağı yukarı Kars ili ahalisinin ağzına yakındır... Her iki il ağzında kalan köklere bağlanan eklerin ince oluşu, aralarındaki sıkı yakınlığı başlıca delil teşkil edebilir” (Caferoğlu, 1995: 20).

2.2. ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN SES BİLGİSİ BENZERLİKLERİ

Erzurum ağzının ses bilgisi açısından Azerbaycan standart dili ile birçok ortak yönü vardır. Bugüne kadar yapılan çalışmaları ve Azerbaycan Türkçesinin etki alanının genişliğini de düşünürsek bir benzerlikten söz etmek oldukça mümkündür. Bu benzerlikten hareketle bu bölümde ses bilgisi yönünden ünlü ve ünsüzlerin uyumu, değişimi üzerinde durulacaktır.

M. Fahrettin Kırzioğlu'nun tespit ettiği üzere, “Kanuni Sultan Süleyman ilk Doğu Seferi'ne çıkarken 5 Eylül 1534 günü uğrayıp ıssız türbelerini ziyaret ettiği Erzurum şehrinin şenlendirilerek onarılmasına ferman veriyor. 1535 yılında Tebriz'den dönerken de buranın Akkoyunlulardan kalma ve Sünniliğe bağlı şehir halkından gönüllü olanları topluca gönderip, o yıl Eyalet olarak kurulan Erzurum'a yerleştiriyor” (Kırzioğlu, 1962: 243-244). Elbette, tarihsel olayların, geçmişte Tebriz - Erzurum arasındaki yer değiştirmelerin ve yolculukların etkisi ağız, şive özelliklerine de yansımamış olmazdı.

Henüz 1904 yılında Balhasanoğlu (Necip Asım Yazıksız): “Gerek yazmadaki sözlerin, gerekse Erzurum halkının konuştuğu ağzın Türkmen-Azerbaycan lehçesine uyup, Kilis ve Behesni ağızlarını andırdığını, k seslerinin söz başlarında g ve sonlarında ħ'ye çevrilerek söylendiğini (galmağ gibi), şahıs zamirlerinden ben, sen, o'nun datif olunca bene, sene, ona yerine behen, sehen, ohan biçiminde söylendiğini, Azerbaycan lehçesindeki gibi, gelmişem, gelmişsen, gelmiş ve çoğul olarak da gelmişik, gelmişsiz, gelmişler denildiğini” anlatmıştır (Kırzioğlu, 1962: 241).

Bu hususta yine Kırzioğlu'nun tespiti şöyledir: “Bu yüzden Erzurumlular bugün bile Tebrizliler ve 1501-1502 yıllarında Tebriz'den Yavuz'a sığınıp Trabzon-Rize arasında yerleştirilen Akkoyunlular gibi ge'yi ce ve ke'yi çe biçiminde konuşuyorlar: cöc gök, çatip kâtip, cemi gemi, Türç Türk gibi” (Kırzioğlu, 1962: 244).

“Bu yüzden şehir halkında bugün bile Tebriz ağzı yaşamaktadır” (Kırzioğlu, 1962: 244).

2.2.1. É É Ünlüsü

Sözcüklerin ilk hecelerindeki kapalı e (é) ünlüleri Erzurum Ağzında yaygın bir şekilde eski şekilleriyle kullanılır: dé- (de-), yé- (ye-), yér (yer) (Gemalmaz, 1995: 76).

Aynı durum Azərbaycan standart dilində də söz konusudur: “Özün dəmədin ki, bizim éllərdə” (Akpınar, 1988: 83).

Eski Türkçədə (é) sesi Azərbaycan Türkçəsində anlam ayırt edici bir ses birimi olaraq istifadə edilir. Azərbaycan Türkçəsi: bés < bé:s, yéddi < yéti, él < é:l vb. Asli é sesinin ilk hecede istifadəsinə qarşı, alıntı sözcüklərdə bütün hecelərdə istifadə edilmişdir. Yazı dilində eklərdə görünməyən é sesi ağızlarda kimi eklərdə də görünməkdədir (Alısık, 2002: 233).

2.2.2. Xx / Hh Ünsüzü

Azərbaycan Türkçəsində etken şəkildə yer alan Xx sesi Erzurum ağzında da Hh işarətlənərək hırıltılı və sızlamalı bir ünsüz olaraq qarşıma çıxır. Kalın olaraq kurulan kelimələrdə art damakta, incə olaraq kurulan kelimələrdə orta damakta olurlar.

Azərbaycan Türkçəsində: axşam, arxa, barxana, buxaq, buxarı, xəşil, xəstə, xizək, ilxı, mıx, naxır, paxıl, soyxə, yaxşı, yuxu.

Erzurum ağzında: aḥşam, arḥə, barḥana, buḥaq, buḥarı, ḥaşıl, ḥeste, ḥizek, ilḥı, mıḥ, naḥır, paḥıl, soyḥə, yaḥşı, yuḥu.

2.2.3. Ünlü Ses Olayları

Ünlü ses dəyişimi:

a => e

İstanbul ağzında bəzi sözcüklərin başlarında və ortalarında bulunan a harfi Erzurum ağzında e'ye dönüşməkdədir: hatır > ḥetir, ağâh > egah, Alaaddin > Eleddin, hamam > hemam (Sezen, 2013: 411). Bu biçim söz konusu kelimələri telaffuzca Azərbaycan Türkçəsindəki biçimə yaxınlaşdırır: qədim, xətir, Əhməd, Ələddin, Əli.

ı => i

Azərbaycan Türkçəsində kelimələrin ilk hecəsində ı ünlüsü istifadə edilməz. Bu nədənle ilk hecedəki ı ünlüsü yerinə i ünlüsü istifadə edilir. “İşığın, təfəkkürün, ilhamın gur şəhəri” (Yagub, 2011: 189).

Erzurum ağzında da eyni nümunələr mövcuddur. Erzurum ağzından: ilice (ilıca), şire (şıra), itir itir (ıtır), issiz (ıssız), ilit- (ılıt-) (Gemalmaz, 1995: 99). “Yörede genellikle kelime başında ı ünlüsü istifadə edilməz” (Sezen, 2013: 310). “Namaz gıldirdim” (DM 1).

i => è

Türkiye Türkçesindeki i ünlüsü Azerbaycan standart dilinde kalın ünlü sınıfına giren kapalı e (è) ünlüsü ile gösterilir.

Aynı durum Erzurum ağzında özellikle sözcüklerin ilk hecelerinde geçerlidir: élan (ilan), èlm (ilim), ètimad (itimat) (Gemalmaz, 1995: 114).

2.2.4. Ünsüz Ses Olayları

Ünsüz değişimi:

d => t

Erzurum ağzında eski Türkçedeki söz başı t ünsüzlerinin bir kısmı korunmuştur: tikân (diken) > (eski Türkçede: Tiken), toğun- (dokun-) > (eski Türkçede: tokın-) vb (Gemalmaz, 1995: 175).

Azerbaycan dilinde de benzer durum söz konusudur: tiken (diken), tök- (dök-), toğun- (dokun-) vb (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 181).

k => g

Eski Türkçe dönemindeki eserlerde ince ünlülü kelimelerin başlarında bulunan bazı k ünsüzleri Türkiye Türkçesinde ötümlüleşip g ünsüzüne dönüşürken Azerbaycan Türkçesinde eski şekilleriyle korunarak kullanıldıkları görülür: kimi (gibi), kölgə, könül vb (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 180). Aynı durum Erzurum ağzında da görülür: köçür- (göçür-), kögüz (göğüs), kölge (gölge) vb. (Gemalmaz, 1995: 174).

Erzurum ağzından: “Gurbette geçti ömrüm” (DM 2).

ķ => q (ğ)

Kelime başlarındaki kalın ünlülü k ünsüzleri Erzurum ağzında art damak g (ğ) ünsüzüne dönüşür: ğız (kız), ğoyun (koyun) vb (Gemalmaz, 1995: 163-164).

Azerbaycan standart dilinde de aynı durum söz konusudur. Türkiye Türkçesinde: kara > Azerbaycan Türkçesinde: ğara, Türkiye Türkçesinde: kuzu > Azerbaycan Türkçesinde: ğuzu, Türkiye Türkçesinde: kız > Azerbaycan Türkçesinde: ğız (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 180).

Kelime örnekleri: Erzurum ağzında: goyun, gılınç, gondura, gırmızı (Sezen, 2013: 411). Azerbaycan Türkçesinde: qoyun, qılınç, qondura, qırmızı. Erzurum ağzından: “Davari sağırdım, nahıra gatırdım” (DM 1). “Gelirem evde gızım tujda epmeh pişürir” (DM 1). “Gal selametle” (DM 1).

k => ħ

Erzurum ağzında iç ve son ses durumunda yer alan katı ve patlamalı k ünsüzleri sızıcılaşarak ħ ünsüzüne dönüşmüştür: piçaħ (bıçak), haħ (hak), ğaħ- (kalk-), oħ (ok) vb. (Gemalmaz, 1995: 180).

Azerbaycan standart dilinde de aynı durum karşımıza çıkar. Türkiye Türkçesinde: korkmak > Azerbaycan Türkçesinde: ğorħmağ, Türkiye Türkçesinde: oku- > Azerbaycan Türkçesinde: oħu, Türkiye Türkçesinde: dokun- > Azerbaycan Türkçesinde: toħun- vb. (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 181).

Erzurum ağzından: “Malları, inehleri sağırdım” (DM 1). “Ahşama gader orahla biçin ederuh. Ahşam gelüruh köve geri” (DM 1).

p => b

Erzurum ağzında bazı söz başı b ünsüzleri korunmuştur: barmah “parmak > (eski Türkçede: barmağ), beyhmez “pekmez” > (eski Türkçede: bekmes) (Gemalmaz, 1995: 167). Azerbaycan Türkçesinde de söz başı b ünsüzleri korunmuştur: barmağ, bars, bahalı, but “put, heykel”, bekmez (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 183).

t => d

Erzurum ağzında Batı Türkçesinin başında ötümlüleşen t ünsüzleri d'li şekilleriyle kullanılmıştır: Erzurum ağzında: daban (taban), dad (tat), dara- (tara-), dart- (tart-) vb. (Gemalmaz, 1995: 167); darak (tarak), darçın (tarçın), davuşan (tavşan) (Sezen, 2013: 411). Azerbaycan Türkçesinde de aynı şekilde kullanım söz konusudur. Azerbaycan Türkçesinde: dovşan > Türkiye Türkçesinde: tavşan, Azerbaycan Türkçesinde: duz > Türkiye Türkçesinde: tuz, Azerbaycan Türkçesinde: daş- > Türkiye Türkçesinde: taş-, Azerbaycan Türkçesinde: dad Türkiye Türkçesinde: tat (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 181).

Erzurum ağzından: “Öğreddim hepisine uşahlarımın” (DM 1). “Ordan da bu yaşa geldim işde” (DM 1).

İnce ünsüzlerin kalınlaşması:

Erzurum ağzında kalın ünlülü alıntı kelimelerin bünyesindeki ince l ünsüzlerinin art damaklı telaffuz edildiği görülür: halsız hâlsiz), ehalıdıllar ahalidirler), Alı'nın Ali'nin vb (Gemalmaz, 1995: 105). Azerbaycan Türkçesinde de aynı durumdaki ünsüzlerin art damaklı telaffuz edildiği görülür: “Yol açıb xəyalımda lələli yollar, dağlar” (Tebrizi, 2003: 17).

Ünsüz aykırılışması:

$r > l$

Erzurum ağzında görülen belli başlı ses değişiklikleri arasında yer alır: ğaral- (karar-), ğeral (karar), ülüzgar (rüzgâr), zeral (zarar) vb (Gemalmaz, 1995: 193). Azerbaycan Türkçesinde de görülen bir ses değişikliğidir: “Saçımın ağılığından qanın heç qaralması” (Vahabzade, 1979: 117). “Solub qızılgüllər saralıb ağacların yarpaqları” (Tebrizi, 2003: 28). “Saraldı xanımı, soldu pərisi” (Yagub, 2011: 361).

Ünsüz ikizleşmesi:

Azerbaycan Türkçesinde bazı sözcüklerdeki ünsüzlerin ikizleştiği görülür: doğğuz (dokuz), sekkiz (sekiz), yeddi (yedi) (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 182), yeddi (yedi), sakkız (sakız), dokkuz (dıkuz) (Sezen, 2013: 412).

Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi, Erzurum ağzında da değişik amaçlarla oluşan ünsüz ikizleşmeleri oldukça fazladır: doğğuz (dokuz), seggiz (sekiz), yeddi (yedi) vb. (Gemalmaz, 1995: 216-217).

Ünsüz düşmesi:

Azerbaycan Türkçesinde dar ünlüyle başlayan sözcüklerde ön ses konumundaki y ünsüzleri genellikle düşer. Türkiye Türkçesinde: yıldırım, Azerbaycan Türkçesinde: ıldırım; Türkiye Türkçesinde: yılan, Azerbaycan Türkçesinde: ilan; Türkiye Türkçesinde: yıldız, Azerbaycan Türkçesinde: ulduz vb (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 182). “Buzdan soyuq olar ilanın qanı” (Vahabzade, 1979: 143). “Niyə qayıqlar üzümür sularımda” (Tebrizi, 2003: 32).

Erzurum ağzında da dar ünlüyle başlayan sözcüklerde ön ses konumundaki y ünsüzü genelde düşer: ilan (yılan), igit (yiğit), üreyh (yürek), üz (yüz) (Gemalmaz, 1995: 198).

Göçüşme:

Azərbaycan standart dilində göçüşmə örnəkleri oldukça fazladır: yarpağ (yaprak), arvad (avrat), körpü (köprü), torpağ (toprak) vb (Buran-Alkaya, 2007: 81). “O biri yalancı ireli atıldı” (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 225). “Ana başa düşdü bu tərpnışdən” (Vahabzade, 1979: 205).

Azərbaycan standart dilində olduğu gibi, Erzurum ağzında da göçüşmə örnəkleri vardır: körpi (köprü), torpağ (toprak), çilpağ (çıplak) vb (Gemalmaz, 1995: 206-207), “ Sen de bu yolda guruldun, körpü” Asli'yi aradığı bütün şehirler, gazalar, köyler Türk torpağı idi” (Mahir, 1999: 124), yarpak (yaprak), torpağ (toprak), körpü (köprü) (Sezen, 2013: 412).

3. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI ORTAKLIKLARI

Araştırmacılar, Oğuz grubu içerisinde ses, kelime ve gramer yapılarına göre birbirine en yakın lehçeler olarak Azerbaycan ve Türkiye Türkçelerinin tespit edildiğini vurgulayarak, “17. yüzyıla kadar olan yazılı belgelerde kayda değer bir ayrılığın bulunmadığı bu şivelerin arasındaki bugünkü başlıca farklar ise kelimelerdeki ses değişikliklerinde ve bazı fiil çekimlerinde görülmektedir” derler (Teymurlu-Emiroğlu, 2016: 264).

Bu bölümde özellikle yazılı kaynaklardan yola çıkarak Türkiye Türkçesinde bulunmayan, sadece Erzurum ağzında kullanılan Azerbaycan Türkçesi ile ortak olan kelimelerin tespiti yapılmıştır.

Elde edilen kelimelerin söz varlığı bakımından Azerbaycan standart dili ile olan benzerlikleri karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. Böylelikle daha özgün ve açık bir değerlendirme oluşturulmuştur.

Söz varlığı bakımından inceleyip elde ettiğimiz, özellikle kaynak kişilerin şivelerinden derlediğimiz iki dil arasındaki benzer kelimeler, aşağıda anlamları ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

Yine kelimelerle kurulan deyimler, atasözleri, şiiirler, kalıplaşmış sözler, gündelik dildeki söyleyişler ve örnekler de tek tek ele alınmıştır.

Bu kısımda yararlanılan birçok eser ile birlikte daha çok Ağamusa Ahundov'un neşre hazırladığı “Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati” adlı 4 ciltlik sözlükten ve Selahattin Olcay'ın “Erzurum Ağzı” adlı eserinden yararlanılmıştır.

Sözlükler taranarak ortak olan kelimeler örnekleri ile açıklanmıştır. Azerbaycan Türkçesinin dilinin ve Erzurum ağzının pek çok ortak kelimeler ve bu kelimeler ile kurulan cümlelerle sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu kelimeler, kelime öbeklerine göre sınıflandırılarak incelenmiştir.

3.1. ORTAK İSİMLER

AĞARTI (AzST) = AĞARTI (ErzA):

Kelime anlamı: süt, yoğurt, ayran, vb ürünler (DS, 1993/1: 83).

AzST: “Kənddə böyümüş adamıq, ağartısız dolanmaq olmur” Çəmənzəminli (ADİL, 2006/1: 56).

ErzA: “Bugün de çok yaygın olarak söylenen bu anlamdaki ağartı, süttten yapılan bu gibi rengi ak üç yiyeceğe deniyor ve kurut, yani yoğurt kurusu ile ayran da bunlara katılıyor” (Kırzioğlu, 1962: 198).

AHİL (AzST) = AHİL (ErzA):

Kelime anlamı: deneyimli ihtiyar.

AzST: “Yorulmuş gəncləri evdə çörək yeyib qayıdan ahıllar əvəz edirdilər (ADİL, 2006/1: 76).

ErzA: “Ahıl adam - akıllı, tecrübeli, danışılacak adam” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

ALAF (AzST) = ALAF (ErzA):

Kelime anlamı: alaf - her tür hayvan yemi, ot, saman, arpa vb (Gemalmaz, 1995/3: 22).

AzST: “Atlara alaf vermək” (ADİL, 2006/1: 91).

ErzA: “Alan adam alaf verende başını bir sallasa adamın gözünü çıhardır” Erzurum masalından (Sezen, 2013: 467). “O iş biterdi, giderduh çuvallarla merehlerden alaf götürürduh. Mala alaf verürduh, onlar yerdı, biz çıhar bilye oynarduh bacada” (DM 11).

ALMA (AzST) = ALMA (ErzA):

Eski Türkçede de “alma” şeklinde kullanılmıştır (Akan Budak, 2012: 631). Kelime anlamı: alma - elma (Gemalmaz, 1995/3: 23; Kaya, 2009: 13).

AzST: “Alma öz ağacından uzağa düşməz” atasözü. “Yanaqları alma kimi qızarmışdı” Yusif Vəzir Çəmənzəminli (ADİL, 2006/1: 104). “Nə oğlanda alma var, Nə qızda yaylıq qalıb” (Yagub, 2011: 124).

ErzA: “Al almanın dördünü” (Mahir, 1999: 129). “Alma attım gelinin başına, geldi düştü ciğerimin başına” (DM 1).

ANA (AzST) = ANA (ErzA):

Kelime anlamı: ana - anne (Gemalmaz, 1995/3: 24).

AzST: “Anasına bax, qızını al” məsəl. “Zaman bizə bir anadır” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/1: 114). “Bir atanın oğluyuq, Bir ananın övladı” (Yagub, 2011: 83).

ErzA: “Kara yaşlı benim anam” (Erkal, 2015: 555). “Gaynatam anamın öz dayısı oğulları” (DM 1). “Anamın adı Reziye, babamın adı Yakup” (DM 3). “Ordan eve gelürduh, analarımız hamur yapmışlar, ekmeh yağlardiler yiyerduh” (DM 9). “Benim anam elde gelinlere elbise dikerdi” (DM 9). “Küçühgen analarımızla bilabar yaylaya giderduh” (DM 11).

ANDIR (AzST) = ANDIR / ANDER (ErzA):

Kelime anlamı: ölüden kalan eşya, sahipsiz kalan eşya, soyka (DS, 1993/1: 258); ander - çirkin, biçimsiz (<https://erzurum.ktb.gov.tr>); ander - münasebetsiz” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Andıra qalmış nə yaman səslənir; söz deməyə vermir aman, səslənir” M. Ə. Sabir (ADİL, 2006/1: 118).

ErzA: “Ander gala başan ele ne ettin” (DM 1).

APREL (AzST) = ABREL (ErzA):

Kelime anlamı: Nisan ayı (DS, 1993/1: 30); Nisan - Abrel (Sezen, 2013: 188).

AzST: “Aprel - təqvim ilinin dördüncü ayı” (ADİL, 2006/1: 124).

ErzA: “Abrel beşi - Nisan ayının on dördüncü gününden on sekizinci gününə kadar süren soğuk günler” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

ARXA (AzST) = ARĦA (ErzA):

Kelime anlamı: arĥa, arka - arka, sırt, destek (Gemalmaz, 1995/3: 27).

AzST: “Arxasına yükləmək”. “Arxasını çevirmək”. “Güləşib onun arxasını yerə vurardım” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/1: 132). “Arxa kimi, dayaq kimi, sırdaş kimi gözlə məni” (Yagub, 2011: 62).

ErzA: “O nasıl guşdur çi, Arĥa üste yeriye” (ölü) Erzurum bulmacası Pasin Surbahən köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 188). “Baĥdi ki, o yandan bir atli gelir, arĥasında bir ĥali heybe” (Olçay, 1995: 89). “Uşahları arhamıza bağlar, tarlaya, yaylaya giderduh” (DM 2). “Anam beni arhasına bağlar tarlaya gidermiş” (DM 7).

ARVAD (AzST) = ARVAT / AVRAT (ErzA):

Kelime anlamı: arvat - avrat, avret (Gemalmaz, 1995/3: 28), karı, kadın eş, zevce.

AzST: “Arvad almaq” evlənmək. “Arvadlar otaqda çəpik çalıb süzürdülər” Yusif Vəzir Cəmənzəminli (ADİL, 2006/1: 142).

ErzA: “Arvadını dul koyarım” (Mahir, 1973: 512). “Avrat vardır arpa unundan aş yapar, avrat vardır dolu anbarı boş yapar” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 511). “Az avratta, çoğu erde bulunur” Sümmani (Erkal, 2015: 448). “Arvadlara deyin tarlayı kehana gelsinler” (DM 1).

ARZUMAN (AzST) = ARZUMAN (ErzA):

Kelime anlamı: istek, şiddətli istek (DS, 1993/1: 338).

AzST: “At minmədən arzumam qalmadı” “Koroğlu”dan. “Şükür Allaha, arzumana yetişdim” Molla Pənah Vaqif (ADİL, 2006/1: 143).

ErzA: “Bir arzumam vardır ağam beni dinleyesen hele” (DM 1).

AŞ (AzST) = AŞ (ErzA):

Kelime anlamı: tencere yemeği, pilav.

AzST: “Südlü aş”. “Lobyalı aş”. “Aşına su qatmaq”. “Aşın sıyıqlığı dönün azlığındandır” atasözü (ADİL, 2006/1: 150).

ErzA: “Aslında, bütün pişme yemeklerine aş denir, yemek pişirənə aşçı denilmesi de bundandır” (Kırzioğlu, 1962: 199). “Gelürduh aş bişürmüşlər analarımız, orda yiyər, ekin biçməyə giderduh” (DM 9).

ATA (AzST) = ATA (ErzA):

Kelime anlamı: baba.

AzST: “Ata olmayan ata qədrini bilməz” atasözü (ADİL, 2006/1: 156). “Söhbət atam oldu, söz anam oldu” (Yagub, 2011: 392).

ErzA: “Evlat düşsə atasının gözündən” Sümmani (Erkal, 2015: 555, 736).

AVARA (AzST) = AVARA (ErzA):

Kelime anlamı: işə yaramaz, verimsiz, kötü, bozuk olan hər şey (DS, 1993/1: 376).

AzST: “Burası xırda alverçilərin və bazar avaralarının dolandığı yer idi” Mirzə İbrahimov (ADİL, 2006/1: 166).

ErzA: “Avara olmayın, çox az vahtımız gəldi” (DM 1).

AYAM (AzST) = AYAM (ErzA):

Kelime anlamı: yağmursuz günəşli hava (DS, 1993/1: 405-406).

AzST: “Ayam çox istidir”.

ErzA: “Güz geldi, ayam soyidi” (DM 1). “On gün ayam güzel olucak” (DM 1).

AYAZ (AzST) = AYAZ (ErzA):

Kelime anlamı: ayaz - kuru soğuk (Gemalmaz, 1995/3: 32).

AzST: “Gecə durdum qapıda, Əllərim ayaz kəsdi” bayatı. “Dəhşətli soyuq, ayaz, boran var” Şaiq (ADİL, 2006/1: 176). “Axşamı ayazdı, səhəri şaxta” (Yagub, 2011: 91).

ErzA: “Bu ayazda mezar nasıl açılır? Seni gömelim derken biz ayazda donacağız” Erzurum fıkrasından (Sezen, 2013: 476). “İt yaza çıkar, ama yediği ayazı bilir” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 514). “Duvarlar bağdadi, eşikte ayaz olirdi” (DM 1).

AYRANAŞI (AzST) = AYRANAŞI (ErzA):

Kelime anlamı: buğday, yoğurt, aş otu kullanılarak yapılan çorba (Kaya, 2009: 17).

AzST: “Ayranaşı yeməyi çox sevirəm”.

ErzA: “Ordan eve gelürduh, analarımız çorba yapmışlar, kete pişirmişler, ayranaşı pişirmişler, ekmeh yağlamışlar yiyerduh” (DM 9).

BAC (AzST) = BAC (ErzA):

Farsça kelime olup, anlamı haraç, vergi demektir.

AzST: “Koroğlu karvanın qabağını kəsdi, bac verməklərini söylədi” “Koroğlu”dan. “Səbzə gülə verdi müşk bacın, Gül səbzəyə mülkünün xəracın” Füzuli (ADİL, 2006/1: 194).

ErzA: “Böğün bac toplama vahtidir” (DM 1).

BACA (AzST) = BACA (ErzA):

Kelime anlamı: pencere, tavan penceresi, dumanın çıkması ve evin ışık alması için toprak damlarda açılan delik (DS, 1993/2: 455).

AzST: “Buruq-buruq bacalardan çıxır tüstü, ağ duman” Abbas Səhhət (ADİL, 2006/1: 195). “Yanar ağzımız oldu tüstülərin bacası” (Yagub, 2011: 158).

ErzA: “Erzurum'da bacada o evin erişte, kurut, sucuk, kakaç gibi kışlık yiyecek nesneleri kedi ve köpek korkusu olmadan serilerek veya asılarak kurutulur. Günlük çamaşır da bacaya serilir. Yazın sıcak günlerde ise evin gençleri bacada yatarlar” (Kırzioğlu, 1962: 200). “Gaşının egriligine bahma, çih bacıya tüssünün dorguluğuna bah” “Bacadan durdun yeter” Erzurum manisi (Olçay, 1995: 102, 107). “Zor gapıdan

gelende şer bacadan çıxar” Erzurum atasözü (Becer, 2006: 13). “Ay ışıği geceler, Gurum dutmaz bacalar” Erzurum manisi (Becer, 2006: 50). “Tanzaranın bacaları, Temcid okur hocaları” Erzurum ezgisi (Sezen, 2013: 336). “Bir pencere baca dünya” İhsani (Düzgün, 2015: 22). “Mala alaf verürduh, biz çıhar bilye oynarduh bacada” (DM 11).

BACI (AzST) = BACI (ErzA):

Kelime anlamı: baci - kız kardeş (Gemalmaz, 1995/3: 35).

AzST: “Doğma bacılar”. “Əkiz bacılar” (ADİL, 2006/1: 196). “Anayla, bacıyla, sırdaşla, yarla” (Yagub, 2011: 115).

ErzA: “Şah da seni ona qarşılığ bacisini sene verecek” Pasin Sürbahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 186). “Doğuzlan baci nereye gidersen?” (Kaya, 2009: 47). “İki baci bir ana, gezerdik yan yana” Erzurum manisinden (Sezen, 2013: 104). “Evdeki çifte bacılar” Sümmani (Erkal, 2015: 555). “Baci gardaşa bakar, gardaş da qarşiki dağa bakar” Erzurum atasözü (DM 1).

BAĞ (AzST) = BAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: ip, kendir, deste.

AzST: “Haradansa bir bağ yonca gətirdi, saldı atların qabağına” Cəlil Məmmədgülüzadə (ADİL, 2006/1: 199).

ErzA: “İki bağ alaf bu ahşam mallara yeter” (DM 1).

BAĞBAN (AzST) = BAĞBAN (ErzA):

Farsçadan alıntıdır. Kelime anlamı: bahçıvan (Mahir, 1997: 409).

AzST: “Yurdumda bir misilsiz bağban olacağam mən” Müşfiq (ADİL, 2006/1: 200).

ErzA: “Bağban olmayınca girme bu bağa” (Mahir, 1973: 516). “Çağrışır bülbüller gelmiyor bağban” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 131). “Ne âşığım bülbül, ne bağban gelir” İhsani (Düzgün, 2015: 57).

BAĞÇA (AzST) = BAHÇE (ErzA):

Kelime anlamı: küçük bağ, bostan.

AzST: “Şirin bağçada səndəl üstündə oturmuşdu” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/1: 200).

ErzA: “Ne bahçeyim, ne bostanım, ne bağım” İhsani (Düzgün, 2015: 19). “Bağa bah üzüm olsun, yemeye yüzün olsun” Erzurum atasözü (DM 2).

BALA (AzST) = BALA (ErzA):

Kelime anlamı: yavru; çocuk, oğul, evlat” (Mahir, 1997: 409).

AzST: “Bala baldan şirindir” atasözü. “Qafqaz balası, bu körpü cəbhənin mühüm keçidlərindəndir” Mir Cəlal (ADİL, 2006/1: 210-211). “Atadı, anadı, baladı dünya” (Yagub, 2011: 387).

ErzA: “Çocukları çağırır ve severken büyükleri daha çok: balam, benim balam, derler” (Kırzioğlu, 1962: 200). “Haydı balam” (Mahir, 1973: 363). “Dön balam göreyim gerdanın güzel” Sümmani (Erkal, 2015: 710). “Ben teh bahtım balalarımı böyüttüm neler çehdim” (DM 1). “Neçe sıhıntılar çektuh, ama balalarımı böyüttüm şükür” (DM 3). “Oy benim güzel balam sene gurban olam” (DM 12).

BALDIR (AzST) = BALDIR (ErzA):

Kelime anlamı: bacak.

AzST: “Zabit badam şivini əlinə alıb, qızın çılpaq baldırına döyür, qışqırırdı” Mir Cəlal (ADİL, 2006/1: 213-214).

ErzA: “Baldırına sopayla ele bir vurdu ki adamın ahli şaşdı” (DM 15).

BAR¹ (AzST) = BAR (ErzA):

Farsça kelimedir, anlamı: məhsul, ürün, meyvə mənasına da gəlir, Erzurum folklorunda başat unsur” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Ağac bar verdikə başını aşağı dikər” atasözü. “Bar verən ağacı kəsməzlər” atasözü. “Ağac bar gətirmək üçün əkilir” Cəfər Cabbarlı. “Hər ağacdən nemət alır, bar alır” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/1: 219). “Bar-bəhrəsiz ömür olmur, gün olmur” (Yagub, 2011: 398).

ErzA: “Barını yemək” “Bar içermək” Erzurum deyimləri (Sezen, 2013: 521). “Fidan idi, bar vermedi bağlarım” İhsani (Düzgün, 2015: 30).

BAR² (AzST) = BAR (ErzA):

İngilizcede də, Farsçada da vardır.

AzST: “Bar - ayaq üstə duraraq yemək yeyilən, içki içilən kiçik yeməxana”. “Bar - yüksək mənsəb sahibləri üçün düzəldilən rəsmi qəbul” (ADİL, 2006/1: 219).

ErzA: “Bar, Erzurum'un milli oyunudur” “Erzurum və çevresində oynanan folk oyunlarına bar adı verilir” “Bar dadaşın oyununun adıdır” “Bar, Erzurum dolaylarında topla oyunlara denilmektedir” (Sezen, 2013: 119, 329).

BARDAN (AzST) = BARDAN (ErzA):

Kelime anlamı: saman taşımak için kıldan yapılan büyük çuval, teliz (DS, 1993/2: 529), saman, yün vb taşımaya mahsus büyük çuval (Gemalmaz, 1995/3: 37).

AzST: “Dərilib basılır xaşa bardana” Aşıq Şair Vəli (ADİL, 2006/1: 220).

ErzA: “Bardan - büyük çuval” (Gemalmaz, 1995/1: 378). “Bardan - büyük ve geniş çuval, torba” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Bardan - büyük çuval” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

BARXANA (AzST) = BARHANNA (ErzA):

Farsça kelimedir, anlamı: ev eşyası, eşya koyulan yer (DS, 1993/2: 531); çoban ve yayla yiyeceği (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Barxana açıldı karvansarayə “ Zakir. “Hər kəs öz barxanasını alıb, bir kənara çəkilir” Mir Cəlal (ADİL, 2006/1: 221). “Bağla barxanamı, yığışdır gedim” (Yagub, 2011: 373).

ErzA: “Köroğlu ile Kızıroğlu barhanasını yükleyip, Bağdat şehrindən gerisin geri Türkiye'ye döndüler” (Mahir, 1973: 355). “Gızların ikisini berhanaya götürdür” (Mahir, 1997: 219).

BASMA (AzST) = BASMA (ErzA):

Kelime anlamı: gübre, tezək (DS, 1993/2: 544).

AzST: “Kərpic şəklində sıxılıb qurutulmuş mal təzəyi” (ADİL, 2006/1: 227).

ErzA: “Sobayı basma ile yəhdım” (DM 1).

BEH (AzST) = BEH (ErzA):

Kelime Arapça olup, anlamı: bir şey satın alınırken veya yaptırılırken önceden verilen bir miktar para, pey (DS, 1993/2: 598), depozito, kaparo (Gemalmaz, 1995/3: 40).

AzST: “Ağayevlə sövdələşdilər, beh verib, elə həmin gün oradan köçdülər” (ADİL, 2006/1: 254).

ErzA: “Beh almamış işə başlama” (DM 2).

BEŞİKKƏRTMƏ (AzST) = BEŞİKKERTME (ErzA):

Kelime anlamı: kız ve erkek çocukların beşikte iken nişanlama veya böylece nişanlanmış kız, erkek (DS, 1993/2: 643); kız ya da oğlan çocukların beşikteyken birbirine söz verme (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Köhnə məişətdə uşaqların (oğlan və qızın) körpə zamanlarından bir-birinə adaxlı edilməsi adəti” (ADİL, 2006/1: 258).

ErzA: “Erzurum'da rastlanan evlenme biçimlerinden birisi de beşik kertmedir. Dede Korkut Kitabı'nda rastlanan beşik kertme yoluyla çocukların nişanlanmasının çok eski bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Çocuklar henüz beşikte iken nişanlarının yapılması birçok il, ilçe ve köyümüzde görülmektedir” (Sezen, 2013: 113).

BƏHRƏ / BƏHƏR (AzST) = BEHRE (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: mahsul, ürün.

AzST: “Bir az əvvəl bostandan ilk bəhrə alaraq, iki araba qovun, qarpız dərib hazırlamışdı” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/1: 268). “Arı ilə dost olmağım bugün verib bəhrəsini” (Yagub, 2011: 50).

ErzA: “Osmanlılarda kullanılan bu öşür / aşar yerine Akkoyunlular ile onlardan önceki Karakoyunlu ve İlhanlılar Farsça behre deyimini benimsemişlerdi ki, asıl anlamı ülüş, pay, hisse, devlet payı vergi demektir. Erzurum'da bu deyimın yaşaması Akkoyunlular ile öncelilerden kalma bir hatıradır” (Kırzioğlu, 1962: 201).

BƏXTƏVƏR (AzST) = BAHTAVAR (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: bahtiyar, şanslı insan.

AzST: “Allah qoysa ölməsəm səni bəxtəvər edərdəm” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/1: 270).

ErzA: “Bahtdavar, bahtavar - baht sahibi, bahtı var anlamında sevimli hitap” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Çoh bahtavar adamsan anan baban sağ ve yanındadır” (DM 2).

BIÇQI (AzST) = BIÇGI / BIŞĞI (ErzA):

Kelime anlamı: testere (DS, 1993/2: 657; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Bıçqı ilə kəsmək” (ADİL, 2006/1: 293).

ErzA: “Bıçgı ile ağacın dallarını budadım” (DM 2).

BİBİ (AzST) = BİBİ (ErzA):

Kelime anlamı: hala, babanın kız kardeşi (DS, 1993/2: 677; Gemalmaz, 1995/1: 378; Gemalmaz, 1995/3: 44; <http://blog.milliyet.com.tr>; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Bibi övlad üçün atanın bacısıdır” (ADİL, 2006/1: 195).

ErzA: “Kız bibiye, oğlan dayıya çeker” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 515). “Bibi gurban, hele bana yardım edesen, bibigile oturmaya gideceyuh” (DM 2).

BOÇKA (AzST) = BOŞGA (ErzA):

Rusçadan ödünç sözcüktür. Kelime anlamı: fıçı, varil.

AzST: “Su boçkası”. “Ağzı örtülü yağ boçkalarının üstünde oturdu” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/1: 199).

ErzA: “Boşga - dik yayık” (Gemalmaz, 1995/1: 379). “Boşga - yayık, fıçı, varil” (Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 165).

BORAN (AzST) = BORAN (ErzA):

Kelime anlamı: bora, kasırga (Gemalmaz, 1995/3: 48).

AzST: “Boran oldu, çovğun oldu, qar oldu” Aşıq Kərəm. “İstinni soyuğu, boranı varmış” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/1: 334). “Sevgilər çox düşüb qara, borana” (Yagub, 2011: 156).

ErzA: “Erzurum dağları kar ile boran” şarkı sözü (Kaya, 2009: 11). “Bu yıl kaldım boranında, kışında” İhsani (Düzgün, 2015: 15). “Borandan, canavardan gorha gorha geldim köye, heber verdim” (DM 11).

BOSTAN (AzST) = BOSTAN (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: genelde küçük ve ev önlerinde olan bağ, bahçeye denilir.

AzST: “Bostanda qovun, qarpız, xiyar, badımcın kimi tərəvəz bitkiləri yetişir” (ADİL, 2006/1: 336). “Ömrümün barlı bir bağ-bostanı var” (Yagub, 2011: 372).

ErzA: “Aslı Farsça güzel kokulu yer anlamına bustandır ki, sebze tarlası anlamında kullanılır” (Kırzioğlu, 1962: 202). “Getdim bosdan öğüne” Erzurum manisinden (Olçay, 1995: 107). “Ne bahçeyim, ne bostanım, ne bağım” İhsani (Düzgün, 2015: 19).

BOŞBOĞAZLIQ (AzST) = BOŞBOĞAZLIK (ErzA):

Kelime anlamı: lafazanlık.

AzST: “Hə, o mühəndis iş adamına heç oxşamır, boşboğazlıq eləyib gəzir” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/1: 338).

ErzA: “Boşboğazlıq etme, gız” (DM 2).

BOYA / BOYAQ (AzST) = BOYAG (ErzA):

Kelime anlamı: boya.

AzST: “İplərin boyalarına bulaşmış barmaqları ilə artırmaya atılmış dolulardan götürdü” Çəmənizəminli (ADİL, 2006/1: 339-340).

ErzA: “Birez boyah, sürme, bi de bir usdura” (Olcay, 1995: 89).

BÖYƏLƏK (AzST) = BÖGELEK (ErzA):

Kelime anlamı: sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği (DS, 1993/2: 759).

AzST: “Böyələk - heyvanların qanı bitkilərin şirəsi ilə dolanan iri çibin” (ADİL, 2006/1:348).

ErzA: “Atı bögelek sohmuş heç rahat durmur” (DM 15).

BÖYRƏK (AzST) = BÖYREK (ErzA):

Kelime anlamı: böyreyh - böbrek (Gemalmaz, 1995/3: 49).

AzST: “Böyrək xəstəliyi”. “Sağ böyrək” (ADİL, 2006/1: 348). “Ürək sudu, böyrək sudu, damar su” (Yagub, 2011: 264).

ErzA: “Böyreğinin birini balasına verdi” (DM 2).

BÖYÜR (AzST) = BÖYÜR (ErzA):

Eski Türkçədə var olmuşdur (Akan Budak, 2012: 632). Anlamı: kaburga altı, yan taraf.

AzST: “Uşaq yumaq kim bükülüb, böyrü üstə yıxılmışdı” Ənvər Məmmədخانlı (ADİL, 2006/1: 350).

ErzA: “Köroğlu'nun varlığını, yaralısını selamet bir dağ böğrüne kurtarmıştır” (Mahir, 1973: 346). “Böyrüm üşiyirdi” (DM 1). “Böyrüm yara töhdi gorhduğumdan” (DM 7). “Desen böyrüme bir ağrı saplandı” (DM 2).

BUDAQ (AzST) = BUDAG / BUDAK (ErzA):

Kelime anlamı: budak - dal, budak (DS, 1993/2: 187).

AzST: “Boylu çınar budaq atmış, qol atmış” Rəsul Rza (ADİL, 2006/1: 353). “Kök mənim budaq özgənin” (Yagub, 2011: 179).

ErzA: “Felek dal budağım kırıdıktan sonra” İhsani (Düzgün, 2015: 19). “Bir ağac budaksız biterse eğer” Erzurumlu Âşık Edip Önal (Gönen, 2009: 150). “Gel gönül yapışma çürük budağa” Sümmani (<http://dogankaya.com> 2022: 4).

BUĞ (AzST) = BUĞ (ErzA):

Kelime anlamı: buhar, buğu (DS, 1993/2: 778; Gemalmaz, 1995/3: 50; Kaya, 2009: 19; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Hovuzun buğundan içəridəki adamlar kölgə kimi görünürdülər” Çəmənzəminli (ADİL, 2006/1: 354).

ErzA: “Arabanın cami buğ olmuş” (DM 16).

BUĞA (AzST) = BUĞA (ErzA):

Kelime anlamı: buğa - boğa (Gemalmaz, 1995/3: 50).

AzST: “Buğa seçdikdə onun yaxşı cinsdən olması tələb olunur” (ADİL, 2006/1: 354).

ErzA: “Buğa adamın elindən qaçdı” (DM 2).

BUĞDA (AzST) = BUĞDA (ErzA):

Kelime anlamı: buğday.

AzST: “Ağ buğda”. “Sarı buğda”. “Xırda buğda”. “Buğda unu” (ADİL, 2006/1: 354).

“Sarı buğda demək olmaz göy dənə” (Yagub, 2011: 266).

ErzA: “Yohuşu çihirlər, çox ey yerləşmiş bir buğda tarlasına rastlırlar” (Olçay, 1995: 101-102). “O zaman 100 teneke buğda galdırmışam” (DM 4). Yəni elimizlə tarla biçerduh, orahla buğda eder, ekmegimizi öyle yaparduh” (DM 8).

BUXAQ (AzST) = BUĞAH (ErzA):

Kelime anlamı: boyun, gerdan (DS, 1993/2: 782; Kaya, 2009: 19); çenenin alt kısmı üçün kullanılır (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Tər buxaq altında düz bənövşəni” Qurbani (ADİL, 2006/1: 355).

ErzA: “Bu uşağın buhağı çox belirgin olmuş, çox tavlənmiş” (DM 16).

BUXARI (AzST) = BUĞARI (ErzA):

Kelime anlamı: sobanın tütsü çıkacağı, baca.

AzST: “Tər buxaq altında düz bənövşəni” Qurbani (ADİL, 2006/1: 355).

ErzA: “Buğarı - baca: tandır, ocak veya sobanın dumanını dışarı veren ve rüzgârın geri teptirmemesi için yönü gözetilip yapılan yer” (Kırzioğlu, 1962: 203).

BULAQ (AzST) = BULAG (ErzA):

Kelime anlamı: bulah, çeşme” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Bulaq başdan bulanar” atasözü (ADİL, 2006/1: 356). Öpdüm bulaqları, keçdim çayları” (Yagub, 2011: 216).

ErzA: “Bir bulak başında verdiler dersi” Sümmani (Erkal, 2015: 148). “Hayvanları bulağa götürmüş” (DM 2).

CAMIŞ (AzST) = CAMIŞ (ErzA):

Kelime anlamı: erkek manda (Gemalmaz, 1995/3: 53; <https://erzurum.ktb.gov.tr>; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Qərənfil bacı həyətdə camış sağırdı” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/1: 382).

ErzA: “Anam camışı sağmaya koma getmiş” (DM 2). “Bir süri davar, camışlar, cöngələr, çoh zorluqlar çəhdüh” (DM 8).

CAN (AzST) = CAN (ErzA):

Kelime anlamı: insanlara söylenen içten söz.

AzST: “Daş deyil, kəsək deyil, Rəhm eylə, bu ki candır” bayatı (ADİL, 2006/1: 382).

ErzA: “Can kelimesini çok kullanıyoruz” (www.youtube.com/watch?v=MX7Wtf3Q9Ks). “Can gurban sana haloğlu” (DM 16).

CANAVAR (AzST) = CANAVAR (ErzA):

Farsça olup, kelime anlamı: kurt, canavar (DS, 1993/3: 854).

AzST: “Rəzil düşmən yaralanmış, yırtıcı bir canavardır” Vurğun (ADİL, 2006/2: 387).

ErzA: “Borandan, canavardan gorha gorha geldim köye, heber verdim” “Galdım tek, o gün de mala canavar, yani gurt vurdi” (DM 11).

CECİM (AzST) = CECİM (ErzA):

Kelime anlamı: ince bir şekilde dokunmuş renkli, nakışlı kilim (DS, 1993/3: 873; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Xalı, xalça, cecim və ipəklə bəzənmiş bu otaq Şuşa sövdəgəri Hacı Kərimin qızı Anaxanım üçün ayrılmışdı” Çəmənəzəminli (ADİL, 2006/1: 396).

ErzA: “Cecimi yıhamaya çaya götürdi” (DM 15).

CIZIQ (AzST) = CIZIG (ErzA):

Kelime anlamı: çizgi (DS, 1993/3: 948).

AzST: “Dönüb gücənə gücənə divara dikiyə yanaşı üç cızıq, köndələninə yanaşı iki cızıq çəkdi” Əbülhəsən (ADİL, 2006/1: 414).

ErzA: “Cızık çizdim, cızdım oynamirem” (DM 15).

CÖNGƏ (AzST) = CÖNGE (ErzA):

Kelime anlamı: inek yavrusu (DS, 1993/3: 1007), tosun.

AzST: “Qəhrəman meşənin dərinliyində ala çöngəni sıgallayıb tumarlayırdı” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/1: 428).

ErzA: “Bir süri davar, camışlar, cöngələr, düğələr, çox zorluqlar çehduh” (DM 8).

CÜCƏ (AzST) = CÜCÜK (ErzA):

Kelime anlamı: civciv.

AzST: “Əlimi hinə soxub, suyun içindən cücələrin cəmdəklərini bir-bir çıxartdım” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/3: 430).

ErzA: “Bir ara tarladayken civcivləri görür, babasına: Bu tavuk yavrularına ne deniyordu, baba? diye sorar. Babası sabırla cücük der” (Duman, 2007: 9).

CÜMƏ AXŞAMI (AzST) = CUMA AĞŞAMI (ErzA):

Kelime anlamı: perşembe.

AzST: “A kişi, bir yerdə yeyək, cümə axşamıdır, elə ölürlərimizin də ruhu şad gedər” Çəmənəminli (ADİL, 2006/1: 431).

ErzA: “Cuma ağşamı - cuma gününden önceki perşembe akşamı, perşembe gün batımından sonrası cuma akşamı olarak anılır” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

ÇALAĞAN (AzST) = ÇALAĞAN (ErzA):

Kelime anlamı: kartal, (DS 1993/3: 1048), atmaca, doğan vb yırtıcı kuşlar (Gemalmaz, 1995/3: 61).

AzST: “Ovlayıb öz şikarını uçaraq, Qonur, orda didib yeyir çalağan” Abbas Səhhət (ADİL, 2006/1: 439).

ErzA: “Tavugları da buna yedirdin, bi de iftira ediyorsun ki, çalağan gaçırdı” (Gülensoy, 1979: 448). “Çalağan gögercin yahaladı” (DM 15).

ÇALĞI (AzST) = ÇALGIÇ (ErzA):

Kelime anlamı: bahçe süpürgesi (DS, 1993/3: 1051).

AzST: “Qulu bir az gicəllənib çalğını götürdü, başladı həyəti süpürməyə” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/1: 439).

ErzA: “Avluyu çalgıçla süpürdün” (DM 15).

ÇAMADAN (AzST) = ÇAMADAN (ErzA):

Rusça kelime olarak bilinir (çemodan), aslı Farsçadır (camedan). Anlamı: bavul, valiz.

AzST: “Çamadanla bağlamanı götürüb tez bayıra çıxdım” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/1: 443).

ErzA: “Ortalıhdaki her şeyi çamadana doldurdi” (DM 2).

ÇAŞIR (AzST) = ÇAŞIR (ErzA):

Kelime anlamı: yabani pancar (DS, 1993/3: 1085).

AzST: “Ballı bacısı oğlu ilə birlikdə kəndin üst tərəfindəki güneylərə gedər, çaşır, mərovca yığardı” Əli Vəliyev (ADİL, 2006/1: 450).

ErzA: “Yaylaya gərdaşım ilə çaşır toplamaya gideceyuh” (DM 2).

ÇAYAN / ÇİYAN (AzST) = ÇAYAN (ErzA):

Kelime anlamı: yılan, çıyan (Gemalmaz, 1995/3: 62), akrep.

AzST: “İlan-çayan gözlərimi deşəcək” (Yagub, 2011: 130).

ErzA: “Bahçada gəcəman çıyan görmüş” (DM 15).

ÇAYNİK (AzST) = ÇAYNİK (ErzA):

Kelime Rusçadır, anlamı: çaydanlık, çay demliyi de denir (DS, 1993/3: 1098, Gemalmaz, 1995/3: 62).

AzST: “Tükəzban xala çayı dəmləyəndən sonra çayniki dəsmalla bürüyüb dəmə qoydu” İsmayıl Şıxlı (ADİL, 2006/1: 455).

ErzA: “Çaymiyh - çaydanlık” (Gemalmaz, 1995/1: 379). “Çaynig - çaydanlık, demlik” (Daşdemir-Efendioğlu, 2026: 165).

ÇEÇİL (AzST) = ÇEÇİL (ErzA):

Kelime anlamı: yağı alınmış süttən yapılan peynir (DS, 1993/3: 1105), lor peyniri.

AzST: lor.

ErzA: “Çeçili epmegin arasına doldurib yedi” (DM 2).

ÇƏNGƏL (AzST) = ÇENGEL (ErzA):

Farsçadır, kelime anlamı: yemek çatalı (DS, 1993/3: 1137).

AzST: “Qafar əllərini yuduqdan sonra kiçik şkafdan stol üstünə boşqab və çəngəl qoydu” Əbülhəsən (ADİL, 2006/1: 466).

ErzA: “Pişik çengele ulaşmamış, püf ne pis gohir demiş” Erzurum atasözü (Becer, 2006: 13; Sezen, 2013: 517).

ÇƏPƏR (AzST) = ÇEPER (ErzA):

Kelime anlamı: çit (DS, 1993/3: 1142).

AzST: “Həyətin ətrafına çəpər çəkmək”. “Məftil çəpərləri qıra bilən xalq” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/1: 467). “Sinəm qəm çəpəri” (Yagub, 2011: 102).

ErzA: “Çeperin üstündən atlayan davarlar və goyunlar garşi tepelere yola goyuldular” (DM 2).

ÇƏPİŞ (AzST) = ÇEBİÇ / ÇEPİŞ (ErzA):

Kelime anlamı: bir yaşındaki keçi yavrusu (DS, 1993/3: 1099; Gemalmaz, 1995/3: 64).

AzST: “Burada sarı və boz kərə, qumral, əbrəş, qaşqa quzular və ağı-qaralı çəpişlər birbirinə qarışmışdı” Mirzə İbrahimov (ADİL, 2006/1: 468).

ErzA: “Çepişler dağlara doğru yola çıhdılar” (DM 2).

ÇƏRÇİ (AzST) = ÇERÇİ (ErzA):

Kelime anlamı: çərçici, köylerde dolaşp alış veriş yapan kimse (DS, 1993/3: 1145).

AzST: “Çərçi sifətilə gedərsən, sata-sata camaata qarışb əhval tutarsan” Çəmənəminli (ADİL, 2006/1: 468).

ErzA: “Çərçi - gezgin satıcı” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

ÇƏTƏN (AzST) = ÇETEN (ErzA):

Kelime anlamı: samanı taşımak için kağınlara konulan büyük boyutlu örtü (Gemalmaz, 1995/3: 64).

AzST: “Orada, çətənin dalında göydən asılıb” Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev (ADİL, 2006/1: 470).

ErzA: “Çeten tohuyup saman arabasının etrafına çehdi” (DM 2)

ÇİRA / ÇİRAQ (AzST) = ÇİRA (ErzA):

Kelime anlamı: mum, kandil (Gemalmaz, 1995/3: 65).

AzST: “Bir kiçicik daxmada ancaq çıra” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/1: 478). “Şölə çıraqdan ayrıldı” (Yagub, 2011: 220).

ErzA: “Çıra, dibinə ışıq vermez” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 512). “Çırayı yakıp garanlıh odaya girdi” (DM 2).

ÇİRPI (AzST) = ÇIRPI (ErzA):

Kelime anlamı: yakacak ince dal parçaları (Gemalmaz, 1995/3: 65).

AzST: “On altı, on yeddi yaşlarında bir qız çayaşağı enərək, meşənin ətəklərində çırpı yığdı” Çəmənəminli (ADİL, 2006/1: 479).

ErzA: “Acayvazın dereədə odun, çırpı edirem” (DM 1). “Joğ toplamaya, oduna, çırpıya giderduh” (DM 3). “Çırpıleri bir araya toplayıp ataşa verdi” (DM 2).

ÇİNİ (AzST) = ÇİNİ (ErzA):

Kelime anlamı: porselen, çömlek (Gemalmaz, 1995/3: 66).

AzST: “Gözlə yarın qəlbini Qırma çini qab kimi” bayatı (ADİL, 2006/1: 486).

ErzA: “Çini - toprak çanak, bütün porselen yemek və çay-kahve takımına da çini, çini-tabak denilmektedir” (Kırzioğlu, 1962: 207).

ÇİRİŞ (AzST) = ÇİRİŞ (ErzA):

Kelime anlamı: dağ pırsası (DS, 1993/3: 1235), karların kalkması ilə çıkan bir ot.

AzST: “Azərbaycanın bir çox rayonlarında yerli əhali çirişdən tərəvəz kimi istifadə edir” “Elm və həyat” (ADİL, 2006/1: 486).

ErzA: “Güneş karları eritince çirişler meydana çıhdi” (DM 16).

ÇİT (AzST) = ÇİT (ErzA):

Eski Türkçeden gelen bir kelimedir (Akan Budak, 2012: 632), anlamı: başörtüsü, yemeni (DS, 1993/3: 1240), oyalı yazma, desenli kumaş başörtüsü.

AzST: “Gülnaz ucuz qıymətli çitdən sadə paltar geyirdi” Simurq (ADİL, 2006/1: 488).

ErzA: “Sarı çitim sendedir, bir ucu da bendedir” Erzurum manisi (Becer, 2006: 35). “Yedin fes-çitimi, gülersin, fare” Sümmani (söyləyən Şükrü Alguş) (Caferoğlu, 1995: 208).

ÇİYİD (AzST) = ÇİGİD (ErzA):

Kelime anlamı: meyve və sebzələrin çekirdeği, tohumu (DS, 1993/3: 1250).

AzST: “İstəyirdi ki, bütün işləri özü görsün, bütün çiyidi özü səpsin” Əli Vəliyev (ADİL, 2006/1: 488).

ErzA: “Çigid - çekirdek, çigit biçiminde de söylenir” (Kırzioğlu, 1962: 207).

ÇOR (AzST) = ÇOR (ErzA):

Kelime anlamı: hastalık, dert, veba, kargış sözü (Gemalmaz, 1995/3: 67).

AzST: “Çor, zəhrimar. Gəlirəm, gəlirəm” Üzeyir Hacıbəyli (ADİL, 2006/1: 495).

ErzA: “Salgın hayvan hastalığına Erzurum çevresinde çor, Çıldır ile doğusundaki Karapapak ve Terekemelerde çer denir” (Kırzioğlu, 1962: 207). “Çor - hastalık, dert, beddua şeklinde kullanılır” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Çor, zuggum sene” (DM 16).

DABAN (AzST) = DABAN (ErzA):

Kelime anlamı: taban, ayağın, ayakkabının altı (DS, 1993/4: 1313).

AzST: “Çox gəzməkdən dabanlarım sızıldayır”. “Çəkmənin dabanı ilə başımdan vurub papağımı saldı yerə” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/1: 506).

ErzA: “Dabanlarıma gadar gara sular inmiş, ele yorulmuşəm ki” (DM 16g).

DADAŞ (AzST) = DADAŞ (ErzA):

Kelime anlamı: Revan ve köylerinde, Azerbaycan'da: dede, baba: Erzurum'da: mert, cesur (DS, 1993/4: 1319), ağabey, arkadaş, hemşeri, çağırma sözcüğü (Gemalmaz, 1995/3: 69).

AzST: “Rəhmətlik dadaşıma dedim: Dadaş, mənə qoy dərsə” Cəlil Məmmədquluzadə. “Hacı Ramazan dadaşımızın fikrinə bir şey gəldi və ürəkdən dərin bir ah çəkdi” Məmmədquluzadə. “Dadaş, səsinə qurban olum” Mir Cəlil (ADİL, 2006/1: 509). Not: Azerbaycan'da Dadaş sözcüğü kişi isminde ve soyismində etken görülmektedir: Dadaş Bünyadzadə, Memmed Arif Dadaşzadə, Araz Dadaşzadə, Melik Dadaşov, vs.

ErzA: “Dadaş, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da erkek adı olarak da kullanılır. Büyük, ulu kişi anlamındaki dede / dada sözümüz ile ilgili olduğu anlaşılıyor” (Kırzioğlu, 1962: 208). “Dadaş kelimesi değişik anlam ve şekillerde yorumlanmıştır. Kimine göre, mert, cesur, özü sözü doğru, zalimin karşısında, mazlumun yanında olan merhametli ve yiğit biridir. Kimilerine göre, erkek kardeş, ağabeyi, cesur, yiğit, tüm erdemleri kendisinde toplamış mükemmel bir insandır. Aynı zamanda “numune-i misal” bir Erzurumludur. Bazılarına göre de bar tutan, at binen, cirit atan, kabadayı, tığ gibi bir delikanlıdır” (Bulut, 1989: 118; Sezen, 2013: 412-413). “Dadaş barda salınır sözü hoş Erzurum'un” İhsani (Caferoğlu, 1995: 194). “Erzurumlu, sert granite dantel dantel, duygu duygu incelik veren zevk, heyecan, inanç ve benzeri faktörlerin tezgâhında biçimlenerek farkında olmadan dadaş olmuştur” (Kaya, 2009: 13). “Bizim de elde bir kalkandır dadaş” Salim Bağcı (Sezen, 2013: 414). “Ben bir yiğit dadaşım” Erzurum manisinden (Sezen, 2013: 484). “Dadaş der de ağlar m'ola” Sümmani (Erkal, 2015: 555). “Neden mi sert bakışlı oluyor Dadaşlar” Abdülkadir Ögdüm (<http://erzurumlularvakfi.org.tr>). “Dadaş çelik bir yaydır onu germeye gelmez” (DM 2).

DAL (AzST) = DAL (ErzA):

Kelime anlamı: omuz, omuz başı, arka, peş (DS, 1993/4: 1333).

AzST: “Küçə ilə bir hambal, bir tay dalında keçir” Cəlil Məmmədquluzadə. “İndi o yüyürür dala baxmadan” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/1: 519-520). “Səfər etdim söz dalınca” (Yagub, 2011: 299).

ErzA: “Garibin karnını vurmuşlar, vay dalım demiş” (Kırzioğlu, 1962: 208). “Dalımı odanın gapısına qarşı verdim” (Gülensoy, 1979: 427). “Bundan sonra bu çocuğun dalini yere getiren hiçbir fert olmayacak, dedi” (Mahir, 1997: 50).

DALDA (AzST) = DALDA (ErzA):

Kelime anlamı: sığınak, gölge, کنار yer (Gemalmaz, 1995/3: 70).

AzST: “Namərd aslan olsa da, Sığınma daldasına” bayatı. “Durub daldalardan baxmağın nədir?” Vaqif. “Oğrun-oğrun daldalardan baxırsan” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/1: 521). “Durma burda, daldalardan baxan var” (Yagub, 2011: 300).

ErzA: Dalda kelimesinin gölge anlamında Erzurum ağzında rast gelindiği görülmektedir (Teymurlu-Emiroğlu, 2016: 273). “Bostancı daldaya sahlanan uşahları yahaladi” (DM 2).

DAMCI (AzST) = DAMCI (ErzA):

Kelime anlamı: damla, evlerde damlardan, tavanlardan sızan yağmur damlaları (DS, 1993/4: 1351; <https://erzurum.ktb.gov.tr>; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Su damcısı”. “Tər damcıları”. “Sıçrayarkən işıldayır damcılar” Abbas Səhhət. “Damcılar günün qabağında almaz kimi parıldayırdı”. Divanbəyoğlu (ADİL, 2006/1: 528). “Gözümdə həmişə damcı yeri var” (Yagub, 2011: 66).

ErzA: “Yağmur damcı düşdi torpağa heç fayda etmedi” (DM 2).

DARABA (AzST) = DARABA (ErzA):

Kelime anlamı: tahta perde, tahta bölme (DS, 1993/4: 1365), tahta duvar, paravana (Gemalmaz, 1995/3: 71).

AzST: “Otağı daraba ilə iki hissəyə ayırmaq” (ADİL, 2006/1: 535).

ErzA: “Daraba olan evde yaşamahtasın elbet soyuh olur” (DM 2).

DAYAK (AzST) = DAYAK (ErzA):

Kelime anlamı: destek (Gemalmaz, 1995/3: 72).

AzST: “Qoca Xudafərin qulağı səsdə, Kim uçan tağına dayaq düzəldər” Məmməd Araz (ADİL, 2006/1: 552). “Dayaq ol hasarıma” (Yagub, 2011: 296).

ErzA: “Bar ağacının dalına dayaq verdi ki aşağıya sarhmasın” (DM 16).

DƏHRƏ (AzST) = DEHRE / DAHRA (ErzA):

Farsçadır, kelime anlamı: bir çeşit budama bıçağı, tahra (DS, 1993/4: 1329); odun kesmek için kullanılan uç kısmı kıvrık demir araç, el satırı ve nacak olarak da kullanılır (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Yox əfəndim, bu məsələlərdə dəhrə ilə müharibəyə çıxmaq olmaz” Nəriman Nərimanzadə (ADİL, 2006/1: 571).

ErzA: “Dehre ile tüm odunları doğradı” (DM 2).

DƏLƏMƏ (AzST) = DELEME (ErzA):

Kelime anlamı: çok taze cıvıl peynir (Gemalmaz, 1995/3: 74).

AzST: “Bir dələmə tapıb içsək pis olmaz” Səməd Vurğun. “Deleme kimi ağ və yumşaq” Atasözü. “Dələmə kimi uşaq” deyim (ADİL, 2006/1: 574-575).

ErzA: “Goyunlardan deleme alıb içsah ey olur” (DM 2).

DƏSMAL (AzST) = DEZMAL (ErzA):

Kelime anlamı: el yüz mendili, başörtüsü.

AzST: “Üz dəsmalı ilə yarasını sarımışdı” Əbülhəsən (ADİL, 2006/1: 601). “Hər çiçək islanmış bir dəsmal olar” (Yagub, 2011: 70). “Əyil dəsmalın götür, mən götürsəm söz olur” şarkı sözü.

ErzA: “Bu âdete göre, kız çeşmede, yolda ya da evdeyken delikanlı kızın dezmalını zorla çözüp kaçıtır” (Sezen, 2013: 113).

DƏYƏNƏK (AzST) = DEĞENEK (ErzA):

Kelime anlamı: sopa, değnek (DS, 1993/4: 1400).

AzST: “Çoban dəyəneyi”. “Əvvəli hənək, axırı dəyənek” atasözü (ADİL, 2006/1: 607).

ErzA: “Elime bir degeneg aldım” (Gülensoy, 1979: 427). “Deli deliyi görünce değneğini saklar” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 512).

DIRMIQ (AzST) = DIRMİH (ErzA):

Kelime anlamı: bir tarım aracı, tırmık (Gemalmaz, 1995/3: 78).

AzST: “Kəsəkləri dırmıqla əzmək, kökündən çıxarılmışquzapayılar dırmıqla yığılır” (ADİL, 2006/1: 614).

ErzA: “Sonra tarlaya giderduh, dırmıh çekerduh, çift sürerduh” (DM 10).

DIRNAQ (AzST) = DIRNAH (ErzA):

Kelime anlamı: tırnak (DS, 1993/4: 1472).

AzST: “Dırnaq tutmaq”, “dırnaq şotkası (çakısı)”. “Dırnağıla bəzək vurub nəmli torpağa” Süleyman Rüstəm (ADİL, 2006/1: 614). “Təpə-dırnaq dərd oluram” (Yagub, 2011: 28).

ErzA: “Odun yühli at dırnaqlarına gadar terlemiş” (DM 2).

DİZLİK (AzST) = DİZLİK (ErzA):

Kelime anlamı: uzun paçalı kadın donu (Gemalmaz, 1995/3: 80).

AzST: “Dizliklərimi yamayır, çarıqlarımı təmizləyir” Mir Cəlal (ADİL, 2006/1: 654).

ErzA: “Dizlik - külot” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

DODAQ (AzST) = DODAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: dudak (DS, 1993/4: 1534).

AzST: “Əziz gülümsündü, qızın da dodağı qaçdı” (ADİL, 2006/1: 654). “Nəğmə dodaqdan ayrıldı” (Yagub, 2011: 220).

ErzA: “Kızın dodaqları gıpgırmızı olmuş” (DM 2).

DOĞRAM (AzST) = DOĞRAM (ErzA):

Kelime anlamı: parça, tutam (DS, 1993/4: 1537).

AzST: “Qurban əti tək ətimizi doğram edəcək” Üzeyir Hacıbəyli. “Hər şeyi doğram-doğram elədilər” İsmayıl Şıxlı (ADİL, 2006/1: 657).

ErzA: “Bir doğram et götür de yiyah” (DM 2).

DÜMSÜK (AzST) = DÜMSÜH (ErzA):

Kelime anlamı: yumruk, dirsekle vuruş, dirsekle sertçe vurmaq (DS, 1993/4: 1629; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Buzov burnu ilə anasının yelininə dümsük vurur” (ADİL, 2006/1: 716).

ErzA: “Bir dümsüh vurduğu adam, elece yere yığıldı” (DM 2).

DÜYƏ (AzST) = DÜĞE (ErzA):

Kelime anlamı: boğaya gelmemiş iki üç yaşında dişi dana, düve (DS, 1993/4: 1619).

AzST: “Düyələr bir-birini buynuzlayıb qovurdular” İsmayıl Şıxlı (ADİL, 2006/1: 730).

ErzA: “Bir süri davar, camışlar, cöngeler, düğeler, çoh zorluqlar çeşdüh” (DM 8).

“Düyeleri öne gatip dağa doğru vurdiler” (DM 15).

DÜYMƏC (AzST) = DÖĞMEÇ / DÜYMEÇ (ErzA):

Kelime anlamı: taze ve sıcak ekmek uflanıp yağa atıldıktan sonra üzerine şeker ya da bal konularak yapılan bir çeşit yiyecek (DS, 1993/4: 1642).

AzST: “Gün uzun, külfət oruc, döyməc ilə keçmir əməl” Mirzə Əli Möcüz (ADİL, 2006/1: 694).

ErzA: “Döğmeç - yumurta, yağ ve doğranmış ekmek parçalarından yapılan bir aş, yemek türü” (Kaya, 2009: 26; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

EL (AzST) = ÉL (ErzA):

Kelime anlamı: memleket, bir yerde yaşayanlar, oturanlar (DS, 1993/5: 1702).

AzST: “El üçün ağlayan gözsüz qalar” atasözü. “Sağ gedəsən ulusuna, elinə” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/2: 15-16).

ErzA: “Eller şirin uyhuda, ben senin derdindeyem” Erzurum manisi (Becer, 2006: 42). “Eğer bizim ele gidersen, bizim elde var bir arsa” (Duman, 2007: 7). “El elin ölüsüne gülerek ağlar” atasözü” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 512).

EŞİK (AzST) = EŞİK (ErzA):

Kelime anlamı: kapı önü (Gemalmaz, 1995/3: 101).

AzST: “Ruqiyyəi niyə eşikdə oturubsan?” Əbülhəsən (ADİL, 2006/2: 35). “Evin eşiğindən saza baxırdım” (Yagub, 2011: 392).

ErzA: “Kapı eşiği dışındaki ev yakını, hatta büsbütün dışarı ve sokak anlamında da kullanılır” (Kırzioğlu, 1962: 211).

EYVAN (AzST) = AYVAN (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: ayvan - çok pencereli ya da bir tarafı açık üst kat odası (DS, 1993/1: 433); yazlık oda (Gemalmaz, 1995/1: 378; Kaya, 2009: 17); boş oda (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>) balkon, veranda.

AzST: “Məşuqə eyvanın bağa tərəf baxan küncünə gəlib gözləməyə başladı” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/2: 52). “Sığmadın eyvana, otağa, Təbriz” (Yagub, 2011: 255).

ErzA: “Yar oturmuş köşk ayvana düşüptür” Sümmani (Erkal, 2015: 733).

ƏHVAL (AzST) = EHVAL (ErzA):

Arapça kelime olup, hal sözcüğünün çoğulunu bildirir, ahval.

AzST: “Əhvalın necədir?” “Quşlar da bu əhvalı görünəcə sevinirlər” “Aşıq Qərib”dən (ADİL, 2006/2: 73-74). “Zaman bulandırır əhvalımızı” (Yagub, 2011: 301).

ErzA: “Annasınar bu ehvalı çobannar” Tortum, Meherrem Korkmaz'dan (Caferoğlu, 1995: 192). “El zanneder, bu ehvalde yalan var” (Mahir, 1997: 78).

ƏLCƏK (AzST) = ELCEK (ErzA):

Kelime anlamı: ellik, elçək - eldiven (DS, 1993/5: 1723).

AzST: “Xəstəlik əlamətləri”. “Baharın əlamətləri”. “Özünün adamlarından seçilməsini böyüklük əlaməti sayırdı” Mir Cəlil (ADİL, 2006/2: 95).

ErzA: “Eli elcekli gelin, kolu kolçaklı gelin” Erzurum manisi (Becer, 2006: 78; Sezen, 2013: 106). “Elçeh, elcek - eli korumak için ele takılan ya da alınan kanca gibi bir araç, ayrıca narin, kuvvetsiz, zayıf kadınlar için de bir betimleme olarak kullanılır” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

ƏMİ (AzST) = EMİ (ErzA):

Kelime anlamı: amca (DS, 1993/5: 1740; Gemalmaz, 1995/3: 95; (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Əmiləri dövləti bir ilin içində dağıtdılar” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/2: 112).

ErzA: “Emi, son katre kanımız kara papak eline gidecek” “Dinle emi, dinle beni” (Mahir, 1973: 331, 345). “Oğlu Hüseyin'e guzuluğu verdiler, emisiyle beraber” “Sümmani Baba'nın emisi Sümmani'yi Erzürüm'e getirdi” (Mahir, 1999: 258, 263). “Emi ile yarın Palandökene kaymaya gideceyuh” (DM 15).

ƏMLİK (AzST) = EMLİK (ErzA):

Kelime anlamı: süt emmekte olan insan ya da hayvan yavrusu, körpe kuzu ve oğlak (DS, 1993/5: 1739).

AzST: “Kəsmə əmlik quzunu, Qoy gəlsin bahar, barı” bayatı. “Yalan ha deyil, bəxtli olmasan, belə əmlik kimi quzu almazdın” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/2: 114).

ErzA: “Emlik hayvanları analarının yanına bırahtılar” (DM 2).

ƏPPƏK (AzST) = EPMEK / ETMEK (ErzA):

Kelime anlamı: epbeyh - ekmek (DS, 1993/5: 1762).

AzST: “Ət yeməz, suyuna əppək doğrar” məsəl. “Elə o otaqda bir əppək oldu, uçdu göyə” nağıl (ADİL, 2006/2: 122).

ErzA: Yedim etməğini, suyunu içdim” (Mahir, 1997: 103). “Sabahdan çepüğe epməh doldiriruh tarliye gidiruh” (DM 1). “Gelirem evde gızım tujda epməh pişürir” (DM 1). “Senden de razi olsun, geldin epməh getürdün” (DM 1).

ƏR (AzST) = ER (ErzA):

Orhun abidelerinde insan, kişi, adam, er, yiğit, erkek, Divanü Lügati't-Türk'te “erkek” anlamında geçmiş bu kelime Azərbaycan Türkçesinde ve Erzurum ağzında erkek, koca anlamlarında kullanılmaktadır (Akan Budak, 2012: 632).

Kelime anlamı: erkek eş (koca) (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Dedi kim, bu məzarıdır ərimin” Seyid Əzim Şirvani (ADİL, 2006/2: 122).

ErzA: “Oy gızım, er bulamiyasan” kargış sözü (Gemalmaz, 1995/3: 97). “Anası da erine: Hal bele iken bele, oğlan evlanmağ istir, diyir” Erzurum masalından (Sezen, 2013: 466. “On beşinde kız ya erde gerek, ya yerde” “Peyniri saklayan deri, karıyı saklayan eridir” Erzurum atasözleri (Sezen, 2013: 516, 517). “Az avratta, çoğu erde bulunur” Sümmani (Erkal, 2015: 448). “Erim gurbete getti” (DM 1). “Erim işden gelür, yemek bişürmem lazım” (DM 2).

ƏRŞ (AzST) = ERŞ (ErzA):

Kelime anlamı: arş, gökyüzü.

AzST: “Ərşə bülənd olub ah ilə zarım” “Aşıq Qərib”dən. “Müqtədirsən ucalıb ərşə qədər getməyə də” Abbas Səhhət (ADİL, 2006/2: 130).

ErzA: “Palandöken dağı arşa dəğməse de heybetiylə göz doldirir” (DM 2).

ƏSA (AzST) = ESA (ErzA):

Kelime anlamı: asa, değnek, baston (Gemalmaz, 1995/3: 99).

AzST: “Hacı Rəsul qonağın əsasını alıb divara söykəmək istədi” Mir Cəlal (ADİL, 2006/2: 131). “Bir çarıq, bir əsa, bir əba verdi” (Yagub, 2011: 293).

ErzA: “Dokuz yüz doksən dokuz taneli tesbih elinde, keşkül kolunda, esa elinde” (Mahir, 1973: 310). “Demir çarık giydim demirden asa” İhsani (Düzgün, 2015: 42).

ƏVƏLİK (AzST) = EVELİK (ErzA):

Kelime anlamı: yaprakları yenilebilen, tohumlarından da çay yapılan ıspanağa benzeyen bir çeşit ot, labada (DS, 1993/5: 1804; Gemalmaz, 1995/3: 103).

AzST: “Qızlar əvəlik, boymadərən, qaymaqotu dərirlər” Əli Vəliyev (ADİL, 2006/2: 50). “Nənəmin torbasından kəklikotu, əvəlik, nanə, reyhan çıxardı” (Yagub, 2011: 58).

ErzA: “Anamgil bahçaya evelik toplamaya gettiler” (DM 2).

FƏS (AzST) = FES (ErzA):

Kelime anlamı: küçük kotazlı baş giysisi.

AzST: “Qırmızı fəs, qırmızı ipək qurşaq, sırmalı arxalıq Rüstəm bəyə çox yaraşdı” Çəmənəminli (ADİL, 2006/2: 187).

ErzA: “Gel benim has gardaşım, başında fes gardaşım” Erzurum manisinden (Sezen, 2013: 104).

FƏTİR (AzST) = FETİR (ErzA):

Kelime Arapçadır, anlamı: saçta pişirilen mayasız yufka ekmeği (DS, 1993/5: 1848).

AzST: “Qara oğlan əlindəki fətiri yeyib qurtardı” Mehdi Hüseyn (ADİL, 2006/2: 188).

ErzA: “Fetir - bazlamanın Erzurum'daki biçimi, mayasız hamurdan yağlı ya da yağsız olarak sac üzerinde yapılan bir çeşit ekmek, fetir somuni” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Fetirin arasına çağ kebabı doldurub bi deggede yedi” (DM 2).

FİRTİQ / FİRTİLİQ (AzST) = FİRTİH (ErzA):

Kelime anlamı: sümük, grip ve nezle zamanlarında burundan gelen akıntı (DS, 1993/5: 1857; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Uşaq fırtıqlı burnunu çəkib məyus nəzərlərini anasına dikdi” Mirzə İbrahimov (ADİL, 2006/2: 191).

ErzA: “Bu uşah ufahken fırtıhını çekemezdi şimdi büyük adam olmuş” (DM 2).

FİLANKƏS (AzST) = FİLANKES (ErzA):

Arapça filan ve Farsça kes sözcüklerinden türemiştir. Kelime anlamı: falan kimse (Gemalmaz, 1995/3: 112).

AzST: “Adını demirəm eldən ayıbdır, filankəsin qızı filan oynasın” Vidadi (ADİL, 2006/2: 196). “Filankəs dəlidi dərdin əlindən” (Yagub, 2011: 65).

ErzA: “Filan kese söyleyin bir daha gızımın yanına uğramasın” (DM 2).

GƏRMƏ (AzST) = GERME (ErzA):

Kelime anlamı: tezek.

AzST: “Məmmədəli əminin həyatının aşağı tərəfində bir yekə gərmə qalağı var idi” Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/2: 238).

ErzA: “Galag galag germe yığırdih” (DM 5).

GİZLƏNPAÇ / GİZLƏNQAÇ (AzST) = GİZLENBAÇ (ErzA):

Kelime anlamı: çocuk oyunu, saklambaç oyunu.

AzST: “Sirrlərlə doludur bu böyük aləm, Gizlənpaç oynayır sənə elə bil” Hüseyn Arif (ADİL, 2006/2: 254). “Mənlə gizlənpaç oynama” (Yagub, 2011: 236).

ErzA: “Ahşam vahıtları evde oyunlar oynarduh, guggi, gizlenbaç ya da itmah da derler ona, o zaman millet çoh bunları oynarduh” (DM 11).

GOR (AzST) = GÔR (ErzA):

Farsça kelimedir, anlamı: gor - kabir, mezar (DS, 1993/6: 2103; Gemalmaz, 1995/1: 378; Gemalmaz, 1995/3: 142).

AzST: “Atamın goru haqqı” and. “Qırxında öyrənən gorunda çalar” atasözü. “Səni məndən eyləyən, kəfənsiz getsin gora” bayatı (ADİL, 2006/2: 256). “Əzəl axır haq yerimiz gor olur” (Yagub, 2011: 287).

ErzA: “Andedilirken bugün de Erzurum ve çevresinde: Babamın goru hakkiçün ve atadededen komşu evler halkı aralarında konuşurken: biz gor komşusuyuz, gorlar hatırı vardır, denir” (Kırzioğlu, 1962: 213 “Gora giresin, gorbagor olasan” beddua (Kaya, 2012: 71).

GÖY (AzST) = GÖY (ErzA):

Kelime anlamı: göy - gök; taze, yeşil (sebzeler için) (DS, 1993/6: 2171).

AzST: “Göydə mələk, yerdə insan gözəli” Vaqif. “Könlümün göyləri damar-damardır” Mikayıl Müşfiq (ADİL, 2006/2: 270-271). “Xəyalı göylərdədi, mayası torpaqdadı” (Yagub, 2011: 214).

ErzA: “Çaya bak, göge bak” Erzurum tekerlemesi (Sezen, 2013: 476). “Göye bahtım gara bulutlar yahlaşır” (DM 2).

GÖYÇƏK (AzST) = GÖĞÇEK (ErzA):

Kelime anlamı: güzel, gökler gibi güzel.

AzST: “Nə göyçək çəkilib qara qaşların” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/2: 272). “Nazların şirindən, qızların göyçəyindən” (Yagub, 2011: 190).

ErzA: “Her gördüğüm güzellerden göğçeği” “Döndüm özü geççeklere” Sümmani (Erkal, 2015: 222, 583).

GÖYƏRÇİN (AzST) = GÖGERÇİN (ErzA):

Kelime anlamı: gövercin (gögerçin, göverçin) - güvercin (DS, 1993/6: 2169; Gemalmaz, 1995/3: 144; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Sülh göyərçini” deyim. “Kolun altından bir dəstə göyərçin pırıldayıb qalxdı” Əli Vəliyev (ADİL, 2006/2: 272). “Göyərçin qanadıydı, incə, zərif biləklər” (Yagub, 2011: 359).

ErzA: “Gögerçinler bizim ahurun tepesine gondiler” (DM 2).

GÜMAN (AzST) = GÜMAN (ErzA):

Farsça kelimedir, anlamı: güman - umut (DS, 1993/6: 2221).

AzST: “Zərrə qədər iiman, Dünya qədər güman” atasözü (ADİL, 2006/2: 308). “Sıyrıldım şübhədən, çıxdım gümandan” (Yagub, 2011: 310).

ErzA: “Şahidimiz Perverdigâr, Güman etmeli etmeli” (Mahir, 1973: 330). “Benim bu işe gümanım var ya senin var mı?” (DM 2).

GÜN (AzST) = GÜN (ErzA):

Kelime anlamı: güneş.

AzST: “Gün çıxar, aləm görər” atasözü (ADİL, 2006/2: 309). “Gəldi günorta çağı, gün qızarıb yanırdı” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/2: 309). “Şairsən, üzünü Günə tut, Aya tut” (Yagub, 2011: 41).

ErzA: “Gün doğar, âlem görür” “Gün doğmadan neler olur” Erzurum atasözleri (Sezen, 2013: 513).

HALQA (AzST) = HELGA (ErzA):

Kelime anlamı: halka, çember (Gemalmaz, 1995/3: 154).

AzST: “Böyük qapının böyük halqası olar” atasözü (ADİL, 2006/2: 325). “Biz çoxdan bağlıyıq bir-birimizə, Nə gərək bu qızıl halqalar bizə” Şaiq (ADİL, 2006/2: 325).

ErzA: “Arab Üzengi'nin çok büyük, idman ederken gendi ilə beraber demir halgalar götürürdü, demir halgaları galdırıp umuz yukarı” (Mahir, 1997: 217). “Oyunu oynayarak kişiler leğenin etrafında halka çevirir, halkaları çevirenlerin ellerinde birer havlu veya bez parçası verilir” (Kaya, 2009: 55). “Arsada var bir gapi, Gapıda var bir helga” (Duman, 2007: 7).

HALOĞLU (AzST) = HĀLOĞLU (ErzA):

Kelime anlamı: halaoğlu, annenin kız kardeşinin oğlu, kuzen.

AzST: “Anamın bacısı oğludur haloğlu”.

ErzA: “En çok kullandığımız kelimeler ezoğlu, haloğlu” (<https://www.youtube.com/watch?v>). “Haloğlu ile meydana gezmeye gideceyuh” (DM 16).

HƏDİK (AzST) = HEDİK (ErzA):

Kelime anlamı: hedik - haşlanmış buğday, bulgur, mısır, nohut vb şeyler (DS, 1993/7: 2327; Gemalmaz, 1995/3: 161; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Noxudu, buğdanı, mərcini, lobyanı bir-birinə qarışdırıb, qazana töküüb hədik bişirdikdən sonra qonşulara paylayardılar” Hüseynkulu Sarabski (ADİL, 2006/2: 353).

ErzA: “Uşahken hədih yemeyi çox severdim” (DM 2).

HƏMDƏM (AzST) = HEMDEM (ErzA):

Farsça kelimedir, anlamı: yakın dost, sırdaş.

AzST: “Hardasız, ey sevgili həmdəmlərim?” Abbas Səhhət. “Hanı dostlar və həmdəmlər, Gələcəkmi keçən dəmlər?” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/2: 360). “Üfüqlərin həmdəmidir” (Yagub, 2011: 312).

ErzA: “Hemdemlerim ile kadayıf dolması yeduh” (DM 2).

HƏNƏK (AzST) = HANEK / HENEH (ErzA):

Kelime anlamı: hanek - söz, lakırdı (DS, 1993/7: 2272).

AzST: “Əvvəli hənək, axırı dəyəmək” atasözü. “Belə hənəkmi olur, Əl qan, üz qan, yaxa qan” Sarı Aşıq (ADİL, 2006/2: 365).

ErzA: “Heneklenir (şakalaşır), alaya alırlar” Erzurum fıkrasından (Sezen, 2013: 480). “Henek - şaka, alaylı biçimde konuşma” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Heneh yapmaya başladı yine” (DM 3).

HƏSİR (AzST) = HESİR (ErzA):

Arapçadır, kelime anlamı: hasır, otlardan yapılmış sergi (DS, 1993/7: 2348; Gemalmaz, 1995/3: 167; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>); kamıştan örülüp yere serilen kilim.

AzST: “Ustalar əllərini yuyub, gavalı ağacının altına salınmış həsirin üstə əyləşdilər” Çəmənəminli (ADİL, 2006/2: 375).

ErzA: “Hesirin üstünde goyir gafayi yatır” (Mahir, 1997: 236). “Götürüp onları kurunların başında yıhar, götürür hesirlere sararduh, hesirlerde guruturduh” (DM 9).

XARAL (AzST) = HARAL (ErzA):

Kelime anlamı: haral - kıldan ya da ketenden yapılmış büyük çuval (DS, 1993/7: 2282), (Gemalmaz, 1995/3: 165).

AzST: “Çoban yununu qırxiş, Basar xarala, qoyun!” bayatı. “Az qoşmadın boş xarallar şəninə dastan” Məmməd Araz (ADİL, 2006/2: 426).

ErzA: “Harala samanı doldurup malların önüne yaydı” (DM 3).

XƏDƏMƏ (AzST) = HADEME (ErzA):

Arapçadır, kelime anlamı: hedeme - enemiş kimse, hadim (DS, 1993/7: 2326).

AzST: “Sol tərəfdə xədəmələr durmuşdular” Çəmənəminli (ADİL, 2006/2: 440).

ErzA: “Hadəmələr okulun her tarafını temizledilər” (DM 3).

XƏLVƏT (AzST) = HELVET (ErzA):

Arapçadır, kelime anlamı: halvet.

AzST: “Vermərəm aləmə xəlvət otaqda Deyib, gülüb danışmağı sənirlə” Zakir (ADİL, 2006/2: 444). “Sükutun, xəlvətin keçdim cəminə” (Yagub, 2011: 102).

ErzA: “Helvete girip kafamı dinledim” (DM 3).

XƏNGƏL (AzST) = HİNGEL (ErzA):

Kelime anlamı: hingel, hingal - mantı, etli, pastırmalı mantı (Gemalmaz, 1995/3: 172); haşlanmış yufka ile hamur işi yemek, mantı (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Yarpaq xəngəli”. “Ətli xəngəl”. “Sulu xəngəl”. “Havalar soyudu, xəngəlin mövsümü başladı”.

ErzA: “Hingel - makarına yemeği, tatarböreğini peynir veya yoğurtla yenen soyudur, etli olursa etli hingel / mantı denir” (Kırzioğlu, 1962: 215). “Ğingel - Erzurum'un mahalli yemeği, Erzurum mantısı” (Kaya, 2012: 19). “Hingel - su ve tuz ilave edilen hanur iyice yoğrulduktan sonra yufka haline getirilir” (Sezen, 2013: 398). “Hingel mantının yerel adı, mantıdan daha büyükçe yapılan etli hamur işi yemek” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

XƏSTƏ (AzST) = HESTE (ErzA):

Kelime anlamı: hasta.

AzST: “Xəstə uşaq”. “Bənnasız hörgü hörülməz, Təbibsiz xəstə dirilməz” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/2: 449).

ErzA: “Heste deyilem amma hesteden de hesteyem” (Mahir, 1999: 266). “Yarin heste dediler, yetiştim dar nefeste” Erzurum manisi (Becer, 2006: 45). “Sonra da işde bele hestelendim, emeliyet oldum. Yatırem evde bele heste ama yine de Allaha şührolsun” (DM 4). “Bi dede var, hestelenmiş yaylada” (DM 11).

XƏŞİL (AzST) = HAŞIL (ErzA):

Arapcadır, kelime anlamı: haşıl - buğday, mısır ya da darı unundan yapılan bir çeşit yemek (DS, 1993/7: 2302; Gemalmaz, 1995/3: 158); ana maddesi öğütülmüş buğday, yağ ve süt olan özel yemek (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Qarğa özünü quş bilir, xəşil özünü aş” atasözü. “Kənd əhli bilirlər ki, doşabsız xəşil olmaz” Şəhriyar (ADİL, 2006/2: 450).

ErzA: “Haşıl - bulgar lapası, pek bol erimiş yağ ve arkasından kaynamış süt ile yenir” (Kırzioğlu, 1962: 215). “Haşıllar - un, bulgur, den, mısır vb malzemenin suda haşlanması ile yapılır” (Sezen, 2013: 397).

XƏTİR (AzST) = HETİR (ErzA):

Arapcadır, kelime anlamı: hatır, saygı, hörmət və eski dostluq nişanesi.

AzST: “Xətrini əziz tutmaq”. “Xətir üçün xəstə yatmazlar” atasözü. “Nə dedim xətrinə dəydi, Üzün məndən niyə döndü” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/2: 451).

ErzA: “Hetir üçün yanıma gel ezeoğlu” (DM 3).

XIŞ (AzST) = HİŞ (ErzA):

Kelime anlamı: yer ekmək üçün kiçik saban).

AzST: “Xışları, boyunduruqları, cüt qayışlarını yoxlayır, əlavə xış düzəldir, yerə salmaq istəyirdi” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/2: 464). “Sinəmin üstündən kotan çəkdi xış” (Yagub, 2011: 244).

ErzA: “Hış - köpeklerin boynuna takılan demir” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

XİZƏK (AzST) = HİZEK / HIZZEK (ErzA):

Kelime anlamı: kızak (Gemalmaz, 1995/3: 173; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Uşaqlar da qar yağanda işə saldı xizəkləri” Dilbazi (ADİL, 2006/2: 469).

ErzA: “Gışın hızek gayarduh arhadaşlarla, hem de gece ele gayarduh ki dereye aşağı... Yirmi kişiye yakın millet binerduh, hızek böyüdü” (DM 11).

XORUM (AzST) = HÖRUM (ErzA):

Kelime anlamı: ot bağını oluşturan tomarlardan her biri (Gemalmaz, 1995/3: 174).

AzST: “Bütün dünya od tutub yansa, bizim ki bir xorum otumuz yanmayacaq?” Əli Vəliyev (ADİL, 2006/2: 473).

ErzA: “Dünya yansa bir hörung (bağ) otu yanmaz” Erzurum deyimi (Sezen, 2013: 521).

İLÂN (AzST) = İLAN (ErzA):

Kelime anlamı: ilan - yılan (Gemalmaz, 1995/3: 180).

AzST: “İlanın ağına da lənət, qarasına da lənət” məsəl. “Basma ayağını bizim torpağa, İlandan, əqrəbdən yar ola bilməz” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/2: 526). “İlan dilli gədələrdən” (Yagub, 2011: 131).

ErzA: “İlan yarpuzi sevmez, yarpuz da deliğinağzında biter” (Kaya, 2012: 84).

İLXI (AzST) = İLHI / ILHI (ErzA):

Kelime anlamı: ılı - at sürüsü (Gemalmaz, 1995/3: 181).

AzST: “Alı kişi neçə illər idi ki, Həsən xana ilxı otarırdı” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/2: 529).

ErzA: “İlhılar yaylaya doğru goşmaya başladiler” (DM 3)

İSTƏKAN (AzST) = İSTİKAN (ErzA):

Rusçadan girdiği düşünülür (Gemalmaz, 1995/1: 379; Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 166). Eski Türkçedeki isti (sıcak) ve kan sözcüklerinden türeme olup, Rusçaya da geçebilir.

Kelime anlamı: çay bardağı (Gemalmaz, 1995/3: 186).

AzST: “Dərviş bir-iki istəkan çay içəndən sonra mənim sualıma cavab verdi” Divanbəyoğlu (ADİL, 2006/2: 581).

ErzA: “İstikan - bardak, çay bardağı” (Gemalmaz 1995/1: 379; Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 166).

İT (AzST) = İT (ErzA):

Kelime anlamı: köpek (it kelimesi bölgemiz ağızlarında yazı diline oranla köpeyh kelimesinden daha yaygın olarak kullanılmaktadır) (Gemalmaz, 1995/3: 187).

AzST: “İt, qulağını kəsəndən qorxar” məsəl. “İt də getdi, ip də” məsəl. “Necə dolanacaqdıq, it ilə pişik kimi” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/2: 607).

ErzA: “İt itin ayağını basmaz” “İt sahibini tanır” Erzurum atasözleri (Sezen, 2013: 514).

İTİK / İTKİ (AzST) = İTİH (ErzA):

Kelime anlamı: itik - kayıp, yitik (Gemalmaz, 1995/3: 188).

AzST: “Qonşu qonşunun itiyini bayatı çağıra-çağıra tapar” atasözü. “Bu böyük itik, bu kədərli faciə” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/2: 609).

ErzA: “Adam itirdiği şeyi bulamadi” (DM 3).

İTDİRSƏYİ (AzST) = İTDİRSEYİ (ErzA):

Kelime anlamı: gözde çıkan arpacık (Kaya, 2009: 35).

AzST: “Gözünə itdirsəyi çıxmaq” (ADİL, 2006/2: 608).

ErzA: “Gözlerde çıkan arpacık hastalığına halk arasında itdirseği denilmektedir” (Sezen, 2013: 317).

İYNƏ (AzST) = İYNE (ErzA):

Kelime anlamı: iğne.

AzST: “Tikiş iynəsi”. “Maşın iynəsi”. “Yusif Sərrac iynəsi əlində başını yuxarı qovzadı” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/2: 616). “Bətir iynə kimi, çaxır od kimi” (Yagub, 2011: 66).

ErzA: “İyneden gorhan çocuh çoh ağladı” (DM 3).

KARTOF (AzST) = KARTOL (ErzA):

Rusçadaki “kartofel” sözcüğünün etkisiyle konuşma ağzına girmiştir. Kelime anlamı: kartol - patates (DS, 1993/8: 2671; Gemalmaz, 1995/1: 379; Gemalmaz, 1995/3: 192).

AzST: “Evin xanımı tez o tərəfə keçib balaca boşqaba bir-iki parça qızardılmış kartof qoydu”. Mehdi Hüseyn (ADİL, 2006/2: 643).

ErzA: “Olaa az daha gışı annadırken kartol közlemesini unutacağdım” (Kaya, 2009: 11). “Yıldızkökü, pürçüklü, kartol, şalgam kuyuda” İhsan Coşkun Atılcan (Sezen, 2013: 264). “Kartol - patatesin Erzurum ağzı ile meşhur adı” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Patatese mesela kartol derler” (<https://www.youtube.com/watch?v=MX7Wtf3Q9Ks>). “Çoh çalışurduh eskiden, kartolu, löbiyeyi hep elimizle ekerduh” (DM 7). “Kartolları fırında bişürdi” (DM 3).

KAZARMA (AzST) = GAZARMA (ErzA):

Rusçadan girmiş olup, anlamı: kışla (Gemalmaz, 1995/1: 379; Gemalmaz, 1995/3: 124).

AzST: “Əsgər kazarması”. “Bir kiçik kazarmada altmış fəhlə yerləşmişdir” Məmməd Səid Ordubadi (ADİL, 2006/2: 651).

ErzA: “Asger kazarmasında sayım var” (DM 3).

KƏKİL (AzST) = KENKÜL / KENKİL (ErzA):

Kelime anlamı: kakül (Gemalmaz, 1995/3: 195).

AzST: “Kəkilə bax, kəkilə, Kəkil üzə tökülə...” bayatı. “Axırda ərək ilə kəkilindən tutub dartdım” Ənvər Məmmədşanlı (ADİL, 2006/2: 668).

ErzA: “Kenkül, kenkil - kakhkül, saçın ön ya da yan tərəflərində kalan veya bırakılan saç tutamı” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

KƏLƏK (AzST) = KELEK (ErzA):

Kelime anlamı: hile yapma, aldatma.

AzST: “Kələk ilə gələn külək ilə gedər” atasözü (ADİL, 2006/2: 671).

ErzA: “Emisine kelek gelmiş” (DM 3).

KƏLLƏ (AzST) = KELLE (ErzA):

Farsça kelime, anlamı: baş, tepe, kelle (Gemalmaz, 1995/3: 195).

AzST: “Kəlləsindən vurmaq”. “Kəllə şəkər”. “Düşməni elə vur ki, Kəlləsindən bud aşağı” bayatı. “Misri qılınc kəllələri kəsəndə, Bağırsaqlar cəmdəklərə dolana” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/2: 672).

ErzA: “Bir beri yaban düzündə bir dağın kellesinə çıxdılar. O dağın kellesində bir çöze ras gəldi” Pasin Sütbahən köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 196). “Kellen gövdədən ayırmamış, göksündən yenen değılem” (Mahir, 1997: 66).

KƏPƏNƏK (AzST) = KEPENEK (ErzA):

Kelime anlamı: kepenek - kelebek (DS, 1993/8: 2647; Gemalmaz 1995/3: 196).

AzST: “Uçur güldən gülə qonur kəpənək” Rəsul Rza (ADİL, 2006/2: 684). “Uçdun əlimizdən kəpənək kimi” (Yagub, 2011: 365).

ErzA: “Aslında kepenek kelebeğe deniyor” (Kırzioğlu, 1962: 219). “Bahar geldiği için kepenekler başlamış uçmaya” (DM 3).

KƏRƏN (AzST) = KİRAN / KERAN (ErzA):

Kelime anlamı: kere - yapılarda kullanılan büyük ağaç, kalas (DS, 1993/8: 2753; Gemalmaz, 1995/1: 378; Gemalmaz, 1995/3: 196).

AzST: “El yığılsa kərən sındırar” bayatı (ADİL, 2006/2: 686).

ErzA: “Kimse görmez gözündeki kiranı” Sümmani (Erkal, 2015: 434). “Keran - kalın ağaclarla yapılmış ahşap tavan” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

KƏRƏNTİ / DƏRYAZ (AzST) = KERENDİ (ErzA):

Kelime anlamı: kerenti - tırpan (DS, 1993/8: 2753; Gemalmaz, 1995/3: 196).

AzST: “Kərəntini çiyinə alıb, pəncərəsi Kürə baxan evlərinin qəşşərindəki cığırda asta-asta yuxarı qalxdı” İsmail Şıxlı (ADİL, 2006/2: 686).

ErzA: “Kerendi - ot biçməyə yarayan tırpan, bütün Azərbaycan'da böyle denilmektedir; keranti diye de söylenir” (Kırzioğlu, 1962: 219). “Ahşama gader orahla, kerendiyle biçin ederuh” (DM 1).

KƏSƏK (AzST) = KESEK (ErzA):

Kelime anlamı: kesek - belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası (DS, 1993/8: 2761).

AzST: “Kəsəkləri əzmək”. “Kəsək oturub daş üçün ağlayır” atasözü. “Kəsək kimi cad çörəyi doyurmadı” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/2: 690).

ErzA: “Kesekleri tek tek torpahdan ayırdı” (DM 3).

KƏTƏ (AzST) = KETE (ErzA):

Kelime anlamı: kete - yağlı, mayalı ya da mayasız hamurdan yapıp küldə pişirilen çörek (DS, 1993/8: 2773), bir kısım çörekler verilen ad (Gemalmaz, 1995/3: 198), sebzeli pişi.

AzST: “Bir kətəyə bax, şit yağı da basıblar arasına, adamın ağzının suyu axır” Əbdürrəhim bəy Haqverdi (ADİL, 2006/2: 697).

ErzA: “Kete - içi yağlıca un dolu sanki börek, Doğu Anadolu ile Azerbaycan'da yapılan çok besleyici bir kahvaltılık ve yolluktur” (Kırzioğlu, 1962: 220). “Açma çörek, bohçe kete yenilir” Atılcan (<https://erzurumportali.com/shf/6552>). “Ordan eve gelürduh, analarımız çorba yapmışlar, kete pişirmişler, ayranası pişirmişler, ekmeh yağlamışlar yiyerduh” (DM 9). “Erzurum ketesi yapmış Nurhayat ezem” (DM 3).

KİŞİ (AzST) = KİŞİ (ErzA):

Kelime anlamı: erkek; mert.

AzST: “Özün kişi deyən kimsə sədaqət sənətin işlər” Vaqif (ADİL, 2006/2: 714). “Halal kişilərdən halal söz aldım” (Yagub, 2011: 307).

ErzA: “Kişi eştiğine düşer mi derler” “Kişi öldürse de namı kaybolmaz” (Mahir, 1973: 318).

KİŞMİŞ (AzST) = KİŞMİŞ (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: çekirdeksiz kuru üzüm (Gemalmaz, 1995/3: 202).

AzST: “Afərin bacım Zeynəb, indi otur, bunları dəstə tutaq, bazarda satıb sənə çoxlu kişmiş alacağam” Süleyman Sani Axundov (ADİL, 2006/2: 715).

ErzA: “Dur bahim pişmiş mi, kişmiş şişmiş mi?” Erzurum fıkrasından (Sezen, 2013: 477). “Ben bir avuç kişmişem, cepten cebe düşmüşəm” Erzurum tekerlemesi (Sezen, 2013: 478).

KOTAN (AzST) = KÔTAN (ErzA):

Kelime anlamı: hayvanla çekilen büyük saban (Gemalmaz, 1995/3: 204), tarla sürme aleti (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>), pulluk.

AzST: “Kotan sürmək”. “Traktor kotanı”. “Kotan qoşub gedər çölə əkinçi” Abbas Səhhət (ADİL, 2006/2: 741). “Mən qara kotanam, o qara şumdu” (Yagub, 2011: 396).

ErzA: “Kôtan - puluk (büyük pulluk), en büyüğüne karakotan denir” (Kırzioğlu, 1962: 220). “Kotan attım tarliya” Erzurum manisi (Becer, 2006: 44). “Haloğlu Yusuf traktör kotanıyla bizim tarlayı sürdi” (DM 3).

KÖTƏK (AzST) = KÖTEYH (ErzA):

Kelime anlamı: kötek, dayak (Gemalmaz, 1995/3: 205).

AzST: “Kötək aradakına çox dəyər” atasözü. “Qandadır kim, kötək yeməzsən sən?” Füzuli (ADİL, 2006/2: 762).

ErzA: “Anam mazaratlıh yapan gardaşlarımı kötekledi” (DM 2).

KÖYNƏK (AzST) = KÖYNEK (ErzA):

Kelime anlamı: gömlek, iç gömleği (DS, 1993/8: 2984; Gemalmaz, 1995/3: 206).

AzST: “Köynək tikdirmək”. “Köynəyini ütüləmək”. “İpək köynək”.

ErzA: “Vola gardaş, nasi yağır, nasi yağır, köynegime geder islandım” (Kaya, 2012: 17). “Köynek - daha çok iç gömleği için kullanılsa da gömlek manasında da kullanılır” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

KÜLFƏT (AzST) = KÜLFET (ErzA):

Kelime anlamı: külfet - çokluk, kalabalık (DS, 1993/8: 3029), aile, ev ehli.

AzST: “Bir külfətdə dörd nəfər uşaq var” (ADİL, 2006/2: 776).

ErzA: “Külfet - ev halkı” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

KÜNDƏ (AzST) = KÜNDE / KÜNT (ErzA):

Kelime anlamı: künde - ekmek yapmak için ayrılan hamur topağı, beze (DS, 1993/8: 3037); Gemalmaz, 1995/1: 378).

AzST: “Bir kündə xəmir”. “Gülsənəm son kündəni də sacın üstünə sərdi” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/2: 779).

ErzA: “Aliye hanım hamuru künde edip sofrada açdı” (DM 3). “Tandırımızı yaharık, şöyle kündeleri tandırımıza vurarık” Fatma Coşğun, Olur Kekikli köyü (<https://www.youtube.com/watch?v=q0ZF3cDZSwo>).

KÜP (AzST) = KÜP (ErzA):

Kelime anlamı: büyük toprak kap (Gemalmaz, 1995/3: 208), güveç.

AzST: “Mənim rəhmətlik dədəm burada yeddi küp qızıl basdırıb” M. N. Lətif (ADİL, 2006/2: 779).

ErzA: “Su küpünü dolduran bibim çaya çamaşur yıhamaya getti” (DM 3).

QADA (AzST) = GADA (ErzA):

Kelime anlamı: gada - dert, hastalık (DS, 1993/6: 1338), kaza, başa gelecek felaket (Gemalmaz, 1995/3: 116).

AzST: “Mərdin əskik olmaz başından gada” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/3: 14). “Heç kəsin canına dəyməsin qada” (Yagub, 2011: 366).

ErzA: “Başına gada gelmesin yavrum” (DM 3).

QAX (AzST) = GAH (ErzA):

Kelime anlamı: gah - elma, armut, erik vb kurusu (DS, 1993/6: 1894; Gemalmaz, 1995/3: 117); elma kurusu (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Alma qaxı”. “Armut qaxı”. “Ərik qaxı”. “Vaxtında yığıb qax kəsməsələr, bunu yığıb yığıdırmaq olmayacaq” Əbülhəsən (ADİL, 2006/2: 17).

ErzA: “Elma, kah, kızılıçık, eriğin tamamını” Hüseyin Köycü (Sezen, 2013: 262).

QALAQ (AzST) = GALAK / KALAH (ErzA):

Kelime anlamı: yığın, özellikle tezek yığını (Gemalmaz, 1995/3: 117; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Odun qalağı”. “Qar qalağı”. “Torpaq, qum qalağı”. “Məmmədəli əminin həyatının aşağı tərəfində bir yekə görmə qalağı var idi” (ADİL, 2006/3: 20). “Dərd dərd üstə qalaq-qalaq” (Yagub, 2011: 178).

ErzA: “Galag galag germe yığirdih” (DM 5).

QALMAQAL (AzST) = KALMAKAL (ErzA):

Kelime anlamı: kavgə.

AzST: “Bir dava başladı, qalmaqal etdin” Vaqif (ADİL, 2006/3: 26).

ErzA: “Aşk benimle eyler daim kalmakal” “Seyreyle dünyanın kalmakalını” Sümmani (Erkal, 2015: 408, 736).

QALOŞ (AzST) = KALOŞ (ErzA):

Rusçadır, kelime anlamı: mest üzerine giyilen ayakkabı, lastik şoson (Gemalmaz, 1995/3: 192).

AzST: “Çəkmə, qaloş geymisən, pozmusan ətvərini” Sabir (ADİL, 2006/3: 26).

ErzA: “Kalloş - lastik ayakkabı, şoson, galoş” (Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 165). “Kaloş - mest üzerine giyilen yarım ayakkabı” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

QANCIX (AzST) = GANCIH (ErzA):

Kelime anlamı: diş (insan veya hayvan için) (DS, 1993/6: 1909), aşüfte, oynak kadın (Gemalmaz 1995/3: 119); köpeğin dişisi, diş köpek (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Qancıq - eşşəyin, qatırın, itin, canavarın dişisi” (ADİL, 2006/3: 34).

ErzA: “O gancığınan iş yapılmaz” (Kaya, 2009: 29). “Kurtulan kancıkça pusu kurandı” Kemalettin Kami Kamu'dan (<http://erzurumlularvakfi.org.tr>).

QARALTI (AzST) = GARARTI (ErzA):

Kelime anlamı: karartı, gölge, siluet (Gemalmaz, 1995/3: 120).

AzST: “Sürətlə gedərkən iri püstə ağacı altında bir qaraltı gördü” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/3: 52). “Yer altında hər qaranlıq, Hər qaraltı mənimdir” (Yagub, 2011: 254).

ErzA: “Uzak yoldan görünüyor karartı” (DM 2).

QARDAŞ (AzST) = GARDAŞ (ErzA):

Kelime anlamı: kardeş (Gemalmaz, 1995/3: 120), erkek kardeş.

AzST: “Bir şəhərin beş qardaşın xanlığına parçalandı” Məmməd Araz (ADİL, 2006/3: 56). “Qohum kimi, qonşu kimi, qardaş kimi gözlə məni” (Yagub, 2011: 62).

ErzA: “Gardaş - kardeş, bir yakınlık ifadesi olarak yakın arkadaşlar ve hatta başka insanlara karşı söyləndiğinde de köklü bir yakınlık kurma gayesi anlaşılır” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Gardaşlarımla çox eyi anlaşırım” (DM 2).

QARĞIŞ (AzST) = GARGIŞ (ErzA):

Kelime anlamı: kargış - ilenç, beddua (DS, 1993/8: 2660); beddua, ilenme (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Mat-məəttəl qalmışam ki, bu nə bələdi, nəzərdi, gözdü, afatdı, vurğudu, qarğışdı, nədi, bilmirəm” Mir Cəlal (ADİL, 2006/3: 58).

ErzA: “Anası adamı ele qarğışladı ki adam heste olup yatahlara düşdi” (DM 3).

QAŞQABAQ (AzST) = KAŞ KABAK (ErzA):

Kelime anlamı: memnunsuzluk

AzST: “Onunçün göstərir qaşqabaq sənə” Zakir (ADİL, 2006/3: 72). “Qaşqabağım qara bulud görmədi” (Yagub, 2011: 15).

ErzA: “Sebepe ne halk etti kaşı kabağı” Sümmani (Erkal, 2015: 540).

QATAR (AzST) = GATAR (ErzA):

Kelime anlamı: sıralı düzüm, tren.

AzST: “Təsbeh kimi qatarınız düzərsiz” Vidadi (ADİL, 2006/3: 73).

ErzA: “Düzüm düzüm oldi durna gatari” Erzurum, Şükrü Alguş'un dilinden (Caferoğlu, 1995: 206).

QATIQ (AzST) = GATIĞ (ErzA):

Kelime anlamı: katık, yoğurt (Gemalmaz, 1995/3: 122).

AzST: “Üzlü qatıq”. “Üzsüz qatıq”. “Qatıq çalmağ”. “Qatıqsız çörək boğazdan keçməz” deyim (ADİL, 2006/3: 74).

ErzA: “Ekmeğe katık edildiği için yoğurda böyle de deniyor” (Kırzioğlu, 1962: 218). “Kendimizle yavan ekmek, gatiğ, peynir aparardıh” (DM 5). “Epmehle bilebar gatiğ edip yedi” (DM 2).

QAYĞANAQ (AzST) = GAYGANA (ErzA):

Kelime anlamı: omlet.

AzST: “Çox səliqəli və çox ləzzətli plover və bal qayğanağına bizi qonaq elədi” Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/3: 79).

ErzA: “Gaygana – omlet, yumurta yemeği” (Kaya, 2009: 29).

QEYRƏT (AzST) = GAYRET (ErzA):

Kelime anlamı: vatan, halk, aile namusu.

AzST: “İndi hünər vaxtı, qeyrət dəmidir” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/3: 92).

“Səttarhandır qətiyyətim, qeyrətim” (Yagub, 2011: 250).

ErzA: “İnsan değil, namus, gayret, ar olmaz” “Bir adamda namus, gayret, ar ola” (Mahir, 1973: 337, 347).

QƏDƏM (AzST) = GEDEM (ErzA):

Kelime anlamı: kadem, ayak, uğur (Gemalmaz, 1995/3: 126).

AzST: “Dün naz ilə qədəm basanda bağa” Zakir (ADİL, 2006/3: 99). “Elə bilsin cənnətini yarın qədəmində tapıb” (Yagub, 2011: 406).

ErzA: “Gedem bassa on üç on dörd çağına” Erbabı, söyleyen Şükrü Alguş (Caferoğlu, 1995: 210).

QƏPİK (AzST) = KAPİG (ErzA):

Rusca kopeyka sözcüğündendir, kelime anlamı: değersiz para (Gemalmaz, 1995/3: 192), kuruş (paranın en küçük birimi).

AzST: “Hər bir şeyin qondarması bir qəpiyə dəyməz” Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/3: 117). “Gözündə bir qəpik dəyəri yoxdu” (Yagub, 2011: 115).

ErzA: “Kapiyh - değersiz para” (Gemalmaz, 1995/1: 379). “Kapig - değersiz, para, kuruş” (Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 165).

QIDIQ (AzST) = GIDIK (ErzA):

Kelime anlamı: kılık, kılık - keçi yavrusu, oğlak (DS, 1993/8: 2786).

AzST: “Qıdıq keçinin balasıdır”.

ErzA: “Gıdık - keçi oğlağı, bu ad keçi ile oğlağının gıdı-gıdı diye çağırılması yüzünden verilmiştir” (Kırzioğlu, 1962: 212). “Gıdikleri teppeye doğru yolladılar” (DM 3).

QILIQ (AzST) = GILIĞ (ErzA):

Kelime anlamı: davranış, hasiyet.

AzST: “Mənim qardaşımın da qılığına belə girmişdi ki, bir sözü iki olmurdu” Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev” (ADİL, 2006/3: 134).

ErzA: “Amma eyle bir gılığa girmiş ki, bunun gökündar olduğunu bir allah biliyir, biri de hendi, kimse bilmiyordi” (Gülensoy, 1979: 412). “Siz derviş deyilsiniz, sade derviş gılığına girmişsiniz” (Gülensoy, 1979: 413). “Şah bu gılığda olur mi, biz de senin gılığındayıg” (Mahir, 1997: 46).

QIRAQ (AzST) = GIRAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: کنار, kıyı (Gemalmaz, 1995/3: 137). “Farsça کنار yerine halkımız Türkçe kırak sözünü kullanır” (Kırzioğlu, 1962: 205).

AzST: “Qırağına bax, bezini al” atasözü. “Sağ əlimi masanın qırağına dayayıb durdum” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/3: 137). “Vurdu bir parçası qırağa çıxdı” (Yagub, 2011: 117).

ErzA: “Entarinin qırağına çamur bulaşmış” (DM 3).

QIRTLAQ (AzST) = GIRTLAQ (ErzA):

Kelime anlamı: insan boğazının bir bölgesi.

AzST: “Dişləri ilə gəmidirdi düşmənin qırtlağını” Rəsul Rza (ADİL, 2006/3: 146).

ErzA: “Gırtlağının deliği tıhanmış hayvan az daha öldirdi” (DM 3).

QOCA (AzST) = GOCA (ErzA):

Kelime anlamı: goca - ihtiyar, yaşlı (DS, 1993/6: 2089).

AzST: “Qocanın biliyi, cavanın biləyi” atasözü. “Qoca evin sütunudur” (ADİL, 2006/3: 168). “Kərim baba qısaboylu, geniş kökslü bir qoca idi” Şaiq (ADİL, 2006/3: 168). “Sirr dolu, hikmət dolu qoca Şərqin qocası” (Yagub, 2011: 168).

ErzA: “Bi çifci, üç gadini var, üçü de birbirinden gözəl, mahir, gocaları da yetmiş sehsen yaşında” (Olçay, 1995: 89). “Goca Arapa bir kahve getirdi önüne” (Mahir, 1997: 145). “Gençlik bir kuş idi, uçurduk tutamadık, Gocalık kumaş idi, gezdirdik satamadık” Güler Özer, Olur Kekikli köyü (<https://www.youtube=q0ZF3cDZSwo>).

QONŞU (AzST) = GONŞU / GOMŞI (ErzA):

Kelime anlamı: komşu (Gemalmaz, 1995/3: 142).

AzST: “Həyət qonşusu”. “Ev qonşusu”. “Otaq qonşusu”. “Qonşumuz Kərbəlayı Heydərin iki oğlu var idi” Cəlil Məmmədğuluzadə. “Pələngin dərisini soyub evə dönərkən qonşular başıma toplandı” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/3: 179).

ErzA: “Gapıları galındır, Gonşuları zalımdır” “Gonşi gızı var iken, Kime boyun egmeli” Erzurum manilerinden (Olçay, 1995: 108, 109). “Yani gonşular yığılır, birini çoban tutarlar” (Mahir, 1999: 257). “Gonşuda bişer bize de düşer” (DM 3).

QOVUT (AzST) = KAVUT (ErzA):

Kelime anlamı: gavut - kavrulmuş tahıl unu (DS, 1993/6: 1942).

AzST: “Qovrulmuş buğda, noxud vs unundan hazırlanan ve bəzən şəkər tozu vs ilə qarışdırılıb yeyilən çərəz” (ADİL, 2006/3: 192).

ErzA: “Kavut - kavrulmuş buğday unu” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

QULUN (AzST) = GULUN (ErzA):

Kelime anlamı: yeni doğmuş tay (Gemalmaz, 1995/3: 147).

AzST: “Göydə bir madyan gördüm, Yerdə gulun əmər hey” bayatı (ADİL, 2006/3: 209).

ErzA: “Gulunlar goşa goşa yaylıma gettiler” (DM 3).

QURĞUŞUN (AzST) = GURGUŞUN (ErzA):

Kelime anlamı: kurşun, tüfek, tabanca vb mermisi (Gemalmaz, 1995/3: 148).

AzST: “Qurğuşun rənginə çalan buludlar şəhər üzərindən ağır-ağır gəlib ötdükcə elə bil dənizlə göy qovuşurdu” Mehdi Hüseyn” atasözü (ADİL, 2006/3: 217).

ErzA: “Gurguşun - kurşun” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

QURUM (AzST) = GURUM (ErzA):

Kelime anlamı: gurum - kurum, is (DS, 1993/6: 2201).

AzST: “Buxarı qurum oldu, Yandıqca qurum oldu” bayatı (ADİL, 2006/3: 223).

ErzA: “Ay ışıği geceler, Gurum dutmaz bacalar” Erzurum manisi (Becer, 2006: 50).

QURUT (AzST) = GURUT (ErzA):

Kelime anlamı: kurut - kurutulmuş süzme yoğurt (DS, 1993/8: 3012).

AzST: “Aranda tutdan olduq, dağda qurutdan” atasözü (ADİL, 2006/3: 224).

ErzA: “Yazı'dan peynir ile kurut getir” İhsan Coşkun Atılcan (Sezen, 2013: 261).

“Yaylaya giderduh, süd alurduh, orda guymah yaparduh, gurut yaparduh” (DM 9).

QUYMAQ (AzST) = GUYMAH (ErzA):

Kelime anlamı: kaymağa veya peynire un katılıp kaynatılarak yapılan bir yemek (Gemalmaz, 1995/3: 149; <https://erzurum.ktb.gov.tr>); bulamaç.

AzST: “Quymaq undan bişirilən qatı sıyıqdır”. “Əriştə bəylər aşı, Quymaq onun yoldaşı” atasözü (ADİL, 2006/3: 226).

ErzA: “Guymağı yiyen adam tarlada tozu dumana gatdı” (DM 3). “Yaylaya giderduh, süd alurduh, orda guymah yaparduh, gurut yaparduh gomsilerinen” (DM 9).

LAVAŞ (AzST) = LAVAŞ (ErzA):

Kelime anlamı: ince tandır ekmeği (Gemalmaz, 1995/3: 210).

AzST: “Lavaşla pendiri tələsmədən böyük iştaha ilə yeməyə başladı” Sabit Rəhman (ADİL, 2006/3: 243).

ErzA: “Mevlana'nın şiirlerinde de geçen lavaş Türkçede yayvan nesneye denir, Çıldır gölünün güney ucundaki derin olmayan yayvan kesime Lavaş Gölü denilmektedir” (Kırzioğlu, 1962: 220). “Eksik olmaz sofrasında ezeli Lavaş ekme, civil peynir, bir de çay” İhsan Coşkun Atılcan (<https://erzurumportali.com/shf/6552>).

LAVAŞA (AzST) = LAVAŞA (ErzA):

Kelime anlamı: nallama sırasında kırıdamaması için hayvanın alt dudağını sıkmaya mahsus alet (Gemalmaz, 1995/3: 210).

AzST: “Lavaşa - atın ağzına, qulağına keçirilən burmac, tıxac” (ADİL, 2006/3: 243).

ErzA: “Atın ağzına lavaşa verdi” (DM 3).

LƏÇƏK (AzST) = LEÇEK (ErzA):

Kelime anlamı: tülbentten yapılan beyaz başörtüsü (Gemalmaz, 1995/3: 210); beyaz renkli baş ve yüz örtüsü, beyaz leçekler (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Ləçəyini açıb qulaqlarının və qaşının üstündən çəkdi” Əbülhəsən (ADİL, 2006/3: 250).

ErzA: “Nenesi adamı görünce leçəhini yüzüne çehdi” (DM 15).

LİBAS (AzST) = LİBAS (ErzA):

Kelime Arapçadır, anlamı: elbise.

AzST: “Toy libası”. “Hərbi libas”. “Diri olduqca libasım budur, ölsəm kəfənim” Füzuli (ADİL, 2006/3: 262). “Kədər libasına bürünməyi var” (Yagub, 2011: 123).

ErzA: “Düyünde çox hoş libası vardı” (DM 3).

LOBYA (AzST) = LÖBİYE (ErzA):

Kelime anlamı: lobiya - taze fasulye, fasulye (Gemalmaz, 1995/3: 212); yeşil fasulye (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Arvad-uşaq kiçik bostan salıb şaxa çıxan lobyə, soğan əkirdilər” Əbülhəsən (ADİL, 2006/3: 267).

ErzA: “Bir çiviye takılmış lobiyanın torbası” İhsan Coşkun Atılcan (Sezen, 2013: 265). “Çoh çalışırduh eskiden, kartolu, löbiyeyi hep elimizle ekerduh” (DM 7). “Erzurum ağzı: fasulye - lobyə” (<http://blog.milliyet.com.tr...=575757>).

LOM (AzST) = LOM (ErzA):

Rusçadan girmişdir. Kelime anlamı: lom - taş ya da duvara delik açmak için bir ucu sivri demir, küskü (DS, 1993/9: 3085), demir kaldıraç, levye.

AzST: “Lom - kaldıraç, levye” (Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 166). “Bir anda hərə əlinə keçən külüng, bel və lom ilə evin divarına hücum çəkdi” Əbülhəsən. “Qoca dəmir loma söykəndi” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/3: 268).

ErzA: “Lom ile daşları gırdılar” (DM 3).

LOR (AzST) = LOR (ErzA):

Kelime anlamı: lor - çökelek peyniri (Gemalmaz, 1995/3: 212).

AzST: “Lor - pendir tutulan zaman onun suyunu qaynadıb süzməklə hazırlanan ağartı” (ADİL, 2006/3: 269).

ErzA: “Anam lor peyniriyle haçapur yapıdı” (DM 2).

MAL (AzST) = MAL (ErzA):

Kelime anlamı: büyükbaş hayvan sürüsü, sığır (Gemalmaz, 1995/3: 216).

AzST: “Malı naxıra qatmaq”. “Mal damı”. “Malların köyşəyi, atların nəritisi, gah gah da itlərin mırıltısı qulağıma gəlirdi” Divanbəyoğlu (ADİL, 2006/3: 283). “Nə malı tapıldı, nə müştərisi” (Yagub, 2011: 361).

ErzA: “Malları, inehləri sağırdım, nahıra gətirdim” (DM 1). “Sabah gahırduh küçükken mala, davara başlırduh” (DM 3). “Babam mal beslerdi, kendine sofı derlerdi” (DM 4). “Mal, yani davar sağardı, çobana gətardı” (DM 7).

MERƏT (AzST) = MERET (ErzA):

Kelime anlamı: meret - eski, yıpranmış (DS, 1993/9: 3168), sahipsiz.

AzST: “Merətə qalmış”.

ErzA: “Hesso binmiş eğri büyrü bir merete” (Duman, 2007: 7).

MEŞƏ (AzST) = MEŞE (ErzA):

Kelime anlamı: meşe - orman (Gemalmaz, 1995/3: 226).

AzST: “Palıd meşəsi”. “Şam meşəsi”. “Meşə çaqqalsız olmaz” məsəl (ADİL, 2006/3: 306). “Dəniz də, meşə də, dağ da, duman da Baxıb bir-birinə naz eyləyirdi” (Yagub, 2011: 328).

ErzA: “Bir ay doğdı meşeden, yarım çıktı köşeden” Erzurum manisi (Becer, 2006: 36). “Dağlarda, meşelerde, gülyağı şişelerde” Erzurum manisi (Becer, 2006: 50). “Çar etrafı ormanlıktır, meşedir” Sümməni (Erkal, 2015: 733). “Varshilin meşesi, oraya giderdik” Seyfəttin Altuneli, Olur Kekikli (<https://www.youtube.com/watch?v=q0ZF3cDZSwo>).

MƏRƏK (AzST) = MEREK (ErzA):

Kelime anlamı: samanlık (Gemalmaz, 1995/3: 224).

AzST: “Atın arpası çuvallardadır, mərəyin açarı da un xaralının üstündə” Əli Vəliyev (ADİL, 2006/3: 345).

ErzA: “Merek yandıysa sığana da kalmadı ya” atasözü (Kırzioğlu, 1962: 220). “Ac it merak yıhar” Erzurum atasözü (Becer, 2006: 14; Kaya, 2009: 12). “Köseler eşşəği alır almaz götürür bir boş merege gabadırlar” Erzurum masalından (Sezen, 2013: 469). “İki merak, bir direk” Erzurum bilmececi (Sezen, 2013: 508). “Merek - ot ve saman konulan depo” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>). “O iş biterdi, giderduh çuvallarla merehlerden alaf götürürduh” (DM 10).

MIX (AzST) = MIH (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: çivi (Gemalmaz, 1995/3: 228).

AzST: “Ayaqqabı mıxı”. “Divara mıx vurmaq”. “Qatır mıxın qopardar, biri yerə dəyər, ikisi özünə” atasözü. “Dana-buzovları mıxlarından açıb o biri tərəfə otlamağa yellədim” Divanbəyoğlu (ADİL, 2006/3: 362-263).

ErzA: “Atların arpa saman, bir de nal mıh parası, çok ziyanım var” (Mahir, 1973: 355). “Çürük tahta mıh (çivi) tutmaz” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 512). “Hem nalına hem mıhına vurmaq” “Nalını mıhına vurmaq” Erzurum deyimləri (Sezen, 2013: 522, 523).

MİSMAR (AzST) = MISMAR (ErzA):

Arapçadır, kelime anlamı: iri çivi (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Mən elə pis uşaq görmüşəm ki, əlinə mismarı, ya bıçağı alıb divarları cızıb xarab eləyir” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/3: 377).

ErzA: “Mısmar - genellikle dış ya da iç kısımlarda büyük kütükleri ya da ağaç kapı, söve, kapak vs tutturmak için kullanılan büyük başlı, uzun ve kalın çivi, sağlamca yapmak anlamında mısmarlamak gibi” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

MÖHLƏT (AzST) = MÖHLET (ErzA):

Kelime anlamı: vade, vakit verme, zaman tanıma, izinli süre.

AzST: “Canım aldın göz yumub açınca, möhlət vermədin” Füzuli. “Əşi, möhlət nədir, iş işdən keçib” Süleyman Rüstəm (ADİL, 2006/3: 388-389). “Ömür keçir, möhlətini bitirir” (Yagub, 2011: 287).

ErzA: “Sene bir ay möhlet, borcun öde, ağa” (DM 3).

NAHAR (AzST) = NEHAR (ErzA):

Arapça nehar kelimesindendir, anlamı: öğlen yemeği.

AzST: “Hədiyyə naharını təzəcə bitirmişdi ki, qapıda maşın səsləndi” Mir Cəlal (ADİL, 2006/3: 449).

ErzA: “Öğlen olur, nehar edir, bi daha suya gidiruh” (DM 5).

NAXIR (AzST) = NAHIR (ErzA):

Kelime anlamı: nahır - büyükbaş hayvan sürüsü (Gemalmaz, 1995/3: 237).

AzST: “Naxır tozlu yollardan axışib gəlirdi” Mir Cəlal (ADİL, 2006/3: 449).

ErzA: “Nahırın ögi geldi, çimenin gögi geldi” Erzurum manisinden (Sezen, 2013: 487). “İnirdim aşağı ağıura gidirdim, malları, inehleri sağırdım, nahıra gatirdim” (DM 1).

NAXIŞ (AzST) = NAHIŞ (ErzA):

Kelime Arapçadır, anlamı: nakış, desen (Gemalmaz, 1995/3: 237).

AzST: “Onun divarları al əlvən naxış” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/3: 450). “Ulduzlar göylərin naxışı, zəri”, “Torpağın naxışı toxumdu, tumdu” (Yagub, 2011: 370, 396).

ErzA: “Anası gızlarıyla bilabar nahış işlerdi” (DM 3).

NƏNƏ (AzST) = NENE (ErzA):

Kelime anlamı: büyükanne, nine (DS, 1993/9: 3246; Gemalmaz, 1995/3: 240).

AzST: “İkramın fikri dəyişir, bütün günahları nənəsində görürdü” Əbülhəsən (ADİL, 2006/3: 478). “Nağıllar dünyası nənədən gəlir” (Yagub, 2011: 52).

ErzA: “Dedemin adı Mustafa, nenemin adı Seleha” (DM 3). “Nenen gurban olsun, galh bene bi su ver, oğul” (DM 14).

NƏRDİVAN (AzST) = NERİVAN (ErzA):

Kelime anlamı: merdiven (Gemalmaz, 1995/3: 241).

AzST: “Orada evin damına çıxan bir nərdivan var idi” H. Nəzərli (ADİL, 2006/3: 479).

ErzA: “Lap lup nerdivandan çıhdım yuhari” Erzurum, Şükrü Alguş'tan (Caferoğlu, 1995: 206).

NÖKƏR (AzST) = NÖKER (ErzA):

Kelime anlamı: hizmetkâr, emir eri (Gemalmaz, 1995/3: 243), uşak.

AzST: “Özü sərkarını, sarbanını, bir də nökərlərini, gözə gələn igidlərini götürüb çıxdı bir uca tərənin başına” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/3: 500). “Kədərə qul olma, ağrıya nökər” (Yagub, 2011: 376).

ErzA: “Nökerler soyuhdan donmuşlar” (DM 3). “Getirip de nökerlerin döğdürme” (Mahir, 1973: 305).

OD (AzST) = OD (ErzA):

Kelime anlamı: ateş.

AzST: “Odda yanmaq”. “Qəlbi od dənizi, gözüdür Bakı”. Bəxtiyar Vahabzadə. “Sən Odlar yurduğun öz övladısan” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/3: 511-512). “Şair ruhu od-atə şdir”, “Ürəyim yenə də od parçasıdı” (Yagub, 2011: 395, 397).

ErzA: “Felekte sayısız odlara yandım” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 167). “Nece odda yandıh biz, nece suda donduh biz” (DM 3).

OXLOV (AzST) = OHLAVI (ErzA):

Kelime anlamı: oklava, hamur açmaya yarayan ağaç çubuk (Gemalmaz, 1995/3: 246; <https://erzurum.ktb.gov.tr>; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “ Oxlov - xəmir yaymaq üçün işlədilən ortası yoğun, ucları getdikcə nazıqlaşən taxta mildən ibarət alət”. “Oxlovla xəmir yaymaq” (ADİL, 2006/3: 517). “Süpürgəm, yarmacam, oxlovum, masam” (Yagub, 2011: 392).

ErzA: “Gız gardaşı ohlavi ile börek açdı” (DM 3).

ORTALIQ (AzST) = ORTALIH (ErzA):

Kelime anlamı: etraf, çevre (Gemalmaz, 1995/3: 249).

AzST: “Ortalıqda söhbət ola, söz ola” Aşıq Ələsgər. “Oynayır ortalıqda körpə uşaq” Abbas Səhhət” (ADİL, 2006/3: 530).

ErzA: “Ortalık ışıqlanırken gene Mehbub Gömgöy demirine garkolup, Arap gılığında” (Mahir, 1997: 252). “Dadaş hemen teşhisi koyar: ortalığın hesteliği” (Kaya, 2012: 92). “Ortalıhdə fazla dolanma, tez eve gel” (DM 3).

OTAQ (AzST) = OTAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: otak, otağ, otah - konak, oda, çadır (DS, 1993/9: 3293).

AzST: “Ortalıqda söhbət ola, söz ola” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/3: 530). “Gecələr qaranlıq otaq kimiyyə” (Yagub, 2011: 399).

ErzA: “Erler rahat yatmaz hiç otağında” (Mahir, 1973: 362). “Yatiruh otahdan otah görünir” (DM 1). “Aynı evin içinde tek otahda çox millet yaşardı” (DM 5).

OYNAŞ (AzST) = OYNAŞ (ErzA):

Kelime anlamı: sevgili, mahbup (Gemalmaz, 1995/3: 250).

AzST: “Oynaşa ümid olan ərsiz qalar” atasözü (ADİL, 2006/3: 541).

ErzA: “Eli işte, gözü oynasta” Erzurum deyimi (Sezen, 2013: 522).

ÖRTÜK (AzST) = ÖRTÜH (ErzA):

Kelime anlamı: örtü, bir şeyin üstünə örtülən bez parçası.

AzST: “Xonça örtüyü”. “Kamançanı götürür əlinə, başlayır örtüyünü açmağa” Cəlil Məmmədquluzadə. “Zəhra xala stol qoyub, üstünə qırmızı örtük salmışdı” Mir Cəlil (ADİL, 2006/3: 554).

ErzA: “Nenesi yastıkların üstünə örtüh çehdi” (DM 14).

ÖRÜŞ (AzST) = ÖRÜŞ / ÖRÜ (ErzA):

Kelime anlamı: örü, örek, ören, örüş - otlak (DS, 1993/9: 3351).

AzST: “Bu zamanlar Nəbi örüşdə qoyun-quzu otarırdı” “Qaçaq Nəbi”dən (ADİL, 2006/3: 555).

ErzA: “Guzuları örüşə otarmaya götürmüş” (DM 3).

PAXLAVA (AzST) = PAHLAVA (ErzA):

Kelime anlamı: baklava (Gemalmaz, 1995/3: 254; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Bayrama xüsusi şəkərçörəyi, badamçörəyi, paxlava və sair bu kimi şirniyyat bişirib hazırladılar” Hüseynkulu Sarabski (ADİL, 2006/3: 566).

ErzA: “Ben gidim düğün evinden birez pahlava, börek getirim” (Kaya, 2009: 49).

PALID (AzST) = PALID (ErzA):

Kelime anlamı: pelit, meşe (Gemalmaz, 1995/3: 254).

AzST: “Qoca baltanı götürüb, uzaqda duran palıd ağaclarının birinin böyründən əl böyüklüyü qədər ağartdı” Divanbəyoğlu (ADİL, 2006/3: 568). “Palıd ıldırımı çəkir canına” (Yagub, 2011: 377).

ErzA: “Erzurum'da kışlık yakacak olarak kullanılan bu ağacın satıldığı yere de Palıt Meydanı derler” (Kırzioğlu, 1962: 227). “Sert ve yuvarlak biçimli odun parçası” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Meşeye palıd ağacı kesmeye getmiş” (DM 3).

PAMBIQ (AzST) = PAMBIH (ErzA):

Kelime anlamı: pamuk (DS, 1993/9: 3387; Gemalmaz, 1995/3: 254).

AzST: “Pambıq əkini”. “Pambıq tədarükü”. “Yolun hər iki tərəfində pambıq kollarının düz cərgələri uzanıb gedirdi” Əbülhəsən (ADİL, 2006/3: 570).

ErzA: “Anam pambıhı yorğana doldurdi” (DM 2).

PAPAQ (AzST) = PAPAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: papak - kalpak (DS, 1993/9: 3392; Gemalmaz, 1995/3: 255), börk.

AzST: “Dadaş kepkasını götürüb, gümüşü papağını başına qoydu” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/3: 571). “Baş mənim, papaq özgənin” (Yagub, 2011: 179).

ErzA: “Papağını tahi, soyuhda hizəkle gaymaya getti” (DM 3).

PEÇ (AzST) = PEJ (ErzA):

Rusça peç sözcüğündendir, kelime anlamı: soba, duvar içi sobası, şömine (Gemalmaz, 1995/1: 379; Gemalmaz, 1995/3: 257; Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 166).

AzST: “Otağın düz ortasında dəmir peçə odun qoyub qaladı” Mehdi Hüseyn (ADİL, 2006/3: 586).

ErzA: “Gelirdim eve, pej galirem, fırın yahirem, ıssi ekmek pişürürem” “Gelirem evde gızım pejde epmeh pişürir” (DM 1).

PENDİR (AzST) = PENDİR (ErzA):

Kelime anlamı: pendir - peynir (DS, 1993/9: 3426).

AzST: “Motal pendiri”. “Arvadların bir qismi südü mayalayıb pendir tuturdu” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/3: 586).

ErzA: “Yaylada pendür, yani peynür yaparduh” (DM 3). “Güze gadar galdım, pendir ettim, yağ ettim” (DM 9).

PITRAQ / PITIRĞAN (AzST) = PITRAH (ErzA):

Kelime anlamı: pıtırah - diken, dikenli tel (Gemalmaz, 1995/3: 258).

AzST: “Pıtrağın bütün növləri alağ bitkisidir”. “Çəpərlərin diblərində balaca mavi çiçəklər pıtraq kimi qalxmışdı” İsmayıl Şıxlı (ADİL, 2006/3: 601).

ErzA: “Pungar başı pıtırah, O yar gelsin oturağ” Erzurum manisinden (Olca, 1995: 110). “Pınar başı pıtırah” Erzurum manisinden (Sezen, 2013: 482). “Dağın bu yamacını pıtırah sarmış, burda mal yayılmaz” (DM 3).

PİŞİK (AzST) = PİSİK (ErzA):

Kelime anlamı: kedi (DS, 1993/9: 3460; Gemalmaz, 1995/3: 259; <http://blog.milliyet.com.tr=575757>).

AzST: “Pişik öz balasını istədiyindən yeyər” atasözü (ADİL, 2006/3: 606).

ErzA: “Bu ev hayvanı çağırılınca pisi, pisi veya pişi, pişi ve kovulurken pist veya pişt denildiyindən Türkçədə böyle anılmıştır” (Kırzioğlu, 1962: 228). “Pişik çengele ulaşmamış, püf ne pis gohir demiş” Erzurum atasözü (Becer, 2006: 13). “Pişiğe ciğer emanet edilmez” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 517). “Hasan en baştan okumaya başlar, köpeğe bakar gudik, kediye pisik, civcive cücük, atın yavrusuna kurik, hindiye culuk, mayolu adama da gavat deyince komutan sinirlenir ve Hasan'a bir tokat patlatır” (<http://blog.milliyet.com.tr=575757>). “Kediye bizim taraflarda pişik derler” (<https://www.youtube.com/watch?v=MX7Wtf3Q9Ks>).

PUL (AzST) = PUL (ErzA):

Kelime anlamı: para.

AzST: “Yusif əmi hazır elədiyi pulu verib dedi ki, dəxi bundan savayı pulumuz yoxdur” (ADİL, 2006/3: 627). “Dəyəərə dəyməzə xərc eylədilər Para ömrümüzü, pul ömrümüzü” (Yagub 2011: 80).

ErzA: “Pulun da gidiyor üste” “Avucuna pul koyarım” (Mahir, 1973: 414, 512). “Varsa pulun herkes kulun, yoksa pulun dardır yolun” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 518).

RƏNCBƏR (AzST) = REŞPER / REŞBER (ErzA):

Farsça kelimedir, anlamı: reşber, rençber - çiftçi, rençper (Gemalmaz, 1995/3: 264; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “İş rəncbərin, güc öküzün, yer özününkü, Bəyzadələri, xanları neylərdin, ilahi!?” Sabir (ADİL, 2006/3: 651).

ErzA: “Bir gaş god da tohum al. Reşberlik yapalım” Pasin Sübahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 183). “Rençber kırk yılda, tüccar kırk günde zengin olur” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 517).

SAÇAQ (AzST) = SAÇAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: püskül.

AzST: “Pərdəyə saçaq tikmək”. “Libasın əlvandır, çarqat narıncı, Saçaqlar yaraşır qıraqlarından” Vaqif. “Günün saçaqları yayılır düzə” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 7).

ErzA: “Üstünün çuluna saçağ deyerler” Erzurum, Şükrü Alguş'tan (Caferoğlu, 1995: 192). “Şalının saçahları ıslanmış” (DM 3).

SAĞIN / SAĞIM (AzST) = SAĞIN / SAĞIM (ErzA):

Kelime anlamı: sağım - süt sağma zamanı (DS, 1993/10: 3513).

AzST: “Mallar yavaş yavaş sağına gəlirdilər” Abdulla Divanbəyoğlu.

ErzA: “Goyunlar ağla sağın üçün geldilər” (DM 3).

SAMI (AzST) = SAMI (ErzA):

Kelime anlamı: samı - boyunduruğa geçirilen, öküzlerin bağlanmasına yarayan demir ya da ağaç çubuklar, boyunduruk zelvesi, boyunduruk sopası (DS, 1993/10: 3531; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Arabacının samı qayıрмаq üçün ağac axtardığını bilib sakit oldu” Mir Cəlal (ADİL, 2006/4: 32).

ErzA: “Önlerinde birer tene demir sami bağlamışlar, ellerinde turalar” (Kaya, 2009: 79).

SARMAŞIQ (AzST) = SARMAŞIH (ErzA):

Kelime anlamı: sarmaşarak uzanan bitki.

AzST: “Pəncərədən baş uzatsın otaqlara sarmaşiq, Üzə gülsün hər səliqə, hər şeydəki yaraşiq” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 43).

ErzA: “Bahçalarda sarmaşiq, o yara oldum aşiq” (Olçay, 1995: 108).

SAZAQ (AzST) = SAZAK (ErzA):

Kelime anlamı: kış aylarında ve ilkbaharda esen soğuk ve kuru rüzgâr (Gemalmaz, 1995/3: 272), poyraz.

AzST: “Qorusun düzündə qopubdur sazaq” “Qaçaq Nəbi”dən. “Şər qarışır, sazaq başlayırdı” İsa Muğanna (ADİL, 2006/4: 52). “Buz göynətdi, sazaq kəsdi” (Yagub, 2011: 304).

ErzA: “Erzurum'da sabah sazağı adamın yüzünü dondurmuşdı” (DM 3).

SƏKİ (AzST) = SEKİ (ErzA):

Kelime anlamı: yaya yolu.

AzST: “Faytonlar daş döşəməli bir səkinin ağzında durdular” Mirzə İbrahimov (ADİL, 2006/3: 76).

ErzA: “Seki - oturmaq için tahdadan yapılan sedir” (Kaya, 2009: 41).

SİNİQÇI (AzST) = SİNİHÇI (ErzA):

Kelime anlamı: kırık, çıkık bağlayan kimse, kırıkçı (DS, 1993/10: 3612; <http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

AzST: “Sınıqçı dalınca gedən atlı alçaqboy, qırmızısaqqal qoca bir kişi ilə qayıtdı” Makulu (ADİL, 2006/4: 107).

ErzA: “Uşağın golu çhınca sınıhçıya götürdi” (DM 3).

SİÇAN (AzST) = SİÇAN (ErzA):

Kelime anlamı: fare (Gemalmaz, 1995/3: 280).

AzST: “Təsərrüfata ziyan vuran balaca, uzunsifət, uzunquyruq, adətən boz rəngli gəmirici” (ADİL, 2006/4: 111).

ErzA: “Sıçanımın sırtı sarı” Hasankale Emrekon köyünden (Caferoğlu, 1995: 203).

“Sıçandan doğan, dağarcık keser” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 517).

SİNİ (AzST) = SİNİ (ErzA):

Kelime anlamı: üzerinde yemek yenen büyük bakır tepsi (Gemalmaz, 1995/3: 281).

AzST: “Naəlac qalib getdi, süfrəni açdı ortalığa, bir az quru çörək doğradı siniyə” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/4: 122).

ErzA: “Bene sini getirin ki, tepeme goyim düzim. Şindi dutir bu inciye siniye goyir” (Olçay 1995: 100). “Ay doğar sini gibi” Erzurum manisi (Becer, 2006: 37). “Sini kalay tutmuyor, gönlüm alay tutmuyor” Erzurum manisinden (Sezen, 2013: 104).

STOL (AzST) = İSDOL (ErzA):

Rusçadan girmiştir, kelime anlamı: masa, sehpa.

AzST: “Yazı stolu”. “Cərrahiyyə stolu”. “Stolların üstünə yığılmış qəzet, jurnallar rütubətdən saralmışdı” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/4: 155).

ErzA: “İsdol - yüksek sehpa” (Gemalmaz, 1995/1: 379). “İsdol - sehpa, masa, sandalye” (Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 165).

SÜFRƏ (AzST) = SUFRA (ErzA):

Kelime anlamı: sufra - sofrə (DS, 1993/10: 3688).

AzST: “Kənizlər tut ağacının altında süfrə salmağa başladılar” Çəmənəzəminli (ADİL, 2006/4: 166). “Süfrəsi açılıb, çayı süzülüb” (Yagub, 2011: 201).

ErzA: “Benim gaynatam çox sert adamıdı, onların yanında biz el bağlar dururduh, ele gelay mi yanlarında sufraya oturmah” (DM 8).

ŞADARA (AzST) = ŞADARA / SARAT (ErzA):

Kelime anlamı: böyük gözenekli kalbur (Gemalmaz, 1995/3: 289).

AzST: “Şadara kimi dəlik-deşik”. “İynə vurdurmaqdan bədəni şadara kimidir” (ADİL, 2006/4: 180).

ErzA: “Buğdaları şadaradan keçirdi” (DM 3).

ŞADLIQ (AzST) = ŞADLIK (ErzA):

Kelime anlamı: mutluluk, neşə.

AzST: “Şadlıq dəmi çatdı, durun! Şahanə bir məclis qurun” Şaiq (ADİL, 2006/4: 181). “Sən şadlıq istədin, fərmanın oldu” (Yagub, 2011: 90).

ErzA: “Şadlıq taksiminde yattım, yukladım” “Bulmadık şadlığın iradesini” Sümmani (Erkal, 2015: 302, 408).

ŞAGİRD (AzST) = ŞEGİRT (ErzA):

Farsça kelimedir, anlamı: öğrenci, çırak.

AzST: “Məşədi bütün sinifdə ən yaxşı oxuyan şagirdlərdəndir” Mehdi Hüseyn (ADİL, 2006/4: 182).

ErzA: “Şegirt - çırak” (Gemalmaz, 1995/1: 378).

ŞAPALAQ (AzST) = ŞAPLAK (ErzA):

Kelime anlamı: avuç tokati.

AzST: “Yumruqla, şapalaqla bir şey eyləyə bilmirdilər” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/4: 192).

ErzA: “Güvenlik elemanının ensesine bir şaplak indiriyor” (Kaya, 2012: 50).

ŞAPKA (AzST) = ŞAPGA (ErzA):

Rusça kelimedir, anlamı: şapka (Gemalmaz, 1995/3: 290).

AzST: “Başındakı xaki rəng şapkasını görüb zənn etmə ki, daha onunbaşqa borcu yoxdur” Qantəmir (ADİL, 2006/4: 192).

ErzA: “Şapga - şapka, balık” (Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 166).

ŞİLƏ (AzST) = ŞİLE (ErzA):

Kelime anlamı: suyunu çekmemiş pilav (Gemalmaz, 1995/3: 294).

AzST: “Plov gərək abırlı olsun, yoksa keçəl plovdan nə çıxar? Onda adına şilə deyərlər” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/4: 224).

ErzA: “Şile - pirinç ya da özellikle bulgur kaynatılarak patatesle birlikte yapılan yemek, kartol şilesi” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

ŞİLLƏ / SİLLƏ (AzST) = ŞİLLE / SİLLE (ErzA):

Kelime anlamı: şille - sille, tokat (DS, 1993/10: 3777).

AzST: “Məşədi Pərizada günlərin bir günü bir sillə çəkdim ki, bir diş sındı” Üzeyir Hacıbəyli (ADİL, 2006/3: 117). “Ruqiyyəni güclə itələyib, bir şillə üzünə vurdum” Divanbəyoğlu (ADİL, 2006/3: 224). “Qapazdan başını, dərdən qəlbini, Şillədən üzünü qorumalıdır” (Yagub, 2011: 211).

ErzA: “Halka seslenir: her kim benim boyun kökümə bir sille vurursa, her sille vuran bene müstahaktır, çek cezan derse, her sille vurana kırk akça veriyim, gelen silleyi yer, akçaları alır gider” (Gülensoy, 1979: 417). “Bir oğlum var İsmayıl, şille yemiye mayıl” Erzurum bilmecesi (Olçay, 1995: 107).

ŞİŞ (AzST) = ŞİŞ (ErzA):

Kelime anlamı: kebab çubuğu.

AzST: “Xan zadələr şişə taxır rəiyəti” Zakir (ADİL, 2006/4: 230).

ErzA: “Elemtere fiş, kem gözlere şiş” “Boğazan şiş gire” Erzurum bedduası (Sezen, 2013: 154, 527).

ŞİŞƏK (AzST) = ŞİŞEH (ErzA):

Kelime anlamı: bir yaşından büyük koyun (Gemalmaz, 1995/3: 295).

AzST: “Nənəm o şişək qoyun, Yunu bir döşək qoyun” sayacı sözü. “Toğlu birillik, şişək ikiillik, öküz üçillik olardı” Sarabski (ADİL, 2006/4: 231).

ErzA: “Şişəhleri ağla taraf götürdi” (DM 3).

ŞÜŞƏ (AzST) = ŞÜŞE (ErzA):

Kelime anlamı: şişe, cam (DS, 1993/10: 3795; Gemalmaz, 1995/3: 296).

AzST: “Şüşə istehsalı”. “Naxışlı şüşə”. “Kitab şafının şüşələri tərtəmiz silinmişdi” (ADİL, 2006/4: 247).

ErzA: “Bedahşan dediğin camdır, şüşedir” Sümmani (Erkal, 2015: 733). “Anam şüşelerde gahvaltılıh hazırladı” (DM 13).

TALAN (AzST) = TALAN (ErzA):

Kelime anlamı: yağma, çapul (Gemalmaz, 1995/3: 298).

AzST: “Qabaqlarda dağlarda talan və qarətlə məşğul olan quldurlar çoxdan tutulmuşdur” Əli Vəliyev (ADİL, 2006/4: 257).

ErzA: “Gönül bağım oldu talan” Erzurumlu Âşık Edip Önal (Gönen, 2009: 64). “Tez yetişəm, dost bağında talan var” “Kızlar bağrım ettiz talan” Sümmani (Erkal, 2015: 420, 568). “Uşahlar bağdaki almaları talan ettilər” (DM 3).

TAR (AzST) = TAR (ErzA):

Kelime anlamı: tar - tavukların kümeslerde tünedikləri ağac (DS, 1993/10: 3830).

AzST: “Bir qış axşamıydı, qapıda soyuq, Qalxdı tar üstünə bizim çil toyuq” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 268).

ErzA: “Tavuk tarına çıxar, kolunda yara çıxar” “Tavuklar tara çıxar, ne yaman yere çıxar” Erzurum manisinden (Becer, 2006: 35; Gemalmaz, 1995/3: 2300).

TAYA (AzST) = TAYA (ErzA):

Kelime anlamı: taya - ot ya da ekin yığını (DS, 1993/10: 3851).

AzST: “Bir tərəfdən tayanın dibində su bardağı, çörək düynçəsi, əyin paltarı və bir neçə boş çuval” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/4: 273).

ErzA: “Babam otu taya vurdi” (DM 3).

TEŞT (AzST) = TÉŞT / TÉŞ (ErzA):

Farsçadır, anlamı: teş - büyük leğen (DS, 1993/10: 3897; Gemalmaz, 1995/3: 308).

AzST: “Xanım, buyurun, bir teş su gətirsinlər” Nəcəf bəy Vəzirli (ADİL, 2006/4: 279).

ErzA: “Neyliyim altın teşdi, içine gan mi gusim” (Gemalmaz, 1995/3: 208). “Sene de gurban, getirdiğen de gurban, teş hep altın kesildi” (Olçay, 1995: 93). “Teşt - büyük ve ağır bakır ya da demir tekne, camaşır yıkamak ya da yıkanmak üzere yapılan eşya” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

TƏLİS (AzST) = TELİS (ErzA):

Kelime anlamı: telis - keten ya da kendirden seyrek dokunmuş çuval (DS, 1993/10: 3871; Gemalmaz, 1995/3: 305).

AzST: “Təlis - üstünə tut çırpılan iri parça” (ADİL, 2006/4: 306).

ErzA: “Emim telisi dutun altına serip, ağaca çıhdi” (DM 4).

TƏRƏK (AzST) = TEREK (ErzA):

Kelime anlamı: terek - raf, sergen (DS, 1993/10: 3889; Gemalmaz, 1995/3: 307).

AzST: “Kitab tərəyi”. “Qab qacaq tərəyi”.

ErzA: “Terek - raf, Farsçadan alınan raf ve yeni yayılan Fransızca etagere / etajer anlamına dilimizde yaşayan güzel bir sözdür” (Kırzioğlu, 1962: 234). “Gari baħdi çi, lamba yoh, ay işiği de değıl, baħdi çi terekte daşın şahusi” Pasin Sübahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 183). “Terek - mutfak rafı, tencere ve tabaklarla diğər mutfak eşyasının sıra sıra ve kat kat konulduğu raf” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

TƏZƏK (AzST) = TEZEK (ErzA):

Kelime anlamı: kurutulmuş sığır tersi (Gemalmaz, 1995/3: 309).

AzST: “Qara damlar adda-budda salınmışdı, dal tərəflərində təzək qalaqlanmışdı” Çəmənözəminli (ADİL, 2006/4: 335).

ErzA: “Başı bezeklinin aş tēzekli olur” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 511). “Tezekleri çuvala doldurdiler ve yahmaya götürdiler” (DM 4).

TIĞ (AzST) = TIĞ (ErzA):

Kelime anlamı: harman yığını (Gemalmaz, 1995/1: 378).

AzST: “Quzeylərdəki qar tığları gömgöy göyərirdi” Bayram Bayramov (ADİL, 2006/4: 336).

ErzA: “Tığ diyardiler, tığı vururduh, ondan sonra tahlıl çıhardı” (DM 9).

TISBAĞA (AzST) = TOSBAĞA (ErzA):

Kelime anlamı: kaplumbağa.

AzST: “Bir ilan, bir dəvə, bir də tısbağa, Yoldaş olmuşdular bunlar sabiqə” Zakir (ADİL, 2006/4: 338).

ErzA: “Tosbağa sufatın bize ettiğini gördün” (Kaya, 2009: 44).

TİKAN (AzST) = TİKÂN (ErzA):

Kelime anlamı: diken (Gemalmaz, 1995/3: 311).

AzST: “Ayağına tikan batmaq”. “Nar ağacının tikanı”. “Çəpərlərdən çıxan tikan kolları oynaya oynaya gəlib yol çuxurlarında bənd alır” Mir Cəlal (ADİL, 2006/4: 339).

“Qanqal çiçək olur, tikan gül olur” (Yagub, 2011: 350).

ErzA: “Ayağına tikân batsa benden bülir” (Kaya, 2009: 43).

TİKƏ (AzST) = TİKE (ErzA):

Kelime anlamı: irice doğranmış et parçası (Gemalmaz, 1995/3: 311).

AzST: “Düşmənin tikəsindən dostun şilləsi yaxşıdır” atasözü (ADİL, 2006/4: 340).

“Yadın yağlı tikəsiymiş” (Yagub, 2011: 178).

ErzA: “Bir tike et parçasını yesin diye çobana yolladı” (DM 4).

TOĞLU (AzST) = TOHLİ (ErzA):

Kelime anlamı: 6-12 aylık koç, bir yaşlı koyun (Gemalmaz, 1995/3: 312); bir yaşında veya bir yaşından küçük erkek kuzu, koçun küçüklüğü (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Erkək toğlu”. “Dişi toğlu”. “Neyləyək, ana, bir-iki yüz toğlu satırıq, genə pul olar” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/4: 347).

ErzA: “Tohliler yamaca yohuşa dırmanmaya başladı” (DM 13).

TOR (AzST) = TOR (ErzA):

Divanü Lüğati't-Türk'te “kuş ya da balık avlamada kullanılan kapan veya ağ” anlamında kullanılmıştır (Akan Budak, 2012: 634). Kelimenin anlamı: kum eleği, balıkçı ağı (Gemalmaz, 1995/3: 313).

AzST: “Balıq toru”. “Futbol toru”. “Mən yaralı göyərçini tordan çıxarıb uzatdım” Mikayıl Rzaquluzadə (ADİL, 2006/4: 357). “Kimə tor toxuyur, kimə zər-xara” (Yagub, 2011: 65).

ErzA: “İtlerden kaçan uşah tora tahlılmış” (DM 4).

TOY (AzST) = TOY (ErzA):

Kelime anlamı: evlenme merasimi, düğün (Gemalmaz, 1995/3: 313).

AzST: “Balam ərsəyə gələ, Toyunu tutam layla!” layla. “Bir yığıncaq gördüm, dedim bəlkə toydur, qızlar oynayır” Əhməd Cavad (ADİL, 2006/4: 362). “Yasımız, toyumuz bir” (Yagub, 2011: 83).

ErzA: “Şahımızın ziyafətli bir toyu vardır, buyurun toyumuza” (Mahir, 1973: 366). “Sizin Sümmani ilə toy düğünüz, görüşmənz ahirete galdi” (Mahir, 1999: 264). “Böğün Emine hanımla toyumuz var” (DM 13).

TULUQ (AzST) = TULUĞ (ErzA):

Kelime anlamı: tulum (DS, 1993/10: 3988; Gemalmaz, 1995/3: 315).

AzST: “Çoban qarşılایr bizi xoşsifət, Tuluqdan süd tökür, buyurun deyir” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 347).

ErzA: “Yiye yiye tuluğa dönmüşsen” (DM 13).

TUMAN (AzST) = TUMAN (ErzA):

Kelime anlamı: tuman - don, külöt, iç camaşırı (DS, 1993/10: 3989; Gemalmaz, 1995/3: 315; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Sənəm qoftasının ətəyini tumanının altına salmışdı” Əbülhəsən (ADİL, 2006/4: 375).

ErzA: “Ayağında tumanı yoğ göyni padişahın gızında” (Kaya, 2009: 44).

UNLUQ (AzST) = UNLUĞ (ErzA):

Kelime anlamı: unnuk - ambar, kiler, unluk (DS, 1993/11: 4040; Gemalmaz, 1995/3: 318).

AzST: “Qarı unluğun dibini, yan-yörəsini silib süpürdü, iki ovuc un yığdı” nağıl (ADİL, 2006/4: 404).

ErzA: “Degirmancının hakkını unluğa boşalttiler” (DM 4).

UŞAQ (AzST) = UŞAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: çocuk, çağırma sözü olarak arkadaşlar (Gemalmaz, 1995/3: 319).

AzST: “Şeirə başlarkən uşaqdım, dostlar!” Süleyman Rüstəm (ADİL, 2006/4: 407). “Yad eldə kimsəsiz uşaq kimi yəm” (Yagub, 2011: 399)

ErzA: “Şükür benim uşağım rızılı uşah” (Olca, 1995: 91). “Bir gün gapıda uşahlardan oynırken bir keloğlan uşahlari döğir” (Olca, 1995: 102). “Az önce buradan bi baba igit geçmiş maşallah ayağ değil sanki uşah mezeri” (Kaya, 2009: 11). “Uşah, uşak - küçük ya da ergen çocuklara şefkat ifadesi olarak söylenir, hizmet eden uşakın anlamı daha

başkadır ve bu manada uşah kelimesinin hizmet eden uşak ile hemen hemen hiç ilgisi yoktur” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “11 tene uşağım vardı. 3 uşağım öldi. 8 uşağım sağ ama ben teh durirem” (DM 1). “Ben uşahlara teh bahdım. Uşahları arhamıza bağlar, tarlaya, yaylaya giderduh” (DM 3). “Uşahken daha küçüh yaşda çalışırdıh” (DM 8). “Biz o zaman ufah uşağız, babam öküzlerin boynuna bindürürdi bizi” (DM 11).

ÜRƏK (AzST) = ÜREG / ÜREH (ErzA):

Kelime anlamı: üreğ - yürek (DS, 1993/11: 4040; Gemalmaz, 1995/3: 321).

AzST: “Yaxşı, yaxşı, naz eləmə, bilirəm ki, ürəyində sevinirsən” Üzeyir Hacıbəyli (ADİL, 2006/4: 429).

ErzA: “Üreg - yürek, kalp” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

ÜZ (AzST) = ÜZ (ErzA):

Kelime anlamı: üz - yüz, çehre, taraf (DS, 1993/11: 4084; Gemalmaz, 1995/3: 323).

AzST: “Üzünün ifadəsi”. “Mərcan bəy diqqətlə Kərbəlayı Qubadın üzünə baxır” Üzeyir Hacıbəyli (ADİL, 2006/4: 444).

ErzA: “Çoh da üz verme gönül vahti sehergah eline” Erzurum, Şükrü Alguş'tan (Caferoğlu, 1995: 207). “Üzünden aşağı gaynar su töküldi” (DM 4).

ÜZÜK (AzST) = ÜZÜK (ErzA):

Kelime anlamı: üzük, yüzüh - yüzük (DS, 1993/11: 4086; Gemalmaz, 1995/3: 324).

AzST: “Gözündə bir quruşa dəyərmə üzük qaşı?” Vahabzadə (ADİL, 2006/4: 453).

ErzA: “Üzüğü gara daşa benzirdi” (DM 4).

VEDRƏ (AzST) = VEDRE / VEDİRE / BEDRE (ErzA):

Rusça “vedro” kelimesindendir, anlamı: bedire, vedire - metal su vb kovası, külek, bakraç (1995/1: 379; Gemalmaz, 1995/3: 39; Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 165; <http://blog.milliyet.com.tr...=575757>).

AzST: “Uşaqqlar itin quyruğuna vedrə bağlayıb qovurlar”. Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev (ADİL, 2006/4: 469).

ErzA: “Erzurum ağzı: kova - vedre” (<http://blog.milliyet.com.tr...=575757>). “Pungardan bir bedira su getir” (Kaya, 2009: 18). “Sabahdan gahırdıh kopundereden bedirelerle su götürirdıh” (DM 5).

YAĞIŞ (AzST) = YAĞIŞ (ErzA):

Kelime anlamı: yağmur (DS, 1993/11: 4120).

AzST: “Hələ tamam qurumamış yağış gölləri” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 501).
 “Buludum, yağışımsan” (Yaqub, 2011: 284).

ErzA: “Yağış yağdı, doli yağdı, gorhumdan yatamadım” (DM 11).

YAL (AzST) = YAL (ErzA):

Kelime anlamı: kediye, köpeğe vb verilen mama (DS, 1993/11: 4131; Gemalmaz, 1995/3: 331).

AzST: “İt yalı”. “Hərəkəs öz itini alaçığa çəkib qabağına yal tökür” “Qaçaq Nəbi”dən (ADİL, 2006/4: 512).

ErzA: “İte bu sabah yal yapıp verdi” (DM 4).

YAMAQ (AzST) = YAMAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: yamalıq, yamalık, yama, yamaya yarar bez parçası (DS, 1993/11: 4152).

AzST: “Yamaq salmaq”. “Bu gəncin əynində boz rəngə çalan paltar, ayaqlarında bir-iki yerindən yamağı görünən yumşaq gürcü çəkməsi vardı” Sabit Rəhman (ADİL, 2006/4: 517).

ErzA: “Nenesi entarisinin yırtılan yerine aynı renk çaputla yamağ saldı” (DM 4).

YARMAÇA (AzST) = YARMAÇA (ErzA):

Kelime anlamı: yarma, yarmaç, yarmaca - iri yarılmış ağac, odun parçası (DS, 1993/11: 4187; Gemalmaz, 1995/3: 334); iri yarı, kabaca göstərişli (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Yarmaçalardan ocağa qoy, meşədən bir yük yarmaça gətirdi” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/4: 544). “Süpürgəm, yarmacam, oxlovun, masam, Körpə kâinatım saz oldu mənim” Zəlimxan (Yaqub, 2011: 392).

ErzA: “Kız getirin yarmacayı” Erzurum türküsünden (Sezen, 2013: 500).

YARPIZ (AzST) = YARPIZ (ErzA):

Kelime anlamı: yarpız - yaban nanesi (DS, 1993/11: 4189).

AzST: “Yaz ola, dovğa ola, yarpızla” Səməd Vurğun. “Reyhanlı, yarpızlı şır-şır bulaqlar” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/4: 546).

ErzA: “Çaya giden hanım suyun gırağında yarpız görmüş” (DM 4).

YAŞMAQ / YAMŞAQ (AzST) = YAŞMAĞ (ErzA):

Kelime anlamı: yaşmağ - başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü (DS, 1993/11: 4197).

“Yaşmağ - ağızı ve burnu kapatan işlemeli veya sade örtü, kadınların yüzlerini namehremden saklama biçimi” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Sal ağızdan yaşmaq, şəkkər dəhanın, Şirin-şirin danışmağı görünsün” Zakir (ADİL, 2006/4: 554).

ErzA: “Bir de oni gördüm ki, iki tene antarili, yaşmaklı kız odaya girdi” (Kaya, 2009: 79). “Yaşmağlı gadın adamları görünce eve içeri hızlice gəşdi” (DM 4).

YAYLIQ (AzST) = YAĞLIĞ (ErzA):

Kelime anlamı: yaylıq, yaylık - çocuk yemek önlüğü (DS, 1993/11: 4212), el mendili.

AzST: “Yaylıqı kirli balam, Qəlbi fikirli balam” bayatı (ADİL, 2006/4: 563).

“Bölükdən xoşun gəldimi, deyə kapitan yaylıqla alnının tərini sildi” (ADİL, 2006/4: 563). “Mənim xəyalımı bir yaylıq kimi Yar gələn tərəfə ötürərmisən” (Yagub, 2011: 396).

ErzA: “İgit, yağlığın düşmüş, Ben galdırsam söz olur” Erzurum manisinden (Olçay, 1995: 108).

YUXA (AzST) = YUHA (ErzA):

Kelime anlamı: yuha, yuğa - yufka (DS, 1993/11: 4313; Gemalmaz, 1995/3: 344).

“Yuğa - yufka” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Yuxa, yuxa, yolda tıxa” atasözü (ADİL, 2006/4: 619).

ErzA: “Analı gızlı iki yuğa hingel yaptılar” (DM 4).

YUXU (AzST) = YUHU (ErzA):

Kelime anlamı: uyku (DS, 1993/11: 4313).

AzST: “Yuxudan ayılmaq”. “Yuxu zamanı”. “Yuxun gəlməmiş yerini sal” atasözü (ADİL, 2006/4: 620). “Yuxulardan keçib gəldim, Yuxu məndən keçib gedir” (Yagub, 2011: 81).

ErzA: “Erkenden yatırdı, sabah namazından sonra yuhu yoh” (DM 5). “Evlenmişəm evde ahşam olmuş, behlersin böyühler yuhuya gidecek sen sonra yatacahsın” (DM 8).

ZAVOD (AzST) = ZAVOT (ErzA):

Ruşçadır, kelime anlamı: fabrika (Gemalmaz, 1995/3: 347), sanayi müessesesi, mandıra.

AzST: “At zavodu - cins at yetişdirən müəssisə” (ADİL, 2006/1: 156). “Fabrik, zavodlarda və istehsalatda faydalı bir surətdə çalışa bilmək üçün qadınların savadlı, yüksək təhsili olmalı imiş” Seyid Hüseyn (ADİL, 2006/4: 647).

ErzA: “Zavot - fabrika” (Gemalmaz, 1995/1: 379). “Zavot - mandıra, çiftlik, süt ineği” (Daşdemir-Efendioğlu, 2016: 166).

ZƏLZƏLƏ (AzST) = ZELZELE (ErzA):

Arapça kelimedir, anlamı: deprem.

AzST: “Vaxtı ilə uzaq və amansız bir zəlzələ böyük və gözəl bir şəhəri yerlə yeksan etmişdi” Məmmədxanlı (ADİL, 2006/4: 658). “Fırtına, qasırğa, tufan, zəlzələ Şair sevgisinə bata bilmədi” (Yagub, 2011: 363).

ErzA: “Yıllar evvelisində Hasankale'de zelzele olmuş, zelzeleyi və sebeplerini incelemişler” (Kaya, 2009: 75). “Erzurum'un Pasinler ilçesinde yıllar önce bir zelzele olur” Erzurum fıkrasından (Sezen, 2013: 476).

ZƏNBİL (AzST) = ZEMBİL (ErzA):

Arapça kelimedir, anlamı: zembil, zembik, zenbil - öteberi taşımakta, koymakta kullanılan örme, yassı sepet, meyve sepeti (DS, 1993/11: 4359), küfe.

AzST: “Kanalın yaxınlığında zənbilini yerə buraxıb bir daş üstündə oturdu” Seyid Hüseyn (ADİL, 2006/4: 659).

ErzA: “Zembil içindəkini sen bil” (Sezen, 2013: 524).

ZİBİL (AzST) = ZİBİL (ErzA):

Kelime anlamı: süprüntü, çör çöp (Gemalmaz, 1995/3: 350).

AzST: “O gündən hamamın qapısı mismarlandı, qabağına zibil tökülməyə başlandı” Çəmənzəminli (ADİL, 2006/4: 672). “Axarı batmamış zir-zibillərə” (Yagub, 2011: 211).

ErzA: “Eve gelen anası her yeri zibil içinde görünce çox gızdı” (DM 4).

ZOĞAL (AzST) = ZOĞAL (ErzA):

Kelime anlamı: zoval, zoğal - kızılıcık (DS, 1993/11: 4398; Gemalmaz, 1995/3: 351).

AzST: “Bizim evdə axta zoğal da yoxdur” Vaqif (ADİL, 2006/4: 684). “Oğul-uşaq zoğal, fındıq, moruq dərməyə gedərkən Kərim baba da sıradan qalmazdı” Şaiq (ADİL, 2006/4: 684).

ErzA: “Zoğal: Ezm” (DS, 1993/11: 4398).

3.2. ORTAK SIFATLAR

ASAN (AzST) = ASAN (ErzA):

Kelime anlamı: kolay.

AzST: “Asan iş”. “İndiyə qədər sənin ifa etdiyin vəzifələr bundan asan vəzifələr idimi?” Ordubadi (ADİL, 2006/1: 143). “Ağrı cana asan gəlir” (Yagub, 2011: 369).

ErzA: “Böyle hasret çekmeden can vermek asandır bana” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 185). “Yaşlıluh asan iş deyil, oğul” (DM 1). “Emekli olmak ele asan mı bekle ki emekli olasın” (DM 2). “Allah günahlarını asan eylesin” (DM 4).

BALACA (AzST) = BALACA (ErzA):

Kelime anlamı: ufak.

AzST: “İndi bu balaca kəndciyəz Dilara üçün Bakı qədər əzizdir” Ənvər Məmmədخانlı (ADİL, 2006/1: 212). “Biri bir balaca çox ağlayacaq” (Yagub, 2011: 231).

ErzA: “Balaca - Pasinler, Erzurum” (DS, 1993/2: 496). “Ben balaca ufahken Sarıkamış'ta esgerde ölmüş babam” (DM 3).

BƏD (AzST) = BED (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: “Bed - çirkin” (Gemalmaz, 1995/1: 378); kötü, hırçın, suratsız (Gemalmaz, 1995/3: 39).

AzST: “Bəd xasiyyət”. “Bəd iş”. “Oğul bəd övlad olsa, Öldürər dərd atanı” bayatı. “Gördüyüm nikü bədi eyləyim izhar, yazım” Sabir (ADİL, 2006/1: 262). “Bəd gündə zülümlü dünya” (Yagub, 2011: 262).

ErzA: “Ne bed insan bu gari, millete zulüm edir” (DM 14). “Bed suratli adam goşa goşa gene geldi” (DM 16).

BƏRABƏR (AzST) = BARABAR / BİLBAR (ErzA):

Kelime anlamı: birlikte, bir yerde.

AzST: “İndi bizim hüququmuz kişilərlə bərabərdir” (ADİL, 2006/1: 279).

ErzA: “Çocuhduh, babamla barabar iş yaparduh” (DM 4). “Gardaşlarımla bilabar böyüdüm” (DM 5). “Yemah içmah her şey o zaman bilabardi” (DM 5).

BƏZƏKLİ (AzST) = BEZEKLİ (ErzA):

Kelime anlamı: süslü, bezenmiş (DS, 1993/2: 650).

AzST: “Bəzəkli ev”. “Bəzəkli mağaza”. “Çox çəkmədi, bayram mərasimini andıran bəzəkli qatar gəldi” Mir Cəlal. “Bəzəkli yurdumuz çiçək-çiçəkdir” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/1: 292).

ErzA: “Odaya girdim, çox bezekli, dilber bir kadın geldi” (Gülensoy, 1979: 429). “Başı bezeklinin aş tezekli olur” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 511). “Bezek - süsleme, süs” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Bezekli hanım düğünə gider” (DM 13).

BİR QIRTI (AzST) = BİR KIRTİK (ErzA):

Kelime anlamı: bir parça.

AzST: “Qırtı - parça, tikə, azacıq şey” (ADİL, 2006/3: 146).

ErzA: “Bir kırtık uşağa yük daşdırılır mı?” “Bir kırtık yer getmiş bir siçana rastlamış” (Kaya, 2009: 19, 48). “Bir kırtık da orada oylanurdur olurdu ahşam” (DM 9).

CAHAL (AzST) = CAHAL (ErzA):

Kelime anlamı: genç, cahil (DS, 1993/3: 846; Gemalmaz, 1995/3: 53).

AzST: “Cahallar arasında qoca da gördüm”.

ErzA: “Ben seni çox severem, Cahalsan heberin yox” Erzurum manisinden (Olçay, 1995: 107).

CINDIR (AzST) = CINDIR (ErzA):

Kelime anlamı: eskilmiş, yıpranmış.

AzST: “Cındır çit çadralara bürünmüş qadınlar idi” Məmmədخانلی “Cındırından cin hürkür” deyim (ADİL, 2006/1: 411).

ErzA: “Cındır - eski püskü” (Kaya, 2009: 21).

CIRIQ (AzST) = CIRIK (ErzA):

Kelime anlamı: yırtık, yarık (DS, 1993/3: 929); bez parçası, bezden koparılmış parça (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Ruqiyyə bir köhnə keçə üstündə bir köhnə cırıq kilimdə yatırdı” Divanbəyoglu (ADİL, 2006/1: 412).

ErzA: “Cırık bu sekoyunan milletin qarşısına çığdı” (Kaya, 2009: 21).

ÇƏTİN (AzST) = ÇETİN (ErzA):

Farsçadır, kelime anlamı: güç, zor, zorlu.

AzST: “Osa mənə öyrədib təbiətin dilini, Onun sirli dilini, çətin dilini” Vahabzadə (ADİL, 2006/1: 471). “Yük ağır, yol çətin, mənzil tükənməz” (Yagub, 2011: 363).

ErzA: “Biz ne zorluqlar gördüh, çətin zamanlar atlattıh” (DM 3). “Gider çapa ederdüh, gelirdüh çətin ev işləri, su getir, iş gör, çoh iş yapmışemdür” (DM 8).

ÇILPAQ (AzST) = CILBAK (ErzA):

Kelime anlamı: çıplak (DS, 1993/3: 907).

AzST: “Çılpaq uşaq”. “Çılpaq bədən”. “Fəhlələrin kəmər yerinə qədər çılpaq, tərlı bədənleri mis rənginə çalırđı” Mehdi Hüseyn (ADİL, 2006/1: 477).

ErzA: “Cılbak uşah havuzda yüzirdi” (DM 4).

DAZ (AzST) = DAZ (ErzA):

Kelime anlamı: kellerin başında kellikten geriye kalmış izlere denir (DS, 1993/4: 1390), kel (Gemalmaz, 1995/3: 73).

AzST: “Daz başı qalaylanmış qab kimi işıldadı” Mir Cəlal (ADİL, 2006/1: 556).

ErzA: “Daz başına soyuh vurmuş, heste olmuş” (DM 4).

DƏNƏ (AzST) = DANE / DENE / TENE (ErzA):

Farsçadır. Kelime anlamı: tane.

AzST: “Balamsan, bir dənəsən, Sədəfsən, dürdanəsən, Mən ölsəm, sənə qurban, Sən ölmə, bir dənəsən” layla. “Gözəllər içrə sən, ey mahriparə, bir dənəsən, Gözəllərin gözüsən, zülfü qarə, bir dənəsən” Əliağa Vahid (ADİL, 2006/1: 584). “Bu qum zərrələri, qum dənələri” (Yagub, 2011: 344).

ErzA: “Ola bu gaç dene Türkiye'de Sümmani var?” (Mahir, 1999: 266). “Yanağın benzettim nar danesine” “Asıldım zülfünün her danesine” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 112). “Gaynanası yazdı ki, ben evde bir teneyem, ordan gelin gönderin, yengeynen gelsin” (Olçay, 1995: 92). “Beş dene uşah böyüttüm, hepisinden de razıyem” (DM 8).

DƏYİRMİ (AzST) = DEĞİRMİ (ErzA):

Kelime anlamı: yuvarlak daire biçiminde (Kaya, 2009: 25).

AzST: “Üzün ağ, dəyirmi, gözün məstanə” Vəqif (ADİL, 2006/1: 608).

ErzA: “Cam yaptım degirmi, penceresi igirmi” Erzurum manisinden (Sezen, 2013: 485).

ƏYRİ (AzST) = EYRİ (ErzA):

Kelime anlamı: eğri, düz olmayan.

AzST: “Əyri yol”. “Əyri qılinc”. “Əyri baxmaq”. “Xudayar bəyin bir böyük qüsuru var, burnu əyridi, əyridi, amma pis əyridi” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/2: 157).

ErzA: “Uşah eyri cızık çeken gardaşına çoh gızdı” (DM 13).

ƏZİZ (AzST) = EZİZ (ErzA):

Kelime anlamı: aziz, sevgili (Gemalmaz, 1995/3: 107).

AzST: “Əziz oğul”. “Əziz dostlar” “Mən sənin əziz anan, Sən mənim diləyimsən” layla. “Qonaq əziz olar, qaçaq olsa da” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/2: 165).

ErzA: “Eskiden köyde benim emsalim çoh eziz arhadaşlarım vardı” (DM 4).

GORBAGOR (AzST) = GÔRBAGÔR (ErzA):

Kelime anlamı: ölmüş birisi için küfür sözü (Gemalmaz, 1995/1: 378; Gemalmaz, 1995/3: 143).

AzST: “Onun gorbagor atasının qızın səadətini əlindən aldığı bəs olmadımı?” M. S. Ordubadi (ADİL, 2006/2: 256). “Kâfir, gorbagor işidi” (Yagub, 2011: 177).

ErzA: “Gôrbagôr olasan, mezara giresin” “Bizi ayıranlar gorbagor olsun” (Kaya, 2009: 31, 63). “Gorbagor olasan” Erzurum bedduası (Sezen, 2013: 529). “Gorbagor - kötü ruhlu birinin kötü biçimde ve kötü olarak, sürünerek ölmesi, ardından kötü konuşulan ölü, ölünün ardından kötü konuşmak” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

GÖZƏL (AzST) = GÖZEL (ErzA):

Kelime anlamı: güzel (DS, 1993/6: 2178; Gemalmaz, 1995/3: 146).

AzST: “Gözəl uşaq”. “Xəlvət meşə arasında Bir gözəl qız tapmışıq” Cabbarlı. “Hanı rəngin çiçəklərin, a çəmən! Bir gözəl dəstə gül tutaydım mən” Şaiq (ADİL, 2006/2: 289).

ErzA: “Bu daş o geden gözəl parlaş daş çi, olmaz” Pasin Sübahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 183). “Böğün ben bir gözəl gördüm” Hodayi (Caferoğlu, 1995: 208). “Sonra gelince Oltu'da gendime gözəl ev yaptım” (DM 4). “Gettüh gomşiler çoh eyi, orada çoh gözəl günler geçürdüh” “Hamd olsun, çoh gözəl günler geçürmişüh” (DM 9). “Gözəlin yüzünde pılav yiyilmez” (DM 4).

İSTİ (AzST) = ISSİ (ErzA):

Kelime anlamı: ısı, sıcak (Gemalmaz, 1995/3: 186; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “İsti otaq”. “İsti hava”. “İsti paltar tikdi gəlinlər, qızlar” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/2: 583). “Hər isti nəfəsin bir yaz havası” (Yagub, 2011: 387).

ErzA: “Issi yatıp soyuğ gağasan” (Kaya, 2009: 63). “Issi yatıp, soyuh galhasan” Erzurum bedduası (Becer, 2006: 15). “Gelirdim eve peş galirem, fırın yahirem, issi ekmek pişürürem” (DM 1).

KİP (AzST) = KİP (ErzA):

Eski Türkçədə var olmuş bu kelimənin anlamı: sıkı, bitişik, dar, boşluksuz, kalıp gibi oturan (Gemalmaz, 1995/3: 201).

AzST: “Ağzı, burnu nazik, dodağı kip gərək” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/2: 708).

ErzA: “Ağzı kip uşahdır, kimseye bir şey deməz” (DM 4).

KOR (AzST) = KÖR (ErzA):

Kelime anlamı: kör (DS, 1993/8: 2922; Gemalmaz, 1995/3: 202).

AzST: “Kor uşaq”. “Kor qoca”. “Kor quşun yuvası öz-özünə düzələr” atasözü. “Axı bunlar nədir ki, əlində kor fələyin” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/2: 736).

ErzA: “Kor olmuş onların mərhəmət gözi” Tortum, Məhərrəm Korkmaz'dan (Caferoğlu, 1995: 193). “Kor - görəməyən, kör” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>). “Kor atın kor alıcısı bulunur” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 515).

KÖHNƏ (AzST) = KÖHNE (ErzA):

Kelime anlamı: eski.

AzST: “Köhnə müsəlmanam, a Şirvanlılar” Sabir (ADİL, 2006/2: 745). “Təzədən baxaydım köhnə dünyaya” (Yagub, 2011: 229).

ErzA: “Gene tazeledin köhne yaramı” Sümmani (Erkal, 2015: 434). “Köhne kişilerdeniydi” (DM 8).

KÜSƏYƏN (AzST) = KÜSEĞEN (ErzA):

Kelime anlamı: küsmeyi alışkanlıq halinə getirmiş kimse (DS, 1993/8: 3049; Gemalmaz, 1995/3: 209).

AzST: “Küsəyən qız”. “Küsəyən uşaq”. “Küsəyənin payını yeyərlər” atasözü (ADİL, 2006/2: 785).

ErzA: “Küseğən kim varsa gərdaşıyla barışdırdı” (DM 4).

KÜSÜLÜ (AzST) = KÜSÜLÜ (ErzA):

Kelime anlamı: küsgün, dargın (Gemalmaz, 1995/3: 209).

AzST: “Mən bir cüzvi işdən ötrü küsülüyəm” (ADİL, 2006/2: 786).

ErzA: “Uzun yola alıştılar, küsülülər barıştılar” Erzurumlu Âşık Edip Önal (Gönen, 2009: 63).

QOŞA (AzST) = GOŞA (ErzA):

Kelime anlamı: yan yana, çift, birlikte (DS, 1993/6: 2107, 2932; Gemalmaz, 1995/3: 143).

AzST: “”Qoşa qala”. Qoşa buynuz”. “Hətəm qoşa qarağacın dibinə düşən kölgəyə baxırdı” Əbülhəsən (ADİL, 2006/3: 184). “Qoşa xəlq eyləyib Yaradan sizi” (Yagub, 2011: 387).

ErzA: “Koşa gelmiş Telli, Nigâr” (Mahir, 1973: 343). “Malımız çohdi o zaman, iki goşa öküzümüz vardı” (DM 4).

LƏPİK (AzST) = LEPIK / LEBBİK (ErzA):

Kelime anlamı: yassı düz taş (DS, 1993/9: 3073; Gemalmaz, 1995/3: 211).

AzST: “Yastı, dəyirmi balaca daş” (ADİL, 2006/3: 258).

ErzA: “Lebbik, leppik - düz biçimli küçük taş” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Leppik - taş oyununda kullanılan yassı taş” (<http://www.mescitlikoyudernegi.org>).

MIRIQ (AzST) = MIRIK (ErzA):

Kelime anlamı: mırır - doğuştan dudağı yarık, tavşan dudaklı (DS, 1993/9: 3186); ön dişleri düşmüş kimse.

AzST: “Bədirlı yenə yaltaq bir təbəssümlə irişdi və onun alt çənəsindəki mırığı göründü” Mehdi Hüseyin (ADİL, 2006/3: 363).

ErzA: “Dayısı mırırq dudak bir adamdı” (DM 4).

MÖHKƏM (AzST) = MÖKKEM / MÖKGEM (ErzA):

Kelime anlamı: mökkem, mökgem - sağlam, dayanıklı (DS, 1993/9: 3213; Gemalmaz, 1995/3: 232).

AzST: “Mökgem, mökkem - muhkem, sağlam, kuvvetli” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Möhkəm divar”. “Möhkəm ip”. “Nə boran, nə qar, nə də şaxta neftçilərin möhkəm iradəsini qıra bilməz” Zeynal Xəlil (ADİL, 2006/3: 387). “Sən möhkəm adamsan, özünü şax tur” (Yagub, 2011: 376). ErzA: Çıharlarken nasi kömürlühdən çıxırsa gızın bileğini möhgem tutur” (Olçay, 1995: 100). Şindi beni bağla, gollarımı möhkem bağla” (Mahir,

1997: 256). “Benim gaynatam çox möhkem adamıdı, onların yanında biz el bağlar dururduh” (DM 8).

MURDAR (AzST) = MIRDAR (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: pis, sevimsiz (Gemalmaz, 1995/3: 234); “murdar, kökeninden pis” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Burada qalsam Turxan bəyin murdar nəfəsi, qoşulub qaçarsam namus, iffət məsələsi” Hüseyn Cavid (ADİL, 2006/3: 397).

ErzA: “Murdar herif evi rezil etmiş” (DM 13).

MÜRGÜLÜ (AzST) = MÜRGÜLÜ (ErzA):

Kelime anlamı: yarım uykulu.

AzST: “At mürgülü gözlərini bağıra dikib, qabaq ayağını yerə bir də vurdu” İsi Məlikzadə (ADİL, 2006/3: 427). “Mürgülü başları silkələməsə” (Yagub, 2011: 327).

ErzA: “Babam yorgunluhdan sobanın başında mürgülü kalmıştı” (DM 4).

NAÇAR (AzST) = NAÇAR (ErzA):

Kelime anlamı: çaresiz (Gemalmaz, 1995/3: 237).

AzST: “Yusif şah naçar ümuri-səltənətin icrasını iqdam etdi” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/3: 445).

ErzA: “Naçar bu işi yapmamız lazım” (DM 12).

NEÇƏ (AzST) = NEÇE (ErzA):

Kelime anlamı: neçə - ne kadar, kaç, nice (DS, 1993/9: 3243).

AzST: “Çağırdım öz yarımı, Hay verdi neçələri”. “Üstündə ahı var neçə qəribin” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/3: 467).

ErzA: “Onlar şahın ordularında neçə kara papak alkan içində öldürmüş” (Mahir, 1973: 310). “Giymeti necedir gaçi” Erzurum tekerlemesinden, söyleyen Sivişli köyünden Fazıl Saray (Caferoğlu, 1995: 214). “Babam bizi böyütməh üçün neçə zorluqlar çəmiş” (DM 5). “Neçə sıhntilər çekmişemdür” (DM 5). “Gaynanamla, eltilerimle beraber galmışemdür, neçə sıhntilər çəmişemdür” (DM 7). “Neçə zorluqlar gördüh, ama şührolsun yine de Allah'a, canımız sağıdı” (DM 8). “Canımız sağ, amma ki neçə zorluqlar gördüh” (DM 10).

ÖGEY (AzST) = ÖGEY (ErzA):

Kelime anlamı: üvey (DS, 1993/9: 3315; Gemalmaz, 1995/3: 250; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Uşaq anasına doğma olsa da, Qondarma ataya ögeydir axı” Vahabzadə (ADİL, 2006/3: 545).

ErzA: “Ögey ana bazen öz anandan çox istir seni” (DM 4).

ÖZGƏ (AzST) = ÖZGE (ErzA):

Kelime anlamı: başqa, digər.

AzST: “Özgə məsələ”. “Özgə vaxt gələrsən”. “Bundan əlavə dəxi Yusif şahda həzar günə özgə eyblər tapdılar” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/3: 563). “Özgələr yox, özü deyib” (Yagub, 2011: 316).

ErzA: “Sana bulunmayan özge yar olsun” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 150). “Özge vahit bu işə bahalım gardaş” (DM 4).

PAXIL (AzST) = PAHAL / PAHİL (ErzA):

Arapça “behil” sözcüğündendir, kelime anlamı: pahal, pahl - bencil, kıskanç (DS, 1993/9: 3379; Gemalmaz, 1995/3: 254), hasetçi.

AzST: “Bir adam paxıl olsa, Ömrü boyu dərd çəkər” bayatı. “Paxıllar yüz yerdən çəkdi dağ mənə” Vahabzadə (ADİL, 2006/3: 566).

ErzA: “Böyük uşaq küçügi pağıllanır” (Kaya, 2009: 40). “Pahl - çekememek, gözü götürmemek, bir nevi kıskanmak, aslında değer verdiği halde değer vermiyormuş gibi davranmak” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Bu ev sahəbi pahl bir adam” (DM 4).

PİNTİ (AzST) = PİNTİ (ErzA):

Kelime anlamı: pinti - üstü başı pis, pasaklı (DS, 1993/9: 3456), mezbelelik.

AzST: “Qış getsə gəlsə yaz, Pinti qız üzün yumaz” atasözü (ADİL, 2006/3: 603).

ErzA: “İstanbul ağzındaki cimri, nekes anlamındaki pinti, Erzurum və çevresində təmiz olmayan, pis, elini yüzünü yumaz anlamına kullanılır” (Kırzioğlu, 1962: 228).

SAF (AzST) = SAF (ErzA):

Kelime anlamı: safdil, iyi niyyətli.

AzST: “Saf adam”. “Saf qəlb”. “Duman tərək eləyir dağlar qaşını, Göstərir saf sular Ayı, ulduzu” Nəbi Xəzri (ADİL, 2006/4: 12). ErzA: “Kurnazlığıyla bilhəssa saf insanları soyup soğana çeviriyormuş” (Duman, 2007: 8). “Saf Hasan şaşkınlıqla: Komutanım, neyə vurırsan, ahan bah daha yazır, der” (<http://blog.milliyet.com.tr...=575757>).

ŞİRİN (AzST) = ŞİRİN (ErzA):

Kelime anlamı: tatlı (DS, 1993/10: 3784).

AzST: “Həsən xan, insan üçün dünyada hər naz-nemətdən şirin şey gözdür” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/4: 227). “Hər şirin gülüşün bir saz havası” (Yagub, 2011: 387). “Bir həqiqət gördüm xəyalda şirin” (Yagub, 2011: 195).

ErzA: “Eller şirin uyhuda, ben senin derdindeyem” Erzurum manisi (Becer, 2006: 42). “İlkbahara yaz derler, Şirin söze naz derler” Erzurum manisi (Becer, 2006: 52). “Eskiki şirinlik yoh heç, her şey dadsız, oğul” (DM 10).

ŞOR (AzST) = ŞOR (ErzA):

Farsça tuzlu anlamındaki şur sözcüğündendir, kelime anlamı: tuzlu, tuzlumsu (DS, 1993/10: 3790); tuzlu (Gemalmaz, 1995/1: 378; Gemalmaz, 1995/3: 295).

AzST: “Şor su”. “Şor pendir”. “Görürsünüz ki, Kür suyunun dadı nə acıdır, nə şordur” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/4: 235).

ErzA: “Köyün suyu şor ahmaya başlamış” (DM 4).

ŞORAQ / ŞORAN (AzST) = ŞORAK (ErzA):

Kelime anlamı: tadı şor olan; tuzlu toprak, ot bitmez yerlər.

AzST: “Şoraq çörək” (ADİL, 2006/4: 236). “Şoranlıqda bağ salınır, bataqlıqda qızılgüllər” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 236).

ErzA: “Şorag - ot bitmeyen arazi” (Kaya, 2009: 42).

TƏZƏ (AzST) = TEZE (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: teze - taze, yeni (DS, 1993/10: 3905; Gemalmaz, 1995/3: 309).

AzST: “Aptekdən təzə dərman gətirmişdilər” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL 2006/4: 335). “Təzələr içində təzədən təzə” (Yagub, 2011: 384).

ErzA: “Bu dağlar meze dağlar, çiçeği teze dağlar” Erzurum manisi (Becer, 2006: 39). “Teze geyer çuha şali çobannar” Tortum, Meherrem Korkmaz'dan (Caferoğlu, 1995: 193). “Ben teze gelin geldüğümde ufahdım, çoğu şeyi bilmezdim” (DM 3). “Ben teze gelinimdim o zamanlar, bi bahdım meret donguzlar gaçır, davar gibi gidirler yohşa taraf” (DM 7).

YAXŞI (AzST) = YAĞŞI (ErzA):

Kelime anlamı: yağşı, yahçı, yahşı - iyi, çok güzel, değerli (DS, 1993/11: 4125; Gemalmaz, 1995/3: 331).

AzST: “Yaxşı yeməklər”. “Yaxşı mənzil”. “Yaxşı şərait”. “Gözəllərin yaxşısisan, Gözəllərin xası gəlin” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/4: 510). “Gördüm yaxşılardan yaxşılıqları” (Yagub, 2011: 216).

ErzA: “Yatan aslandan gezen tilki yahşidir” (Mahir, 1973: 341). “Güneş ne yaharsin pervane yahşi” Erzurum, Şükrü Alguş'tan (Caferoğlu, 1995: 209). “Azəri Türkçesinden alınma bu kelime Farsça, bazen de Rusça sanıldığı için Acem ve Rus taklidi yapılırken kullanılır” (Gemalmaz, 1995/3: 331). “Yahşi himmet gerek rah-ı talepte” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 172). “Anan yahşi baban yahşi” Erzurum deyimi (Sezen, 2013: 520). “O zamanın parasıyla yahşi para kazanmışım” (DM 4).

YAVAN (AzST) = YAVAN (ErzA):

Kelime anlamı: tatsız, katıksız, yağsız (DS, 1993/11: 4203; (Gemalmaz, 1995/3: 336).

AzST: “Adamın öz yavan çörəyi özgənin plovundan daha yaxşıdır” atasözü (ADİL, 2006/4: 558).

ErzA: “Ele ya bize yavan ekmek düşür, size ekmek arası köfte, bu nasi adalet” (Kaya, 2009: 64). “Kendimizle yavan ekmek, gatih, peynir aparardıh” (DM 5).

YEKƏ (AzST) = YEKE (ErzA):

Kelime anlamı: yéke, yeke - iri (DS, 1993/11: 4228; Gemalmaz, 1995/3: 338), büyük boyutlu.

AzST: “Yekə daş”. “Yekə ağac”. “Yekə başın faydası yoxdur, içində beyin gərək” atasözü (ADİL, 2006/4: 570). “Daşın yekəsindən yapışdı əlim” (Yagub, 2011: 208).

ErzA: “Yeke daşı çoh zor galdırdı” (DM 16). “Bi öküz varıdı ondan çoh gorhardım, boynuzları yeke peleşidi” (DM 11).

YÜNGÜL (AzST) = YÜNGÜL (ErzA):

Kelime anlamı: yeğni, yeiğni, yinil, yüngül – hafif, hafiflik etmek, kendini kapıp koyvermek (DS, 1993/11: 4225; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Doğrudan, Hümmətəli, sən elə yaxşısan, yüngül ayaqsan, gələsən qaçıb bir xəbər gətirəsən” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/4: 633). “Durna qanadından dərd yüngül olur” (Yagub, 2011: 350).

ErzA: “Yüngül haralı sırtına alıp ahura götürdi” (DM 16).

3.3. ORTAK ZAMİRLER

Şahıs zamirleri Erzurum ağzında ve Azerbaycan Türkçesinde hemen hemen aynıdır. Genel olarak değişiklik eklerde olur. Erzurum ağzında ben, bene, bennen, sen, sene, sennen, bu, bunnan, biz, bizinen, siz, sizinen, bunlar, bunnar halindedir. Azerbaycan standart dilindeki şahıs zamirlerinin Erzurum ağzındaki şahıs zamirlerinden tek farkı I. şahıs teklik zamirinde görülür: ben, mən. Azerbaycan Türkçesi standart dilinde “şu” işaret zamiri yoktur, “bu”, “o” işaret zamirleri ile beraber aynı anlamlara gelen “həmən” ve “həmin” zamirleri vardır. Erzurum ağzında ise hepsi Türkçedeki gibi mevcuttur: bu, şu, o, bunnar, şunnar, onnar.

BELƏ (AzST) = BELE (ErzA):

Kelime anlamı: böyle (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Sən ki bu qaydada belə gözəlsən, Yoxdu gözəllikdə sənə tay, gözəl” Aşıq Abbas (ADİL, 2006/1: 255).

ErzA: “Dedi ki, sorma, bele bele, bir gügüm altın buldum” (Olçay, 1995: 89). “Oğlum Hüseyin, sen bele otar” (Mahir, 1999: 258). “Senin derdin deyil mi Beni bele eriden” Erzurum manisi (Becer, 2006: 35). “Ramazan onbeşine kadar beleyem” (Kaya, 2009: 78). “Çoluh çocuh böyüdü hepsi imdi bi yerde bele vakt öldürüyor” (DM 2). “Sonra da işde bele hestelendim, emeliyet oldum. Yatirem evde bele heste ama yine de Allaha şührolsun” (DM 4). “Anam beni arhasına bağlar tarlaya gidermiş. Biz bele böyüdüh” (DM 7).

ELƏ (AzST) = ELE (ErzA):

Kelime anlamı: öyle.

AzST: “Məsmə iki əli ilə dizlərinə elə çırpdı ki, səsinə hamı eşitdi” Mir Cəlal (ADİL, 2006/2: 20).

ErzA: “Ele bir yar isterim yanağı gülden” Erzurum Şükrü Alguş'tan (Caferoğlu, 1995: 208). “Ele yohluh, yohsulluh görerah böyüduh” (DM 1). “O zaman elemiydi, oğul” (DM 7). “Onların yanında biz el bağlar dururduh, ele golay mi yanlarında sofraya oturmah” “Şimdi ele mi, oğul, her şeyin golayı bulunmuş” (DM 8). “Ele geçti günümüz, bu güne gelduh şükür” (DM 11).

MƏNƏ (AzST) = BENE (ErzA):

Kelime anlamı: bana (I. şahıs tekil zamiri yönelme hali).

AzST: “Mənə bu xəstəlik fələkdən gəlib” (Yagub, 2011: 23).

ErzA: “Bene emir buyurun, varın bu şəhrin hükümdarından ruhsat alın” “Bene bak, ben kiməm” (Mahir, 1997: 217-218). “Bu gelenler bene de geneet geldi, sene de” (Mahir, 1999: 267). “Sen bene vay ver” (Kaya, 2009: 64).

NECƏ (AzST) = NECE / NİCE (ErzA):

Kelime anlamı: nece - nasıl.

AzST: “Hə, ana, kefin necədir” Cəlil Məmmədquzuzadə (ADİL, 2006/3: 466). “Bu necə ömürdü, bu necə gündü” (Yagub, 2011: 67).

ErzA: “Nece Mansur gibi can asmışam ben bu tele” Erzurum, Şükrü Alguş'tan (Caferoğlu, 1995: 207). “Pekey, gız nice oldi? Gızı da yedi dev” “Hani senin hayin, huyun nice oldi?” (Mahir, 1997: 135, 256).

ÖZÜM (AzST) = ÖZÜM (ErzA):

Kelime anlamı: kendim.

AzST: “Sual verdim özümə, Mənasını çiçəklərdən öyrəndim” Müşfiq (ADİL, 2006/3: 560). “Ölən özümüz olduq, Sözüümüz ölməz oldu” (Yagub, 2011: 129).

ErzA: “Baba, sözün güzel, lakin özümə güzel değil, güldüm” (Mahir, 1997: 99).

SƏNƏ (AzST) = SENE (ErzA):

Kelime anlamı: sana (II. şahıs tekil zamiri yönelme hali).

AzST: “Yoxdu gözəllikdə sənə tay, gözəl” Aşıq Abbas (ADİL, 2006/1: 255). “Ay bulaq, mən sənə dayaz demərəm” (Yagub, 2011: 21).

ErzA: “Ey deliganni, benim sene garşılık seni çalışdıracak pulum yok” (Mahir, 1997: 216). “Tortumdan dönüm sene günün göstereceğim” (Kaya, 2009: 64). “Yoğ bu bene dar oldi” (Kaya, 2012: 47).

3.4. ORTAK FİİLLER

ANQIRMAQ (AzST) = ANGIRMAK / ANGIRAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: eşek bağırmaq, anırmak (DS, 1993/1: 266; Gemalmaz, 1995/3: 25).

AzST: “Eşşək anqıranda itin başı ağrıyar” atasözü (ADİL, 2006/1: 118).

ErzA: “Şeherde eşşeği bile makamıyınnan angırtırlar” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 518). “Angırmak - anırmak, eşek sesi çıkarmak” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

APARMAQ (AzST) = APARMAK (ErzA):

Anlamı: birlikte götürmək, alıp gitmək (Mahir, 1997: 409).

AzST: “Oğlanı dərd apardı, Dərmanı qızda qaldı” bayatı (ADİL, 2006/1: 123).

“Xırmanımı vəl apardı, Çiçəyimi yel apardı, Gözlərimi sel apardı” (Yagub, 2011: 304).

ErzA: “Geçme muhannet köprüsündən koy sel aparsın seni” (Mahir, 1973: 530).

AZAD ETMEK (AzST) = AZAD ETMEK (ErzA):

Anlamı: kurtarmak.

AzST: “Nəbi Həcəri azad etdikdən sonra bir müddət İranda qalır” “Qaçaq Nəbi”dən (ADİL, 2006/1: 186).

ErzA: “Yemin et, seni azad edim, yohsa gollarını bağlarım” (Mahir, 1997: 66). “Bir kul azad etsen n olur, efendim” Sümmani (Erkal, 2015: 358).

AZITMAQ / AZDIRMAQ (AzST) = AZITMAK (ErzA):

Kelime anlamı: yolu şaşırmaq, şaşırtmaq (DS, 1993/1: 437), uzaklaştırıp yolunu yitirtmək (Gemalmaz, 1995/3: 34).

AzST: “Yenə bir para ata-analarına lənət olmuşlar başlayıblar millətimizi çaşdırmağa, azdırmağa (ADİL, 2006/1: 189).

ErzA: “Azıtmak - yoldan çıkmak, ahlakını, dengesini kaybetmək, azmak” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

BELLƏMƏK (AzST) = BELLEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: Bel ile kazımək (toprağı).

AzST: “Payızda bağı belləmək xeyirlidir” (ADİL, 2006/1: 256).

ErzA: “Gardaşım la bahçayı belleduh” (DM 4).

BEZMƏK (AzST) = BEZMEK (ErzA):

Kelime anlamı: usanmaq.

AzST: “Canı tərək eylədim, bezdim cahandan” Nəsimi (ADİL, 2006/1: 261). “Bezdi əllərimdən gilə ağacı” (Yagub, 2011: 392).

ErzA: “Bezdim giderem artıh, Baş açıh ayağ yırtıh” Erzurum manisinden (Olçay, 1995: 109). “Candan bezdim, bu cahandan usandım” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 137).

“Bu adam milleti her şeyden bezdirdi” (DM 13).

BƏLƏMƏK (AzST) = BELEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: çocuğu kundaklamak, sarmak, beşiğe bağlayarak, sararak yatırmak (DS, 1993/2: 610; Gemalmaz, 1995/3: 40).

AzST: “Sona oxşaya oxşaya qızı Məryəmi bələyirdi” Şaiq (ADİL, 2006/1: 273).

ErzA: “Yuhusu gelen balayı beleyip yatırdı” (DM 15).

BƏZƏMƏK (AzST) = BEZEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: süslemek, düzen vermek.

AzST: “Mal toxunar bəzəndirər elləri” Əbdürrəhim bəy Haqverdi (ADİL, 2006/1: 292).

ErzA: “Türlü mihnet ile bir bağ bezettim” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 131).

“Küçük guma gağdı, gumalarını bezetdi, adam ağıllı, istediğin kimi fevhalade. Gendisi de bezendi” (Olçay, 1995: 89). “Ne hoş bezenmiş güzellerin” (Mahir, 1999: 125).

“Ezem ezeden oğlan, Bıyığ bezeden oğlan” şarkı (Kaya, 2012: 90). “Oğul, senin karın süslenip bezenmekten başka bir iş yaptığı yok” Erzurum fıkrasından (Sezen, 2013: 474).

BÖYÜRMƏK (AzST) = BÖĞÜRMEK (ErzA):

Kelime anlamı: hayvan bağırması.

AzST: “Atların kişnəməsi, qoyun quzunun mələşməsi, inək və camışların böyürməsi bir uğultu təşkil edir” Çəmənəzəminli (ADİL, 2006/1: 351).

ErzA: “Ola oğlum ne böğürisen” (Kaya, 2012: 33). “Aman gel gör ki ne öküz, çoh yaman kuvvetliydiler, böğürəndə sesleri uzahdan işidilirdi” (DM 4).

CIRMAQLAMAQ (AzST) = CIRMAKLAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: cırnak atmak, tırnaklamak, tırmalamak (Gemalmaz, 1995/3: 57).

AzST: “Onun əlini cırmaqlayıb paketi çaldı” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/1: 413).

ErzA: “Nenenin elini pisik cırmaklamış” (DM 13).

CIZIQ ÇƏKMƏK / CIZIQLAMAQ (AzST) = CIZIH ÇEKMEK (ErzA):

Anlamı: sınır belirlemek, çizgi çizmek.

AzST: “Dönüb gücənə gücənə divara dikinə yanaşı üç cızıq, köndələninə yanaşı iki cızıq çəkdi” Əbülhəsən (ADİL, 2006/1: 414).

ErzA: “Uşah sayfalara teh teh cızih çehdi” (DM 13).

ÇƏMKİRMƏK (AzST) = ÇEMKİRMEK (ErzA):

Anlamı: öfkeyle karşı gelmek, cevap vermek (Mahir, 1997: 410).

AzST: “Rəngi qaçmış və güclə nəfəs alan qadın hərdənbir çocuqlara çəmkirirdi” Çəmənəminli (ADİL, 2006/1: 464).

ErzA: “Heyirsiz evlat babasının üzünə çəmkirir” (Kaya, 2009: 22).

ÇİRTMA VURMAQ (AzST) = ÇİRTMA VURMAK (ErzA):

Kelime anlamı: kamçı, lastik parçası vs ile vurmaq (Gemalmaz, 1995/3: 65).

AzST: “Toyuna hazırlaşan gəlinə isə çirtma vursan qanı tökülər” Bayram Bayramov (ADİL, 2006/1: 481).

ErzA: “Ayağıynan çirtma vurdi bene” Erzurum, Fazıl Seray'ın dilinden (Caferoğlu, 1995: 215).

ÇİMMƏK (AzST) = ÇİMMEK (ErzA):

Kelime anlamı: yıkanmaq (DS, 1993/3: 1224; Gemalmaz, 1995/3: 66), banyo yapmak, yüzmək.

AzST: “Çayda çimmək”. “Ay çimirdi sulara” Süleyman Rüstəm (ADİL, 2006/1: 485).

ErzA: “Erzurum ve bütün Doğu Anadolu'da insanın gövdesini bütün yumasına, banyo veya gusul etmesine çimmek denir. Erzurum ile çevresinde suya dalıp gömülmeye denilen cummak, suda cummak sözlü ile bu çimmek'in ilgisi olsa gerektir” (Kırzioğlu, 1962: 207). “Kevengin yollarında, Çimeydim göllerinde” Erzurum türküsünden (Sezen, 2013: 498).

DADANMAQ (AzST) = DADANMAK / DADINMAK (ErzA):

Kelime anlamı: alışmaq (DS, 1993/4: 1319; Gemalmaz, 1995/3: 69).

AzST: “Motala dadanan köpək bir də gələr” atasözü. “Görün bu zəhrimara dadanan kimdir?” Mir Cəlal (ADİL, 2006/1: 508).

ErzA: “Siçan ambardaki erzağa dadanmış” (Kaya, 2009: 23).

DALDALANMAQ (AzST) = DALDALANMAK (ErzA):

Kelime anlamı: sığınmaq, barınmaq; gölgesinde tutmaq, korumaq (Gemalmaz, 1995/3: 70; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Sitarənin daldalanmağa bir yeri yox idi, atası evinə də getməyə qorxurdu” Çəmənəminli (ADİL, 2006/1: 522).

ErzA: “Daldalan, daldalan, kız ninen geldi” Erzurum ezgisinden (Sezen, 2013: 335). “Gizlanmah üçün evin arhasında daldalanduh” (DM 14).

DİNCƏLMƏK (AzST) = DİNCELMEK (ErzA):

Kelime anlamı: dinlenmek (DS, 1993/4: 1500; Gemalmaz, 1995/3: 79; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Yar məndən üz döndərdi, Qoy dincəlsin xalq indi” halk bayatısından (ADİL, 2006/1: 639). “Dincəlmək istəyəndə baş qoymaq istəyirəm mamırlı qayasına” (Yagub, 2011: 171).

ErzA: “Accığ dincel yola devam edersen” (Kaya, 2009: 25). “Tarlada yorulan dayı dincelməh üçün ağacın altına oturdi” (DM 4).

DOLANMAQ (AzST) = DOLANMAK (ErzA):

Kelime anlamı: dolaşmaq, gezmək (Gemalmaz, 1995/3: 81), bir şeyin etrafında dönmək, hareket etmək.

AzST: “Dolandı qış, gəldi bahar” “Koroğlu”dan (ADİL, 2006/1: 663). “Dolanmaq istəyirəm dolayların başına” (Yagub, 2011: 171).

ErzA: “Getti dolandı, gezdikden sora cine çeldi yanına” Pasin Sübahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 195). “Gül dolanır çevre yanın, a bülbül” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 134). “Deli gibi diyar diyar dolandım” İhsani (Düzgün, 2015: 33).

DÜZMƏK (AzST) = DÜZMEK (ErzA):

Kelime anlamı: dizmek (DS, 1993/4: 1647; Gemalmaz, 1995/3: 86).

AzST: “Muncuğu sapa düzmək”. “Düzürəm sözləri mən sətirlərə” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/1: 738).

ErzA: “Bu gız orda diyir ki, ben elimde inci düzemem” (Olçay, 1995: 100). “Herkes kendi malının yanına düzülsün” “Gırk oğlu düzülmüşdü” (Mahir, 1997: 322, 324). “Aheste aheste raha düzerler” “Bara düzülmüştür telli sunalar” Sümmani (Erkal, 2015: 434, 505).

ƏCƏLƏ ETMƏK (AzST) = ECELE ETMEK (ErzA):

Kelime anlamı: acele etmək.

AzST: “O minmək üçün əcələ edərkən ağır bir qol çiyindənən yapışdı” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/2: 56).

ErzA: “Ecele işe şeytan garişır” atasözü (DM 13).

ƏRƏ VERMƏK (AzST) = ERE VERMEK (ErzA):

Kelime anlamı: nikâhlaşmaq, evləndirmək.

AzST: “O minmək üçün əcələ edərkən ağır bir qol çiyindən yapışdı” Abdulla Şaiq (ADİL, 2006/2: 56).

ErzA: “Yoh eger gızım olursa, cerle cehizle ere ver” (Olca, 1995: 102). “15 yaşındaydim beni ere verdiler” (DM 1). “On dörd yaşında ere verdi, küçük gelin geldim” (DM 3).

ƏRİNMEK (AzST) = ERİNMEK (ErzA):

Eski Türkçe döneminden Uygur ve Karahanlı Türkçesine ait eserlerde rastlanan bu kelime Eski Türkçesinde olduğu gibi, hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Erzurum ağzında üşenmek anlamındadır (DS, 1993/5: 1770; Gemalmaz, 1995/3: 98; Akan Budak, 2012: 633); erinmek - tembellik etmek, isteksiz davranmak (Kaya, 2009: 27).

AzST: “Dostunla görüşməyə, Yad kimi ərinmə, gəl” bayatı. “Samovara su tökməyə, kömür salmağa ərindi” Mirzə İbrahimov (ADİL, 2006/2: 126).

ErzA: “Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yerde görünme” Erzurum atasözü (Kırzioğlu, 1962: 211; Sezen, 2013: 512). “Erinme, gah bana su ver” (DM 14).

ƏSMƏK (AzST) = ESMEK (ErzA):

Kelime anlamı: esnek olmak, yaylanmak (DS, 1993/5: 1785).

AzST: “Səhər zamanıydı əsərkən yellər” Hüseyn Cavid. “Əsdikə gilavar, oynardı bulvar” Mikayıl Müşfiq (ADİL, 2006/2: 140).

ErzA: “Ülüzgar esmeye başlayınca saplar tarlanın etrafında hep uçuşmaya başladılar” (DM 4).

ƏYLƏMƏK (AzST) = EĞLEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: durdurmak, bekletmek (Gemalmaz, 1995/3: 105).

AzST: “Atı əyləmək”. “Maşını əyləmək”. “Göydə uçan quşu əyləmək olarsa, Şahbazı da güclə əyləmək olar” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/2: 155).

ErzA: “Dedi çi, eylen, bir armağanım var” Pasin, Sübahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 184). “Eğlemek (durdurmak) / eğlenmek (durmak) / eğletmek (durdurtmak)” (Teymurlu-Emiroğlu, 2016: 270). “Tarlaya giden motoru eyleyip içine bindi” (DM 4).

ƏYLƏŞMƏK (AzST) = EĞLEŞMEK (ErzA):

Kelime anlamı: kalkıp oturmak; ikamet etmek; kalkmak (DS, 1993/5: 1680; Gemalmaz, 1995/3: 105).

AzST: “Buyurun əyləşin”. “Usta Zeynal balkonda əyləşib çıxartdı çubuğunu və başladı çəkməyə” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/2: 156). “Əyləşdiyin masa, yazdığın qələm” (Yagub, 2011: 326).

ErzA: “Bu gece arhadaşlarıyla lokantada eyləşməyə getti” (DM 10).

FIRLANMAQ (AzST) = FIRLANMAK (ErzA):

Kelime anlamı: dönmək, dönüp dolaşmaq (Gemalmaz, 1995/3: 111); fırlanmaq - bir biçimde aynı yerde ve aynı biçimde dolanıp durmaq (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Dəyirman pərləri elə fırlanır ki, görmək olmur” Mir Cəlil (ADİL, 2006/2: 190). “Fırlanmağa edər vərdis” (Yagub, 2011: 122).

ErzA: “Dana mal yatağının etrafında bızık tutup fırlanmaya başladı” (DM 10).

GÖZLƏMƏK (AzST) = GÖZLEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: gözlemək - beklemek (Gemalmaz, 1995/3: 146).

AzST: “Axşamdan orada durub gözləyirmiş” Çəmənəzəminli (ADİL, 2006/2: 292). “Gözlədik illər boyu, Gedənlər gəlməz oldu” (Yagub, 2011: 129).

ErzA: “On bir ay gözlərsin bezm-i gülzarı” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 135). “Üzülərək yollarımı gözlerdi” İhsani (Düzgün, 2015: 18). “İsmi güzel rahı gözler gözlerim” “Sebavetten beri bir yol gözlerim” “Hasret yolum seni gözler” Sümmani (Erkal, 2015: 364, 420, 568).

GÜLƏŞMƏK (AzST) = GÜLEŞMEK (ErzA):

Kelime anlamı: güləşmək - güreşmək (DS, 1993/6: 2219).

AzST: “Bu əlli yaşında Teymur ağa ilə güləşib onun arxasını yerə qoyardım” Mirzə Fətəli Axundzadə. “Qabaqda kəndin cavanları güləşir, oynayırlar” Cəfər Cabbarlı (ADİL, 2006/2: 304).

ErzA: “Ey Keloğlan, gel seninle güləşelim” “O zaman güləşərkən Arab Üzengi'nin kemendindən dutmasıyla Arab Üzengi'yi basdı altına çekdi göksüne” (Mahir, 1997: 217-218). “Başka köylərə giderdüh güləş tutarduh, bizi o vahiət heç kimse yıhamazdı” (DM 4). “Er meydanında pehlivanlar çoh yaman güləştilər” (DM 10).

HİRLƏNMƏK (AzST) = HERSLENMAH (ErzA):

Kelime anlamı: sinirlənmək, kızmaq (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Dadaş Lələşovu görüb hirsələndi, tez dönüb Ağbulaq kəndindən çıxdı” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/2: 391).

ErzA: “Beni herslendirisen senin eyce suyun ıssındı” (Kaya, 2009: 64).

HÜRMƏK (AzST) = ÜRMEK (ErzA):

Kelime anlamı: havlamak.

AzST: “Bir neçə qədəm getmişdim ki, qarşıma bir tüklü qara it çıxdı, it hürməyə başladı” Simurq (ADİL, 2006/2: 411).

ErzA: “İt ürür, kervan yürür” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 514). “İtler de ürürlerdi” (DM 11).

XƏCİLLƏNMƏK / XƏCİL OLMAQ (AzST) = HECİLLENMEK (ErzA):

Kelime anlamı: hecil düşmək, hecillenmək, hecil olmaq - utanmaq, sıkılmək (DS, 1993/7: 2325).

AzST: “Olmazmı xəcil sərvı xuramanını görgəc” Füzuli. “Burada həqiqət sana aydın deyil, Bəlkə qiyamətdə olursan xəcil” Hüseyn Cavid (ADİL, 2006/2: 440).

ErzA: “Hecillenmək - mahcup olmaq, utanacaq kadar böyük bir kusur neticesinde olmasa da bir kusur, bir noksan sonucunda mahcubiyet duymək” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>). “Sonra çoh hecillendi” “Heç bir yerde Allah onları hecilləndirmesin” (DM 1).

XƏFƏLƏNMƏK (AzST) = HƏFLENMAH (ErzA):

Kelime anlamı: hefillenmək - gereksiz yere telaşlanmaq (DS, 1993/7: 2328).

AzST: “Xəfələnmək - xəfə bir yerə çəkilmək, daldalanmaq” (ADİL, 2006/2: 441).

ErzA: “Həflenip ortadan gayboldı” (DM 10).

KÖTƏKLƏMƏK (AzST) = KÖTEKLEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: dövmək, dayak atmaq (Gemalmaz, 1995/3: 205).

AzST: “Bir az bir-birimizi cırmaqlayandan və kötəkləyəndən sonra bir də gördüm ki, bir qoca kişinin qucağındayam” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/2: 762).

ErzA: “Adamları köteklemeye gelmişler” (DM 10).

QAQQILDAMAQ (AzST) = GAGGILDAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: kahkaha ilə gülmək (Gemalmaz, 1995/3: 117).

AzST: “Zəhra xala əllərini bir-birinə vurub qaqqıldadı” Şaiq. “Muradlı onun üzünə baxıb qeyri adi halda qaqqıldadı” Mir Cəlil (ADİL, 2006/3: 19).

ErzA: “Gaggıldıyacağan ammu işe bi el at” (Kaya, 2009: 29). “Gagkılamak - yüksek sesle kahkaha atarak gülmek” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

QALAQLAMAQ (AzST) = GALAGLAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: üst üste yığmak.

AzST: “Taxıl dərzlərini qalaqlamaq”. “Bəziləri isə dizi üstə oturub yenidən gətirdikləri quru odunu qalaqlayırdılar” Mehdi Hüseyn (ADİL, 2006/3: 20).

ErzA: “Tezekleri odunluğun bi köşesine galagladı” (DM 14).

QARĞAMAQ (AzST) = KARGAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: kargamak - ilenmek (DS, 1993/8: 2658).

AzST: “Fərhadı qarğıyırdı ki, nə üçün onları bu qədər bəlaya saldı” Cəfər Cabbarlı (ADİL, 2006/3: 58).

ErzA: “Gadın gocasını dögen adamı ele qarğıladı ki” (DM 10).

QIDIQLAMAQ (AzST) = KIDIKLAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: vücudun kimi yerlerine dokunarak, bir kimsede ürperme ya da gülerek kaçınmayla beliren bir sinir tepkisi uyandırmak.

AzST: “Uşağı qıdıqlamaq ziyandır” (ADİL, 2006/3: 131).

ErzA: “Köroğlu, Kırat'ı kıdıkladı” (Mahir, 1973: 344).

QIMILDAMAQ (AzST) = GIMILDAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: hareket etmek, kımıldamak (DS, 1993/6: 2045); gımıldamah - kıpırdamak” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Mirzə Əliməmmədin o sakit qüruru sönmüşdü, rəngi qaçmış, qımıldanmağa belə halı yox idi” Çəmənəminli (ADİL, 2006/3: 136).

ErzA: “İşçilər ağacı yerindən gımıldadamadı” (DM 10).

QIRTLAMAQ (AzST) = KIRTLAMAK / KIRTLAMA (ErzA):

Kelime anlamı: bir şeyi az az ısırmaq; kırtlama (kırtlama) - çay şekerini ağızda tutarak çay içme (DS, 1993/8: 2839; <https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Siçan sabahadək nəyi isə qırtlayırdı” (ADİL, 2006/3: 147).

ErzA: “Kimsenim çoğnamadığı, uşağların cullamadığı yerden bi avuç garı şeker gimin kıtladın mi şarəti anında keser” (Kaya, 2009: 11).

QOCALMAQ (AzST) = KOCALMAK (ErzA):

Kelime anlamı: kocalmak, yaşlanmaq, ihtiyarlamak (DS, 1993/8: 2892; Gemalmaz, 1995/3: 140).

AzST: “Əfsus qocaldım, ağacım düşdü əlimdən” Sabir (ADİL, 2006/3: 168). “Qartıyb qocalmışam” (Yagub, 2011: 336).

ErzA: “Kocaldıh, kövde kimse yoh” (DM 1). “Herif çox kocalmış” (DM 10). “Gocaldıh, neynek” Fatma Coşğun; “Gocaldık, benden sana yar olmaz, aqlın başına taşır” Güler Özer, Olur Kekikli köyü (<https://www.youtube.com/watch?v=q0ZF3cDZSwo>).

QOŞULMAQ (AzST) = GOŞULMAK (ErzA):

Kelime anlamı: katılmak, birləşdirilmək.

AzST: “Qoşulub qaçan bir mən deyiləm, gündə yüzü qoşulub qaçır” Axundzadə (ADİL, 2006/3: 187). “Buluda qoşulub göydən gəlmişəm” (Yagub, 2011: 97).

ErzA: “Ecel goşulmuş köçünə” Erzurumlu Hidayi (Caferoğlu, 1995: 208).

QUYLAMAQ (AzST) = GUYLAMAH (ErzA):

Kelime anlamı: bir şeyi gömerek saklamak (DS, 1993/8: 3019), kuyulamak, gömmək, defnetmek (Gemalmaz, 1995/3: 149); guylamah - derine gömmək, ölüyü defnetmek, kazarak bir yere gömüp, örtüp saklamak (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Sona dizlərini ota quylamışdı” Mir Cəlil (ADİL, 2006/3: 228).

ErzA: “Ölüyü guylamah üçün mezar gazdılar” (DM 10).

LƏHLƏMƏK (AzST) = LEHLEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: yorgunluktan solumak, gevşemek (DS, 1993/9: 3070; Gemalmaz, 1995/3: 211); yorulmuş, kavgadan, uzun yürümekten ya da çok fazla ağırlık taşımaktan yorularak düşüp kalmak” (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Yazıq-yazıq uzanıbdır, tazı kimi ləhləyir” Cəfər Cabbarlı (ADİL, 2006/3: 252).

ErzA: “İtlerin peşlədiği çocuk eve gelince lehlemişdi” (DM 10). “Tarlada yorulan herif lehlemiş galmış” (DM 14).

MÜRGÜLƏMƏK (AzST) = MÜRGÜLEMEK (ErzA):

Kelime anlamı: oturduğu yerde uyuklamak, şekerleme yapmak, kestirmek (DS, 1993/9: 3230; Gemalmaz, 1995/3: 235).

AzST: “Məşədi Molla Həsən başını dayayıb səkinin bucağına, mürgüləyir” Cəlil Məmmədquluzadə. “Qurban da bir tərəfdə oturub mürgüləyirdi” Tağı Şahbazi Simurq (ADİL, 2006/3: 427).

ErzA: “Yuhusu gelen dede camide mürgüledi” (DM 14).

OTARMAQ (AzST) = OTARMAK (ErzA):

Kelime anlamı: hayvanları otlatmak (DS, 1993/9: 3293; Gemalmaz, 1995/3: 249); otarmak - büyük ya da küçükbaş hayvan otlatmak (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Alı kişi neçə illər idi, Həsən xana ilxı otarırdı” “Koroğlu” (ADİL, 2006/3: 532).

ErzA: “O dağın başındaçı sen davar otarirdin” Pasin Sübahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 200).

PUÇ OLMAQ (AzST) = PUÇ OLMAK (ErzA):

Kelime anlamı: bitkin duruma gelmek (DS, 1993/9: 3482), zayi olmak.

AzST: “Ey Vidadi, sənin bu puç dünyada Nə dərdin var ki, zar-zar ağlarsan” Vaqif (ADİL, 2006/3: 625). “Ömürdü, beləcə puş olub gedir” (Yagub, 2011: 132).

ErzA: “Mutluluk görmeyen yaşlıların sözü: altınım tuç, eməğim puç oldu” (Kırzioğlu, 1962: 229). “İki gözün puç olsun, gelsin avucuna düşsün” (Gemalmaz, 1995/3: 260).

SƏYİRTMƏK (AzST) = SEĞİRTMEK (ErzA):

Anlamı: koşmak.

AzST: “Atımı dördnala səyirdərək mən” Hüseyn Arif (ADİL, 2006/4: 99).

ErzA: “At segirdir, meydan ögünür, gılıç keser, bilek ögünür, derler” “Seğirtmek - koşmak, hemen koşmak” (Mahir, 1997: 253, 415). “Bi işin olsa hama seğirdir” (Kaya, 2009: 41). “Çok segirden (koşan) tez yorulur” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 512). “Gorhdum segirttim kaştım oradan” (DM 7).

SIRIMAQ (AzST) = SIRIMAK (ErzA):

Bu kelime “sağlam, sıkıca dikmek” anlamında Eski Türkçede de var olmuştur (Akan, Budak 2012: 633)

Kelime anlamı: sırmak - yorgan, şilte vb iri iri aralıklı dikmek (DS, 1993/10: 3616).

AzST: “Yorğança sırımaq”. “Döşək sırımaq”. “Vay, yorğanı sıriyanda yaddan çıxıb qayçı içində qalıbdır” Simurq (ADİL, 2006/4: 109).

ErzA: “Analı gızlı yorgan sırmaya başladiler” (DM 14).

SUVARMAQ (AzST) = SUVARMAK (ErzA):

Kelime anlamı: sulamak - sulamak, su içirmək (DS, 1993/10: 3702; Gemalmaz, 1995/3: 286); suvarmaq - hayvanları suya götürmək, ıslık eşlişində hayvanlara su içirmək (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Ağacaları suvarmaq”. “Çəpərin kölgəsində yaşıllıq qalmış nar kollarının dibinə arx çəkdi, suvardı”. İsa Muğanna (ADİL, 2006/4: 164). “Həyat güldü, hara axdı, suvardı” (Yagub, 2011: 264).

ErzA: “Narmansiporda Hulisi tarla suvarmiye gəttdiğindən dolayı yerini alamır” (Kaya, 2009: 65).

ŞİŞMƏK (AzST) = ŞİŞMEK (ErzA):

Kelime anlamı: kabarmak, övünmək, şişinmək (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Sulu qar yağdıqca yer təkinə qədər islanır, elə bil köpüb şişirdi” Əbülhəsən (ADİL, 2006/4: 232). “Məni yeyib kökələcək, şişəcəkdir” (Yagub, 2011: 130).

ErzA: “Gurban olduğlarım davul gimin şişerlər” (Kaya, 2009: 11). “Dur bahim pişmiş mi, kişmiş şişmiş mi?” Erzurum fıkrasından (Sezen, 2013: 477). “Şişesen” Erzurum bedduası (Sezen, 2013: 530). “Eve geldüm ağla ağla gözlerim şişmiş” (DM 8). “Bi dene İskender abi var idi, o tulum çalardı, şişürürdü” (DM 9).

TALAMAQ (AzST) = TALAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: yağmalamaq (Gemalmaz, 1995/3: 298).

AzST: “Tamam dükənləri və karvansaraları taladılar” Mirzə Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/4: 257). “Talamaq olmadı adətım, peşəmə” (Yagub, 2011: 43).

ErzA: “Gece evi talamak üçün hırsız girmiş” (DM 10).

TƏLƏSMƏK (AzST) = TELESMEK (ErzA):

Anlamı: çabuk olmaq, acele etmək, yorulmaq, tıkanmaq, hızlı hızlı nəfəs almaya başlamaq (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Şamama aramla danışsa da, bir az tələsirdi” Əbülhəsən (ADİL, 2006/4: 305).

ErzA: “Bi dede var, hestelenmiş yaylada, həm de gece, bene dedilər ki, teles, get sen köye heber ver gəlsinlər adamı götürsünlər” (DM 11).

YIRĞALAMAQ (AzST) = YIRĞALAMAK (ErzA):

Kelime anlamı: yırgalamah, yırgalamak - sallamak (DS, 1993/11: 4273), ırgalamak, silkelemek

AzST: “Həmişə sən mürgüləyirsən, nənə, yırğalayırısan başını” Cəlil Məmmədquluzadə. “O gözəl xilqətin nəydi vərdişi, Beşik yırğalayıb paltar yamamaq” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 601).

ErzA: “Halıları yırğalayıb eve götürdi” (DM 10).

YOLLANMAQ (AzST) = YOLLANMAG (ErzA):

Kelime anlamı: yollanmaq - gitmek, yola çıkmak, ayrılıp uzaklaşmaq (DS, 1993/11: 4290).

AzST: “Səhərdir məktəbə yollanır Xumar, Yanında bir yığın yoldaşı da var” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/4: 612). “Rəhimsən, adilsən, yu günahımı” (Yagub, 2011: 232).

ErzA: “Sabah gahdi, onu köye yolladım, galdım tek” (DM 11).

YUXULAMAQ (AzST) = YUĞULAMAK / YUHLAMAK (ErzA):

Anlamı: uykuya gitmek, yatmaq, uyumak.

AzST: “Oğul, oğul, amandır, Çok yuxulamaq yamandır” Sabir (ADİL, 2006/4: 620).

ErzA: “Şadırvan suyunda yattım yuhladım” Sümmani.

YUQAQ (AzST) = YUMAK (ErzA):

Kelime anlamı: yıkamak.

AzST: “Bahadır üzünü yuyub çay içməyə getdi” Nərimanov (ADİL, 2006/4: 621).

ErzA: “Suda yudum balığı, balam, balığı” Erzurum türküsündən (Sezen, 1993: 382).

“El yüzimi yuyirdim” (DM 1). “Ahşam da oldi mi gab gaşuk yu yaha, namaz gıl yat” (DM 5). “Daşın üstündə yuyar, yahardiler” (DM 9).

ZAY ETMƏK (AzST) = ZAY ETMEK (ErzA):

Arapça “zaye” sözcüğündendir, kelime anlamı: zayi etmək, mahvetmek.

AzST: “Göndər gəlsin Ələsgərin xələtin, Etmə əməyini zay, sarıköynək” Aşıq Ələsgər.

“Nə üçün daşı zay eyləyirsiniz, heyif deyilmi?” Mir Cəlil (ADİL, 2006/4: 647).

ErzA: “Meyvaları zay etmeden yemək lazım” (DM 10).

3.5. ORTAK ZARFLAR

ARXADAN (AzST) = ARHADAN (ErzA):

Kelime anlamı: arkadan.

AzST: “Arxadan gəlmək”. “Arxadan vurmaq”. “Topçular alayı gəlir arxadan” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/1: 133).

ErzA: “Su gibi süzıldüm arkandan aktım” İhsani (Düzgün, 2015: 31). “Arhadan vurmaz, dost dedigin dostunu” (DM 12).

BAYAQ (AzST) = BAYAH (ErzA):

Kelime anlamı: biraz önce, demin (Gemalmaz, 1995/3: 39).

AzST: “Mən bayaq çəpərin arasından güllü bağçaya baxırdım, sən də kitab oxuyurdun” Süleyman Sani Axundov (ADİL, 2006/1: 248).

ErzA: “Erzurum ağzı: demin - bayah” (<http://blog.milliyet.com.tr...=575757>). “Bayah dedim, İzmir'den döndüm köve helen daha buralardayım” (DM 2).

BAYAQDAN (AzST) = BAYAGDAN (ErzA):

Kelime anlamı: biraz önce, az önce (Gemalmaz, 1995/3: 39).

AzST: “Bir səs gəlir uzaqdan, mən dinlərəm bayaqdan” Abbas Səhhət (ADİL, 2006/1: 248).

ErzA: “Bayakdan bir küçük kırlanmışam” (Kırzioğlu, 1962: 201).

BELƏCƏ (AzST) = BELECE (ErzA):

Kelime anlamı: böylece.

AzST: “Şirinin gözəlliyi də surxayları beləcə cəlb edir” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/1: 256). “Ömürdü, beləcə puş olub gedir” (Yagub, 2011: 132).

ErzA: “Belece çalışma bitmiş oldı” (DM 12).

BİNƏLİ (AzST) = BINALİ (ErzA):

Kelime anlamı: geçen yıl (DS, 1993/2: 690).

AzST: Bir yerdə yurd salmış, çoxdan sakin olmuş, həmişəlik, daimi, hər zaman (ADİL, 2006/1: 309).

ErzA: “Binali bize gelirdi, yediği önünde yemediği arğasıdaydı” (Kaya, 2009: 18).

BİLDİR (AzST) = BILDIR (ErzA):

Kelime anlamı: geçen yıl (DS, 1993/2: 690); bildir - geçen yıl anlamında (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Bildir ölüb babası, indi deyir babam vay” atasözü (ADİL, 2006/1: 303).

ErzA: “Bildirin kartollarının yerini dutmaz” (Kaya, 2009: 18).

DƏFƏ (AzST) = DEFE (ErzA):

Kelime anlamı: defa, kez.

AzST: “Bir neçə dəfə”. “On dəfə ölç, bir dəfə biç” atasözü (ADİL, 2006/1: 569).

ErzA: “Mübarek eliyle üç defe dalını sığayıp, göksünü sığadı” “Gadını üç defe yanıma dönderen sendin” (Mahir, 1997: 253, 324). “Her defe dedim yapma ama dinlemedi” (DM 10).

GENƏ (AzST) = GENE (ErzA):

Kelime anlamı: yine, bir daha (Gemalmaz, 1995/3: 130).

AzST: “Əziziyəm genə sən, Səfa gəldin genə sən, Fikrim zikrim xəyalım, Sənsən, sənsən, genə sen” bayatı. “Ələsgər eşqə düşüb, Sevdı cəfakarı yenə” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/2: 218).

ErzA: “Gene Gence gapıları açıldı, boy meydana girdi” (Mahir, 1997: 252). “O arada kapının önünde gene arapların sesi gelməyə başladı” (Kaya, 2009: 80). “Gene tazeledin köhne yaramı” “Sultan olsan gene geda diyerler” Sümmani (Erkal, 2015: 434, 435). “Bunca işin içinde uşah böyüttüh, gene de hamd olsun bu günə geldüh” (DM 5).

HAÇAN (AzST) = HAÇAN (ErzA):

Haçağ sözcüğünün deyiliş şəklidir. Kelime anlamı: ne zaman (Gemalmaz, 1995/3: 152).

AzST: “Söylə görüm, toy haçandır?” Üzeyir Hacıbəyli. “Nur zulmətsiz haçan oldu?” Məmməd Araz (ADİL, 2006/2: 319).

ErzA: “Yenelim, haçana gader bu burçda, ey çocuk, dur gelirem” (Mahir, 1997: 95). “Her haçan ki girdim aşk pazarına” Sümmani (Erkal, 2015: 308).

HEÇ (AzST) = HÉÇ (ErzA):

Kelime anlamı: hiç.

AzST: “Heç başa düşmədim ki, nə deyir. Onu heç sayan yoxdur” Üzeyir Hacıbəyli. “Keçən günə gün çatmaz, Mənim könlüm bu sözlərə heç yatmaz” Mikayıl Müşfiq (ADİL, 2006/2: 340). “Varlıqdı, beləcə heç olub gedir” (Yagub, 2011: 132).

ErzA: “Bunda Hatemi teyin ve vezirlerin heç haberi olmadı” “Senin etdiyin eylik de heç ve senin edaletin, merhametiniz de heç” “Benim edaletim de heç oldu” (Gülensoy, 1979: 410, 412, 414). “Emekler getmesin hece” Erzurum yüzük oyunu şarkısından, söyleyen Sivişli köyünden Fazıl Saray (Caferoğlu, 1995: 211). “Gızım heç efgar etme” (Mahir, 1999: 264). “Kim var yanımızda hani heç kim” (DM 1). “Başka köylere

giderduh güleş tutarduh, bizi o vahıt heç kimse yıhamazdı” (DM 4). “Bi daha giderduh, biraz oynarduh, heç yorulmazduh” (DM 9). “Eskiki dad yoh heç, her şey dadsız, duzsuz, oğul” (DM 10).

HƏLƏ (AzST) = HELE (ErzA):

Kelime anlamı: henüz (Gemalmaz, 1995/3: 163).

AzST: “Oğlan, sən uşaqsan, cavansan hələ” Vaqif (ADİL, 2006/2: 357). “Hələ bu dünyaya çox sözlərim var” (Yagub, 2011: 351).

ErzA: “Hele ben görmedim gördüğün söyle” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 178). “Vola Kelkevserə'nin başı nasıldı, hele oni oku” (Duman, 2007: 6). “Hele seçmemiştim sağ ile solu” İhsani (Düzgün, 2015: 30). “Hele daha yatamam o gorhi yüzünden ne uyhu dutar ne başqa bir şey” (DM 8). “Entari geydin mi her tarafı kapalı olacah, yohsam hele açık ola, dede çoh gızardı” (DM 8).

HƏLƏLİK (AzST) = HELELİK (ErzA):

Kelime anlamı: şimdilik, hâlihazırda, şu durumda (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Hələlik ev-zad düzəldənəcən burada qalarsınız” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/2: 357).

ErzA: “Helelik yanıma gelesin” (DM 10).

HƏMİŞƏ (AzST) = HEMİŞE (ErzA):

Kelime Farsçadır, anlamı: daima, her zaman.

AzST: “İmdadçün həmişə üz tutduq göyə” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/2: 361). “Şairi həmişə Allah qoruyur” (Yagub, 2011: 289).

ErzA: “Bir gönül ki olur hemişe napak” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 166).

İNDİ (AzST) = İNDİ / İMDİ (ErzA):

Kelime anlamı: şimdi (Gemalmaz, 1995/3: 182).

AzST: “Düşmənlər gəldi, indi gör, Başıma nələr gələr” bayatı. “Dağlar, sən ilə həmdəm olmadım, əsirgərsən indi qarı da məndən” Aşıq Qurbani (ADİL, 2006/2: 548).

ErzA: “O gazandığımı ben ey kullanamadım, yohsam yoh imdi benim her şeyim varıdı” (DM 4). “O zaman yohlulh zamanı, imdi hərkeş her şey var” (DM 8).

PİYADA (AzST) = PİYADE (ErzA):

Kelime anlamı: yaya.

AzST: “Sən atlısan, mən piyada” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/3: 607). “Yol getməyi sevirəm, İstər piyada istər atlı” (Yagub, 2011: 171).

ErzA: “Gâh piyade gâh süvari” Sümmani (Erkal, 2015: 583). “Gâh bindirdin aşk atına gâh bindirdin piyade” Sümmani (<http://dogankaya.com> 2022: 3).

SƏFƏR (AzST) = SEFER (ErzA):

Kelime anlamı: defa, kez.

AzST: “Ağa, başına dönüm, bu səfər məni bağışla” Axundzadə. Xanım, sizə yaraşan şeyim çoxdur, ancaq evdədir, inşallah, gələn səfər gətirərəm” Üzeyir Hacıbəyli (ADİL, 2006/4: 72).

ErzA: “Bu sefer başka birisini yakaladılar” (Kaya, 2009: 80). “Sabahdan gahırduh Kopundereden su götürirduh, üç sefer döniruh” (DM 5).

YERBƏYER (AzST) = YERBEYER (ErzA):

Kelime anlamı: olduğu yerde, yerli yerinde (Gemalmaz, 1995/1: 378; Gemalmaz, 1995/3: 340); ayarı ayarına, tamı tamına (<https://erzurum.ktb.gov.tr>); oracıkta.

AzST: “Məclis əhli yerbəyer əyləşdilər” Aşıq Ələsgər (ADİL, 2006/4: 586).

ErzA: “Bunnarın boynunu orda terbeyer vurdi” Pasin Sübahan köyü, Gaya Gılıç'tan (Caferoğlu, 1995: 200). “Nasıl bir suval Şenniği atdıysa yerbeyer mat galdım” (Mahir, 1999: 267).

YEYİN (AzST) = YEGİN (ErzA):

Kelime anlamı: hızlı, tez, çabuk (Gemalmaz, 1995/3: 338); yeğin - azıcık acele, birazcık hızlı (<https://erzurum.ktb.gov.tr>).

AzST: “Yeyin at özünə qamçı vurdurmaz” atasözü. “Durun bir nəfəsimi dərim, yeyin gəlmişəm” Cəfər Cabbarlı (ADİL, 2006/4: 594-595). “Kim yeyin yeriyr, kim yavaş gedir” (Yagub, 2011: 143).

ErzA: “Yeğin işin gör şehere gideğ” (Kaya, 2009: 45). “Yegin ol eve heber ver can” (DM 14).

3.6. ORTAK EDATLAR (ilgeçler ve ünlemler)

AH! (AzST) = AH! (ErzA):

AzST: “Ah, bu beş il, indi o günlər mənə bir yuxu kimi gəlir” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/1: 74).

ErzA: “Ah! Benim muradım bir çift gözüm” (Olçay, 1995: 93). “Ele mi eskiki zaman, ah ah...” (DM 8).

AHA! (AzST) = AHA! (ErzA):.

AzST: “Aha, demək sizin belə də işiniz varmış” İlyas Əfəndiyev (ADİL, 2006/1: 75).

ErzA: “Aha - işte” (Gemalmaz, 1995/3: 19). “Aha! - işaret edatı” (Olçay, 1995: 113).

AMAN! (AzST) = AMAN! (ErzA):

AzST: “Nələr gördün, aman, Vaqif” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/1: 111).

ErzA: “Aman, şimdi ele mi, hele de bahim bi gıza, yapar mı?” (DM 3). “Aman, gel gör ki ne öküz, çox yaman kuvvetliydilər” (DM 4).

AY! (AzST) = AY! (ErzA):

AzST: “Ay haray, ay dad, a başına dönüm” Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/1: 170).

ErzA: “Ay, hele bene bahasan!” (DM 7).

BƏLİ (AzST) = BELİ / BEELİ (ErzA):

Kelime anlamı: evet (Gemalmaz, 1995/1: 378; Gemalmaz, 1995/3: 40).

AzST: “Bəli, baba dərviş, çox razı oldum” Fətəli Axundzadə (ADİL, 2006/1: 274).

“Bəli, saz mənim dilimi ellərə yaydı” (Yagub, 2011: 29).

ErzA: “Beli, bu yol Palandökene çıxır” (DM 7).

DA (DƏ) / DAA (DƏƏ) (AzST) = DAA! (ErzA):

AzST: “Sən ki oxumusan, gəl cavab ver də!” Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/1: 504).

ErzA: “Gel daa!” (DM 7).

Dİ (AzST) = Dİ (ErzA):

Kelime anlamı: emir, ısrar, rica anlamları vardır.

AzST: “Di yaz!” “Di dur!” “Di gel!” “Toplayıb bir dəstə çiçək, Di, gəlin məktəbə gedək” Əhməd Cavad (ADİL, 2006/1: 615).

ErzA: “Di gel, gurban olduğum!” (DM 7).

EH! (AzST) = EH! (ErzA):

AzST: “Eh, adam qocalanda belə şeyləri çox eşidər” Şaiq (ADİL, 2006/2: 6). “Eh, bu qoca dəyirman kimləri üyütmədi” (Yagub, 2011: 120).

ErzA: “Eh, benim aslanım” (DM 7).

EY, EY! (AzST) = EY, EY! (ErzA):

AzST: “Sizi deyib gəlmişəm, ey mənün müsəlman qardaşlarım!” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/2: 47). “Ey ruhumun məbədi” (Yagub, 2011: 167).

ErzA: “Ey, ey, gelesən hele!” (DM 7).

HEY! (AzST) = HEY! (ErzA):

AzST: “Hey Zeynəb, vallah, fəndini duymuşam” Cəlil Məmmədquluzadə (ADİL, 2006/2: 346).

ErzA: “Hey, gurban, bene bah!” (DM 7).

İŞTƏ (AzST) = İŞDE (ErzA):

Kelime anlamı: işte bu.

AzST: “Edərəm, işte, bu təklifini şükranla qəbul” Abbas Səhhət (ADİL, 2006/2: 605).

ErzA: “Ordan da bu yaşa geldim işde, Allaha şükürler olsun, halımıza bin şükür” (DM 1). “Sonra da işde bele hestelendim, emeliyet oldum” (DM 4). “Ordan da bu yaşa geldim işde” (DM 6). “Anamgildən ne gördüysah o işde” (DM 7). “Zorluqlar çeke çeke böyüduh bugüne gelduh, ordan bu yaşa geldim işde” (DM 7).

KİMİ (AzST) = KİMİ (ErzA):

Kelime anlamı: gibi.

AzST: “Sanki göylərdə uçan quş kimiyəm, Sanki yerdən uçurulmuş kimiyəm” Mikayıl Müşfiq (ADİL, 2006/2: 704).

ErzA: “Seni kimi adamı herkes sever” (DM 7).

MƏGƏR (AzST) = MEGER (ErzA):

Kelime anlamı: meğer.

AzST: “Ədalətlə deyün, mən yalan danışdım məgər” Bəxtiyar Vahabzadə (ADİL, 2006/3: 319).

ErzA: “Meger beni görmemiş” (DM 7).

OF! (AzST) = OF! (ErzA):

AzST: “Of, həyat nə qədər şirindir!” Mir Cəlil (ADİL, 2006/3: 514).

ErzA: “Of, bu ne soyuh hava!” (DM 7).

OHO! (AzST) = OHO! (ErzA):

AzST: “Oho, xoş gəlmişsən, elə bu saat sənün fikrini eləyirdik” Böyükağa Talıblı (ADİL, 2006/3: 516).

ErzA: “Oho, heç ele oldi mi?” (DM 7).

OY! (AzST) = OY! (ErzA):

AzST: “Oy, qorxdum a...” Üzeyir Hacıbəyli (ADİL, 2006/3: 538).

ErzA: “Oy, sene gurban olem!” (DM 7).

PƏH, PƏH! / BƏH, BƏH (AzST) = PEH, PEH! (ErzA):

AzST: “Sultan bəyin qızı bir gədəyə aşiq olubdur, pəh-pəh, pəh!” Üzeyir Hacıbəyli (ADİL, 2006/3: 590).

ErzA: “Peh, peh, ne güzel at!” (DM 7).

UF! / UFF! (AzST) = UF! (ErzA):

AzST: “Uff! Ağrıdan sanki çatlayır başım” Hüseyn Cavid (ADİL, 2006/4: 399).

ErzA: “Uf, başım yaman ağriyir!” (DM 7).

ÜÇÜN (AzST) = ÜÇÜN (ErzA):

Kelime anlamı: için (Gemalmaz, 1995/3: 321).

AzST: “Xəstə olduğum üçün sizə gələ bilmədim”. “Ailəni saxlamaq üçün başqa əlac yox idi” Şaiq (ADİL, 2006/4: 423).

ErzA: “Allah rızası üçün diyüb elini uzatdı” (Gülensoy, 1979: 410). “Senin üçün senin mübareyə girməne gerek yok, olmaz” (Mahir, 1997: 254). “Hava soyuh olduğu üçün tezden eve gettuh” (DM 7).

VAY! (AzST) = VAY! (ErzA):

AzST: “Vay, dədəm, vay! Vay, mənim başım! Vay, mənim günümə” Axundzadə. “Vay-vay, nə yaman müşkülə düşdü işim” Sabir (ADİL, 2006/4: 468). “Vay o gündən dostlarım çevrilə düşmənlə ola” (Yagub, 2011: 261).

ErzA: “Vay, sen ne datli uşah olmuşsan!” (DM 7).

3.7. ORTAK DEYİMLER

AĞZINA YARAŞMAQ (AzST) = AĞZINA YARAŞMAK (ErzA):

Anlamı: senden bu sözlər beklenmez anlamında.

AzST: “Ağzına yaraşmaz sözlər söyləmə”.

ErzA: “Ağzına yaraşmıyan şeylər söyleme” (DM 12).

AĞZINI CIRMAQ (AzST) = AĞZINI CIRMAK (ErzA):

Anlamı: kötü söz edenlere beddua amaçlı kullanılır.

AzST: “Ağzının sözünü bil danış, ağzını cıraram ha” deyim.

ErzA: “Ağzını cırarım senin, beni delletme” (DM 11).

AĞZINI ƏYMƏK (AzST) = AĞZINI EYMEK (ErzA):

Anlamı: birisini taklit etmək.

AzST: “Sübhənverdizadə onun arxasınca ağzını əyə əyə söyləndi” Süleyman Rəhimov (ADİL, 2006/1: 66).

ErzA: “Ağzını eyə, de neyse onu söyle” (DM 12).

AĞZINI GÖYƏ AÇMAQ (AzST) = AĞZINI GÖYE AÇMAK (ErzA):

Anlamı: boş durup çalışmadan birilerinden bir şeylər ummaq.

AzST: “Ağzını göyə açmaq - veyillənmək, avara-avara gəzmək” (ADİL, 2006/1: 66).

ErzA: “Ağzını göyə açıb behlersen heç bir şeyin olmaz” (DM 11).

BAŞINA DAŞ DÜŞMƏK (AzST) = BAŞINA DAŞ DÜŞMEK (ErzA):

Anlamı: beddua (kargış) edərək kullanılır.

AzST: “Bir dönə arvad adı gələndə başınıza daş düşür” Böyükəğa Talıblı (ADİL, 2006/1: 235).

ErzA: “Eger bene iftira atan sensen, başan daş düşə hemi de beni geder” (DM 10).

BAŞINI BAĞLAMAQ (AzST) = BAŞINI BAĞLAMAK (ErzA):

Anlamı: sözləndirmək, evləndirmək.

AzST: “Başını bağlamaq - birinin malını, şeylərini vs siyahıya alıb, satılmasını, yaxud istifadəsini qadağan etmək; bir şeyi almaq üçün beh vermək, sövdələşib qurtarmaq” (ADİL, 2006/1: 236).

ErzA: “Götürsün şehere öküzü satsın, parasını getirsin, onun parasıynan başını bağliyah” Erzurum masalından (Sezen 2013: 466).

CİN ATINA MİNMƏK (AzST) = CİN ATINA BİNMEK (ErzA):

Anlamı: berk sinirlənmək, çıldırmək, aniden öfkələnmək.

AzST: “Belə hərəkət Səkinəni lap cin atına mindirərdi” Mirzə İbrahimov (ADİL, 2006/1: 419).

ErzA: “Beni herslandırıp cin atına bindirdi” (DM 10).

DADI QAÇMAQ (AzST) = DADI GAÇMAK (ErzA):

Anlamı: tadı kaçmak, tadı gitmek.

AzST: “Soyuyan ve dadı qaçan xörəyi yemədi” (ADİL, 2006/1: 439).

ErzA: “Bu şekerlemenin dadı qaçmış” (DM 10).

ƏTİ TÖKÜLMƏK (AzST) = ETİ TÖKÜLMEK (ErzA):

Anlamı: çok zayıflamak.

AzST: “O danışanda adamın əti tökülür” (ADİL, 2006/2: 144).

ErzA: “Etin tökülsün” kargış (DM 11).

İT QIRXMAQ (AzST) = İT GIRHMAK (ErzA):

Anlamı: cimrilik yapmak anlamında.

AzST: “O it qırxa adam sənə bir şey verməz”.

ErzA: “İtleri gırhma da adamın parasını ver” (DM 11).

QURBAN OLUM / QURBANIN OLUM (AzST) = GURBANIN OLİM (ErzA):

Anlamı: aşırı sevgi duymak anlamı bildirir.

AzST: “O yazan əlinə mən qurban olum! Gəl gəz bağçamızı gül dərə dərə” Səməd Vurğun (ADİL, 2006/3: 214).

ErzA: “Gurban olim Olti'ya ben, yarım içinde gezer” Erzurum'a ait maniden (Becer, 2006: 49).

LIRT OLMAQ / LIRT DÜŞMƏK (AzST) = LIRT DÜŞMEK (ErzA):

Anlamı: yorgunluktan düşüp kalmak.

AzST: “Lırt olmaq - süst olmaq, əzginləşmək, süstləşmək” (ADİL, 2006/3: 262).

ErzA: “Babası yorgunluhdan lırt düşmüş” (DM 11).

3.8. ORTAK KELİMELER SÖZLÜKÇESİ

ErzA	AzST	Kelime anlamı
abrel	aprel	nisan ayı
ağartı	ağartı	beyaz olan, süt, yoğurt vs
ağzını cırmak	ağzını cırmaq	kötü söz söyleme
ağzını eymek	ağzını əymək	taklit etmek
ağzını göye açmak	ağzını göyə açmaq	yalvarıp yakarmak
ahıl	ahıl	deneyimli ihtiyar
alaf	alaf	hayvan yemi
alma	alma	elma
ana	ana	anne
ander	andır	ölü mirası, soyha
angırmak	anqırmaq	eşegin bağırtısı
aparmak	aparmaq	alıp götürmek
arğa	arxa	sırt
arhadan	arxadan	geriden
arvat	arvad	karı
arzulamah	arzulamaq	arzu etmek, dilemek
asan	asan	kolay
aş	aş	tencere yemeği; pilav
ata	ata	baba, dede
ayam	ayam	hava durumu
ayaz	ayaz	kuru soğuk
ayranaşı	ayranaşı	yoğurt çorbası
ayvan	eyvan	balkon
azıtmak	azıtmaq	yolunu şaşırmak
bac	bac	haraç, vergi
baca	baca	evin duman çıkışı
bacı	bacı	kız kardeş
bağ	bağ	ip

bağban	bağban	bahçıvan
bahçe	bağça	küçük bağ, bostan
bahtavar	bəxtəvər	bahtiyar, şanslı
bala	bala	yavru
baldır	baldır	bacak
bar ¹	bar	ürün, mahsul
bar ²	bar	ziyafet, toplu halk oyunu
barabar / bilabar	bərabər	birlikte
bardan	bardan	büyük çuval
barhana	barxana	ev eşyaları deposu
basma	basma	gübre, tezək
başına taş düşmek	başına daş düşmək	kargış
başını bağlamak	başını bağlamaq	sözləndirmək
bayah	bayaq	demin
bed	bəd	şer, yaman
beh	beh	depozito
behre	bəhrə	mahsul, ürün
bele	belə	böyle
belemek	bələmək	bebeği sarıp kundaklamak
beli	bəli	evet
bellemek	belləmək	bel ile toprağı kazımak
beşikkertme	beşikərtmə	beşikteyken sözləndirmə
bezdirmek	bezdirmək	usandırmak
bezekli	bəzəkli	süslü
bezemek	bəzəmək / bəzəndirmək	süslemek
bıçgı	bıçqı	testere
bıldır	bildir	geçen yıl
bibi	bibi	hala
binali	binəli	sürekli, daimi
boçka	boçka (çöllək)	fıçı
boran	boran	kasırga

bostan	bostan	bağ-bahçe
boşboğazlık	boşboğazlıq	lafazanlık
boyag	boya / boyaq	boya
boyun	boyun	ense
bögelek	böyələk	gübre sineği
böğürmek	böyürmək	bağırmaq
böyrek	böyrək	böbrek
böyür	böyür	kaburga altı, yan taraf
budag	budaq	ağac dalı
buğ	buğ	buhar
buğa	buğa	erkek tosun
buğda	buğda	buğday
buğag	buxaq	gerdan
buğarı	buxarı	tütsülük, duman çıkışı
bulag	bulaq	pınar, çeşme
cahal	cahil	okur yazarsız
camış	camış	manda
can	can	can, beden
canavar	canavar	kurt
cecim	cecim	ince kilim
cılbak	çılpaq	çıplak
cındır	cındır	yıpranmış, paçavra
cırık	cırıq	yırtık
cırmaklamak	cırmaqlamaq	tırnaklamak
cızıq	cızıq	çizgi, hat
cönge	cöngə	tosun
cuma aḡşamı	cümə axşamı	perşembe
cücük	cücə	civciv
çalağan	çalağan	doğan, atmaca
çalgıç	çalğı	bahçe süpürgesi
çamadan	çamadan	bavul, valiz

çatmah	çatmaq	yetmek, ulaşmak
çaynik	çaynik	çaydanlık
çeçil	çeçil	peynir türü
çemkirmek	çəmkirmək	karşı gelmek
çengel	çəngəl	yemek çatalı
çeper	çəpər	çit
çepiş	çəpiş	keçi yavrusu
çerçi	çərçi	gezgin satıcı
çeten	çətən	saman örtüsü
çetin	çətin	zor
çıra	çıra / çıraq	kandil
çırpi	çırpı	kuru dallar
çigid	çiyid	çekirdek
çiğelek	çiyələk	çilek
çimmek	çimmək	yıkanmak
çini	çini	porcelain
çiriş	çiriş	dağ pırasası
çit	çit	oyalı yazma
çıyan	çıyan / çayan	zehirli hayvan
çor	çor	bitki hastalığı, dert
daban	daban	taban
dadamak	dadanmaq	alışmak
dadaş	dadaş	ağabeyi
dadı kaçmak	dadı qaçmaq	tatsız olmak
dal	dal	arka, peş
dalda	dalda	sığınmak, gölge
daldalanmak	daldalanmaq	saklanmak
damcı	damcı	damla
daraba	daraba	tahta perde, tahta bölme
darağ	daraq	tarak
dayak	dayaq	destek

daylah	daylaq	at, eşek yavrusu
daz	daz	kel
defe	dəfə	defa, kez
değenek	dəyənək	sopa
değirmi	dəyirmi	yuvarlak
dehre	dəhrə	budama bıçağı
deleme	dələmə	peynir suyu
dene	dənə	tane
dezmal	dəsmal	el yüz mendili
dırmıh	dırmıq	tırmık
dırnağ	dırnaq	tırnak
dincelmek	dincəlmək	dinlenmek
dizlik	dizlik	külot
dodağ	dodaq	dudak
doğram	doğram	doğranmış kısım
dolanmak	dolanmaq	etrafında dönmək
döğmeç	döyməc	yumurtalı ekmek yemeği
döne	dönə	kez, dönem
dumbuz	dumbuz	berk yumruk
düğe	düyə	düve
dümsüh	dümsük	dirsek, yumruk
düyün	toy-düyün	düğün, şenlik
düzmek	düzmək	dizmek
ehval	əhval	haller
el	el	memleket, il
elcek / elceh	əlcək	eldiven
ele	elə	öyle
emi	əmi	amca
emlik	əmlik	süt emen kuzu, oğlak
epmek	əppək	ekmek
er	ər	koca, erkek eş

ere vermek	ərə vermək	nikahlamak, evlendirmek
erinmek	ərinmək	üşenmek
esa	əsa	baston
esger	əsgər	asker
esmek	əsmək	esnek olmak
eşik	eşik	kapı önü
eti tökölme	əti tökülmək	çok zayıflamak
evelik	əvəlik	labada
eylemek	əyləmək	durdurmak
eyleşmek	əyləşmək	yerinde oturmak
eyri	əyri	eğri
eziz	əziz	istekli
famile	familiya	soyadı
feselli	fəsəli	bir çeşit pişi
fetir	fətir	yufka ekmeği
fırıldak	fırıldaq	hile, hileci
fırlanmak	fırlanmaq	yerinde dönmek
fırtılı	fırtılıq	burun sümüğü
filankes	filankəs	filan kişi
gada	qada	bela
gaggıldamak	qaqqıldamaq	kahkahayla gülmek
gağ	qax	meyve kurusu
galag	qalaq	yığın
galaglamak	qalaqlamaq	toparlamak
galyan	qalyan	nargile
gancılı	qancılıx	köpeğin dişisi
garartı	qaraltı	karartı
gardaş	qardaş	erkek kardeş
gargış	qarğış	beddua, ilenç
garğımak	qarğımaq	lanetlemek
gatar	qatar	düzüm, tren

gatiḥ	qatıq	yoğurt
gayret	qeyrət	namus
gene	genə	yine
germe	gərmə	tezək
gıdık	qıdıq	keçi yavrusu
gıǵılcım	qıǵılcım	kıvılcım
gılıǵ	qılıq	davranış
gımıldamak	qımıldamaq	deprenmek
gıraḥ	qıraq	kenar
gırtlaḡ	qırtlaq	boğazın bir hissesi
gizlenbaç	gizlənpaç	saklambaç
goca	qoca	yaşlı, ihtiyar
gonşı / gomşı	qonşu	komşu
gôr	gor	kabir, mezar
gôrbaḡôr	gorbagor	ölmüş kişiye lanet
goşa	qoşa	yan yana
göbelek	köbələk	mantar
gögerçin	göyərçin	güvercin
göğçek	göyçək	gök gibi güzel
göy	göy	gök
gözel	gözəl	güzel
gözgü	güzgü	ayna
gözmek	gözləmək	beklemek
gulun	qulun	at yavrusu, tay
gurbanın olim	qurban olum	kurban olayım
gurdeşen	qurdeşən	alerji
gurguşun	qurğuşun	kurşun
gurum	qurum	soba, baca isi
gurut	qurut	kurutulmuş yayık ayranı
guylamak	quylamaq	derine gömmek
guymaḥ	quymaq	şekerli hamur yemeği

güleşmek	güləşmək	güreşmek
haçan	haçan	ne zaman
haloğlu	haloğlu	hala oğlu, kuzen
hansi	hansı	hangi
haral / herel	xaral	büyük çuval
haşıl	xəşil	bulgur lapası
hecillenmek	xəcillənmək	pişman olmak
heç	heç	hiç
hedik	hədik	buğday haşlaması
heflenmah	xəflənmək	ürpermek
hele	hələ	henüz
helelik	hələlik	şimdilik
helga / halka	halqa	yuvarlak demir
helvet	xəlvət	halvet
hemdem	həmdəm	sırdış
heneh	hənək	lakırdı
herslenmah	hirsələnək	sinirlenmek
hesir	həsir	otlardan yapılan kilim
heste	xəstə	hasta
hetir	xətir	hatır, saygı
hingel	xəngəl	mantı
hış	xış	küçük saban
hizek	xizək	kızak
horum	xorum	ot bağlaması
hörmet	hörmət	saygı, ihtiram
ıssi	isti	sıcak
ilan	ilan	yılan
ilhı	ilxı	at sürüsü
indi / imdi	indi	şimdi
ip	ip	şerit
isdol	stol	masa, sehpa

istikan	istəkan	çay bardağı
it	it	köpek
it gırhmak	it qırxmaq	cimrilik yapmak
itdirseği	itdirsəyi	arpacık
itih	itik / itki	kayıp
kalmakal	qalmaqal	kavga
kaloş	qaloş	lastik ayakkabı
kapig	qəpik	kuruş
kartol	kartof	patates
kaş kabak	qaşqabaq	memnunsuzluk
kavut	qovut	kavrulmuş buğday unu
kazarma	kazarma	kışla
kekotu	kəkotu / kəklikotu	kekik
kelek	kələk	hile
kelle	kəllə	kafa
kenkül / kenkil	kəkil	kakül, saç tutamı
kepenek	kəpənək	kelebek
keran	kərən	ağşap tavan, kalas
kerenti	kərənti	tırpan
kesek	kəsək	taş-toprak yuvarlağı
kete	kətə	sebzeli pişi
kıdıklamak	qıdıqlamaq	gıcıklamak
kırtık	qırtı	parça
kırtlamak	qırtlamaq	ufakça ısırmaq
kimi	kimi	gibi
kip	kip	sıkı
kişi	kişi	erkek; mert
kişmiş	kişmiş	üzüm kurusu
kocalmak	qocalmaq	kocamak, yaşlanmak
kôr	kor	kör
kôtan	kotan	pulluk, karasaban

köhne	köhnə	eski
könül	könül	gönül
kötek	kötək	sopa, darbe
kötekləmək	kötəkləmək	sopalamaq
köynek	köynək	gömlek
külfət	külfət	aile, ev ehli
künde	kündə	hamur topağı
küp	küp	büyük güveç
küseyn	küsəyən	kırılğan
lavaş	lavaş	yufka ekmeği
leçəh	ləçək	tülbent
lehlemək	ləhləmək	yorgunluktan solumak
leppik	ləpik	yassı taş
lığ	lığ	bataklık, çamur
lırt düşmək	lırt olmaq / lırt düşmək	yorgun kalmak
libas	libas	elbise
lom	lom	küskü, levye
lor	lor	çökelek
löbiye	lobya	fasulye
mal	mal	davar
manat	manat	para birimi, lira
meger	məgər	meğer
mereh	mərək	samanlık
meret	merət	sahipsiz
meşe	meşə	orman
meymun	meymun	maymun
mıh	mıx	iri çivi
mırdar	murdar	mundar, pis
mırık	mırıq	ön dişleri düşmüş insan
mısmar	mismar	normal çivi
möhkem	möhkəm	muhkem, dayanıklı

möhlet	möhlət	vade
möhür	möhür	mühür
mürgülemek	mürgüləmək	uyuklamak
naçar	naçar	çaresiz
naħır	naxır	büyükbaş hayvan sürüsü
naħış	naxış	desen
neçe	neçə	kaç
nehar	nahar	öğle yemeği
nene	nənə	büyükanne, nine
nöker	nökər	hizmetçi, uşak
od	od	ateş
oğru	oğru	hırsız
oħlavi	oxlov	hamur açan çubuk
ortalıh	ortalıq	meydan, saha
otaħ	otaq	oda
otarmak	otarmaq	otlatmak
oynaş	oynaş	sevgili, metres
ögey	ögey	üvey
örtüh	örtük	örtü
örüş	örüş	otlak
özge	özgə	başka, diğer
paħıl	paxıl	kıskanç, hasetçi
paħlava	paxlava	baklava
palıd	palıd	pelit, meşe ağacı
pambıħ	pambıq	pamuk
papaħ	papaq	kalpak, börk
pej	peç	odun, kömür sobası
pendir	pendir	peynir
peşkun / poşgun	peşkun / peşqon	tahta yer sofrası
pıtraħ	pıtraq	dikenli ot
pinti	pinti	mezbelelik

pisik	pişik	kedi
puç	puç	zayi
reñber / reşber	rəncbər	çiftçi
reyhan	reyhan	fesleğen
saçah	saçaq	püskül
saf	saf	safdil, iyi niyetli
salaḥana	salaxana	serseri, başiboş
samı	samı	boyunduruk zelvesi
sarmaşih	sarmaşıq	sarmaşarak uzanan bitki
sazak	sazaq	meltem, poyraz
sefer	səfər	yol, defa, kez
seğirtmek	səyirtmək	hemen koşmak
seki	səki	yaya yolu
sınıhçı	sınıqçı	kırık, çıkık hekimi
sırımak	sırımaq	yorgana iri dikiş atmak
siçan	siçan	fare
sille	sillə / şillə	avuç içi tokat
sini	sini	yuvarlak sığ kap
soğança	soğança	soğan kızartması
soyḥa	soyxa	ölü eşyaları, meret
sufra	süfrə	sofra
suvarmak	suvarmaq	sulamak
şadara	şadara	büyük elek
şadlık	şadlıq	mutluluk
şapga	şapka	başlık, şapka
şaplak	şapalaq	avuçla yüze vurulan tokat
şekirt	şagird	öğrenci, çıkarık
şile	şilə	kıvamlı pirinç çorbası
şirin	şirin	tatlı
şiş	şiş	cağ, kebab çubuğu
şişeh	şişək	bir yaşlı koyun

şışmek	şışmək	şışinmek, kabarmak
şor	şor	tuzlu
şüşə	şüşə	cam
talamak	talamaq	yağmalamak
talán	talán	yağma, soygun
tar	tar	tavuk in rafı
taya	taya	ot, odun yığını
telesmek	tələsmək	acele olmak
terek	tərək	raf, sergen
teşt	teşt	büyük leğen
teze	təzə	taze
tezək	təzək	sığır dışkısı
tığ	tığ	yığın
tikân	takan	diken
tike	tikə	et parçası
tohli	toğlu	koyunun on aylık yavrusu
tor	tor	ağ
toy	toy	düğün
tuluğ	tuluq	tulum
tuman	tuman	kadın iç elbisesi
unluğ	unluq	değirmenin un yeri
uşah	uşaq	çocuk
üçün	üçün	için
üreg	ürək	yürek
ürmek	hürmək	havlamak
üz	üz	yüz, suret
üzük	üzük	yüzük
vedre / bedire	vedrə	kova
velvele	vəlvələ	endişe, patırtı
yağış	yağış	yağmur
yağşı	yaxşı	iyi

yal	yal	köpek maması
yalaḥ	yalaq	köpek mama kabı
yamaḥ	yamaq	yama
yaman	yaman	çok zor
yarmaça	yarmaça	iri yarı odun parçası
yarpız	yarpız	nane grubundan bitki
yaşmaḥ	yaşmaq / yamşaq	kadın yüz ve ağız örtüsü
yavan	yavan	katıksız yemek
yavşan	yovşan	pelin
yaylıḡ	yaylıq	mendil
yegin	yeyin	çabuk, hızlı
yeke	yekə	iri yapılı
yerbeyer	yerbəyer	yerli yerinde, oracıkta
yeriş	yeriş	yürüyüş
yetişmek	yetişmək	erişmek, ulaşmak
yırğalamak	yırğalamaq	ırgalamak, sallamak
yollamaḡ	yollamaq	göndermek
yuḥa	yuxa	yufka, ince
yuḥu	yuxu	uyku
yuḥulamak	yuxulamaq	uykuya gitmek, yatmak
yumaḥ	yumaq	yıkamak
yüngül	yüngül	hafif
zavot	zavod	mandıra, çiftlik
zay etmek	zay etmək	zayi etmek, harap etmek
zelzele	zəlzələ	deprem
zembil	zənbil	sepet, küfe
zırza	zirzə	kapı kapatıcısı
zibil	zibil	çöp, atık
zoḡal	zoḡal	kızılcık

3.9. ORTAK KELİMELERİN ERZURUM AĞZINDA BİLİNİRLİK DÜZEYİ

Azerbaycan Türkçesi standart dilinin söz dağarcığında etken şekilde kullanmakta olan ve Türkiye Türkçesinin Erzurum ağzında da belirli derecede kendine yer etmiş ortak kelimelerin Erzurum ağzında günümüzde bilinirliği ve kullanım sıklığı ne durumdadır? Bu kelimeler nesilden nesle kullanmaya devam ediyor mu? Yoksa yaş gençleştikçe kelimeler unutuluyor mu? Deneklerle yapılan anketten bu sorulara cevap alabiliriz.

Anket:

Azerbaycan Türkçesi ile ortak kelimelerin Erzurum ağzında bilinirlik etkenliği
(+ biliyorum, - bilmiyorum)

Kelimeler	Kaynak kişiler*															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ağartı = ağartı	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+
alaf = alaf	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
aprel = abrel	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
arvad = arvat	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
asan = asan	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+
ayam = ayam	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+

-
- * 1- Menduha Akkurt, 1937 doğumlu
 2- Recep Bedir, 1938 doğumlu
 3- Fatma Örekli, 1939 doğumlu
 4- Hulki Şahin, 1939 doğumlu
 5- Gülşen Alparslan, 1964 doğumlu
 6- Cemil Pala, 1945 doğumlu
 7- İbrahim Tutkal, 1986 doğumlu
 8- Firdevs Pala, 1950 doğumlu
 9- Münteha Bütün, 1954 doğumlu
 10- Yakup Sönmez, 1954 doğumlu
 11- Ahmet Şahin, 1972 doğumlu
 12- Muhammed Bilal Güneş, 1993 doğumlu
 13- Zeynep Polat, 1961 doğumlu
 14- Seher Kaygusuz, 1978 doğumlu
 15- İbrahim Demirci, 1992 doğumlu
 16- Veli Çelik, 1991 doğumlu

ayaz = ayaz	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+
ayranaşı = ayranaşı	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+
Baca = baca	+	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+
baçı = bacı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
bağban = bağban	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-
bala = bala	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
bayaq = bayah	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+
beh = beh	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-
belə = bele	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
bezmək = bezmek	-	-	+	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-
bələmək = belemek	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+
bəli = beli	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
bəzəkli = bezekli	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+
bibi = bibi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
bildir = bildir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
boçka = boçka	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
buğ = buğ	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
buxaq = buxag	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
bulaq = bulag	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+
cöngə = cönge	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-
çamadan = çamadan	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-
çaynik = çaynik	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
çəngəl = çengel	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-
çəpər = çeper	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+
çətin = çetin	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+
çimmək = çimmek	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
çiyələk = çiğelek	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+
çiyid = çigid	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+
damcı = damcı	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+
daz = daz	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
dəhrə = dehre	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+
dəyirmi = değirmi	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-

dincəlmək = dincelmək	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
eşik = eşik	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+
eyvan = ayvan	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
əlcək = elceh	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+
əmi = emi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
əmlək = emlik	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+
əppək = epmek	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ərinmək = erinmək	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+
əvəlik = evelik	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-
fətir = fetir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-
güləşmək = güleşmek	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+
güzgü = gözgü	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-
hürmək = ürmək	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+
xəngəl = hıngel	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
xış = hış	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-
xizək = hizek	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
istəkan = istikan	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-
isti = ıssi	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+	+
kartof = kartol	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
kazarma = kazarma	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
kəkləkotu = kekotu	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+
kəpənək = kepenek	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+
kərənti = kerenti	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+
kətə = kete	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
kişmiş = kişmiş	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+
kotan = kôtan	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-
köbelek = göbelek	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	+	-	+
köynək = köynek	-	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	-	+	+
külfət = külfet	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
kündə = künde	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+
qada = gada	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+
qaloş = kaloş	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+

qalyan = galyan	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	+	-
qardaş = gardaş	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
qatar = gatar	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+
qatıq = gatiḥ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
qırtlamaq = kırtlamak	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
qocalmaq = kocalmak	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
qoşa = goşa	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
qurğuşun = gurguşun	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+
qurut = gurut	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
quymaq = guymaḥ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
lavaş = lavaş	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ləhləmək = lehlemek	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+
lobya = löbiye	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
lom = lom	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
meşə = meşe	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-
mismar = mısmar	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+
mürgülü = mürgülü	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	+
nahar = nehar	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-
naxır = naḥır	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
nənə = nene	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
od = od	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+
oğru = oğru	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-
otaq = otaḥ	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
otarmaq = otarmak	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
özgə = özge	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+
paxıl = paḥıl	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-
palıd = palıd	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
papaq = papaḥ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
peç = pej	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
pendir = pendir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
pişik = pisik	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
sarmaşıq = sarmaşıḥ	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+

sillə = sille	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+
soyxa = soyha	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+
stol = isdol	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-
şagird = şekirt	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-
şirin = şirin	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
taya = taya	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+
tələsmək = telesmek	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-
toy = toy	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
uşaq = uşah	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
vedrə = vedire	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
yaxşı = yahşi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
yekə = yeke	-	-	+	+	+	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-
yeyin = yegin	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-
yuxa = yuha	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
yuxu = yuhu	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
yüngül = yüngül	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
zavod = zavot	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-
zənbil = zembil	+	+	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+
zibil = zibil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+
zoğal = zoğal	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-

Ankette seçilerek sorgulanan kelimeler günümüz Azerbaycan Türkçesinin hem standart (edebi) biçiminde hem de lehçelerinin, şivelerinin çoğunluğunda bilinmekte ve sıklıkla kullanılmaktadır. Aynı kelimeler Erzurum ağzında, anketten de görüldüğü üzere, bilinirlik ve kullanılabilirlik oranı Azerbaycan Türkçesi ile kıyaslamada kısmen düşüktür. Erzurum ağzında bu ortak kelimelerin bilinirlik oranı ile kullanılabilirlik oranı aşağı yukarı eşit nispettedir.

Anket katılımcıları ile kelimelerin bilinirlik ve kullanılabilirlik karşılaştırmasından, yaşlı insanların daha çok aile-geçimle, hayvancılıkla ilgili sözcükleri, orta yaş kişilerin ise genel kullanım sözcüklerini bildikleri anlaşılmaktadır.

4. BÖLÜM:

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN STANDART TÜRKÇESİNİN BİÇİM (MORFOLOJİK) ORTAKLIKLARI

4.1. ERZURUM AĞZININ ŞEKİL-YAPI ÖZELLİKLERİ

Bu husus Ahmet Buran, Ahmet Caferoğlu, Efrasiyap Gemalmaz, Nazmi Ilıcalı, Selahattin Olcay, Ahat Üstüner, Halit Dursunoğlu, Engin Gökçür ve başkalarının çalışmalarında ayrıntılı açıklığa kavuşturulmuş bulunmaktadır (Buran, 1992; Caferoğlu, 1995; Gemalmaz, 1995/1, Gemalmaz, 1995/2; Ilıcalı, 1995; Olcay, 1995; Üstüner, 2005; Dursunoğlu, 2009; Gökçür, 2012).

İsim:

Erzurum ağzına şekil bilgisi özellikleri, isimlerin hal eki almasında, çekim sırasında ünlü ve ünsüzlerin niteliklerinde öne çıkar, daha çok yaklaşma ve yükleme hallerinde bu durum cereyan eder.

Yaklaşma hali: İncelik ve kalınlık açısından isimlerin ünlü oluşumuna uyar. Yalın halde düz ve geniş olan son sesteki ünlülerinin de düz, dar ve ince oldukları görülür.

Yükleme hali: Düz, dar ve ince olarak her isme birleşir. İsmi son ünlüsü yalın haldeki gibidir yani bozulmaz.

İlgi hali: Hangi ünlü, ismin sonunda olursa olsun ilgi hali ekinin ünlüsü ile beraber uyuma girer.

Bulunma ve ayrılma halleri: İsimlerin sonlarında vuku bulan ünlüler ile beraber uyuma girerler.

İyelik:

Erzurum ağzında kullanılan iyelik eklerini şahıslara göre şu şekilde sıralayabiliriz:

II. şahıs çokluk eki Erzurum ağzında standart dilimizdeki -nız olarak değil -z olarak kullanılır: baba-z, ev-iz, yol-uz, göz-üz, saz-ız.

III. şahıs teklik ve çokluk ekleri tüm isimlere düz, dar, ince olarak birleşir: Kövün yol-i, evin ön-i. Hal eklerinden evvel uyuma girerlerdir: Kövün yolunda, evin önünde. Şahıs eklerinin hepsinden sonra yükleme eki düz, dar, ince şekilde kullanılır: Yolumuz-i aç-, kitab-i götür-, abin-i sev-.

İyelik eklerinden önce son sesleri düz, dar, ince ünlülü olan isimlerin bu ünlüleri uyuma girir: abimiz ameliyat olmuş, eviz orda mı?

Genellikle teklik II. şahıs iyelik eki ardından yaklaşma ve yükleme eklerinin kullanılmadığı gözlemlenir. Bu ekler II. şahıs teklik iyelik eki olarak geçen -n'den önceki ünlü ile belirtilir. Eğer isim bir ünsüz ile bitiyorsa, yükleme hali iyelik ekinden evvelki ünlünün düz, dar şekli alması ile gösterilir: yüz-ü-n gösder (sen yüzünü göster). Yaklaşma hali ise, iyelik ekinden evvelki ünlünün düz, geniş hale sokulması ile gösterilir: beni yan-a-n yolladiler (beni yanına gönderdiler). İsim düz, dar ünlü ile bitiyorsa şayet bu ünlü iyelik ekinde yükleme halinden evvel asıl durumunu koruyarak düz, dar ve ince şekle geçmeden kullanılır: araba-n almışlar (senin arabanı almışlar).

Bazı durumlarda II. şahıs teklik ekinden sonra ilgi eki de kullanılmaz. İsimler eğer ünsüz ile sona eriyorsa iyelik ekinden önce kullanılan ünlüler düz ve dar olur: el-i-n üstünde ne var? (senin elinin üzerinde ne var?).

Fiil:

Geniş zaman:

Zaman eki: sonu ünlü ile biten fiiller -r, sonu ünsüz ile bitenler -ar -er, -ır -ir, -ur -ür eklerini alır.

Şahıs ekleri: I. şahıs: -am -em / -ıh -ih, -uğ -üh; II. şahıs: -san -sen / -sız -siz -suz -süz; III. şahıs: -r / -lar -ler.

Soru eki: Zaman eki ile şahıs eki arasına girer. III. şahıs eklerinde sona da eklendiği görülür (Olçay, 1966: 41).

Geniş zaman hikâyesi: verirdim verirdih; verirdin verirdiz; verirdi verirdiler. (Olumsuz geniş zaman hikâyesi: gitmezdim, gitmezdi; gitmezdin, gitmezdi; gitmezdi, gitmezdi).

Geniş zaman rivayeti: verirmişem, verirmişih; verirmişsen -missen -misen, verirmişsiz -missiz -misiz; verirmiş, verirmişler. (Olumsuz geniş zaman rivayeti: bakmazmışam, bakmazmışih; bakmazmışsan -missan -misan, bakmazmışsiz -missiz -misiz; bakmazmış, bakmazmışlar).

Olumsuzluk eki olan -mez -maz yalnız teklik I. şahıs ekinde kullanılmaz: bakmam, bakmazih; bakmazsan -massan -masan, bakmazsız -massız -masız; bakmaz, bakmazlar / gitmem, gitmezi; gitmezsen -messen -mesen, gitmezsiniz -messiz -mesiz; gitmez, gitmezler.

Şimdiki zaman:

Zaman eki: -ır eki ünlü ile biten fiillere geldiğinde fiilin ünlüsü düşer: uyu-: uyır, büyü-: büyür vb. Sonu ünlü ile biten ve tek heceden oluşan fiillerde ise araya -y- harfi girer ve fiildeki ünlü düz, dar, ince olur: yâ-: yiyir.

Şahıs ekleri: I. şahıs: -am -em / -ih -ih (satıram sevirem, satırırh sevırirh). II. şahıs: -san -sen / -siz (satırsan sevırsen, satırsız sevırsiz). III. şahıs: Ø / -lar -ler (satır sevır, satırlar sevırlar).

Olumsuzluk: Bu ekin ünlüsü zaman ekinden evvel düşer: satmıram satmırırh, satmırsan satmırsız, satmır satmırlar / sevmirem sevmırirh, sevmırsen sevmırsiz, sevmır sevmırlar.

Şimdiki zamanın hikâyesi: I. şahıs ve III. şahıs çokluk kalın ünlüden oluşan fiillerde -lar eki fiillerin ünlüsüne uyar: satırdım satırdırh, satırdın satırdız, satırdı satırdılar / sevırdim sevırdih, sevırdin sevırdiz, sevırdi sevırdiler.

Şimdiki zamanın rivayeti: Sadece çokluk II. şahıs eki fiillerin ünlülerine uymaz, diğer hepsi uyar: satırmışam satırmışih, satırmışsan satırmışsiz, satırmış satırmışlar / sevırmışem sevırmışih, sevırmışsen sevırmışsiz, sevırmış sevırmışler.

Gelecek zaman:

Zaman eki: -acağ -eceph. Bu ek, sonu ünlü biten fiillere -y- koruyucudan sonra birleşerek etkileşim oluşturur ve sonucunda fiillerin sonundaki ünlüler düz, dar, ince olurlar. Yine ekteki son ünsüz teklik I. şahıs'ta iki ünlü arasında kalın tonlulaşarak -g- -ğ- olur, yine I. şahıs çokluk ekinde bu tonlulaşma hali yarım ünlüye (y) kadar ulaşır.

Şahıs eki: I. şahıs: -am -em / -ıh -ih (soracağam gidecegem, soracayıh gideceyih). II. şahıs: -san -sen / -sız -siz (soracağsan gidecehsen / soracağsız gidecehsiz). III. şahıs: Ø / -lar -ler (soracağ gideceh, soracağlar gidecehler).

Olumsuzluk: Bu ek zaman ekinden önce kullanılır. Fiilin tabanı ünlü ile bittiğinden dolayı düz, dar, ince olur ve araya da -y- koruyucu ünsüzü girer: kalmiyacağam, kalmiyacayıh, kalmiyacağsan, kalmiyacağsız, kalmiyacağ, kalmiyacağlar.

Soru eki: II. şahıs çokluk hariç düz, dar, ince ünlülüdür, zaman ekinin peşine kullanılır, şahıs eklerinin hepsi uyuma girer, aynı durum olumsuzda da söz konusudur: bakacağ miyam? bakmiyacağ miyam? bakacağ mısan? bakmiyacağ mısan? bakacağ mı? bakmiyacağ mı? bakacağ miyih? bakmiyacağ miyih? bakacağ mısız? bakmiyacağ mısız? bakacağ mılar? bakacağlar mı? bakmiyacağ mılar? bakmiyacağlar mı?

Gelecek zamanın hikâyesi: verecegidim verecehdim, verecegidin verecehdin, verecegidi verecehdi, verecegidih verecehdih, verecegidiz verecehdiz, verecegidiler verecehdiler, verecehlerdi.

Gelecek zamanın rivayeti: bulacağımışam bulacağımışam, bulacağımışıh bulacağımışıh / bulacağımışsan bulacağımışsan, bulacağımışsız bulacağımışsız / bulacağımış bulacağımış, bulacağımışlar bulacağımışlar. (Olumsuzu: bulmiyacağımışam bulmiyacağımışam, bulmiyacağımışıh bulmiyacağımışıh / bulmiyacağımışsan bulmiyacağımışsan, bulmiyacağımışsız bulmiyacağımışsız / bulmiyacağımış bulmiyacağımış, bulmiyacağımışlar bulmiyacağımışlar).

Görülen geçmiş zaman:

Zaman ve şahıs ekleri: I. şahıs: -dım -dim -dum -düm / -dih -dih -duh -düh (vardım, verdim, vurdum, ördüm, vurduh, saldıh). II. şahıs: -dın -din -dun -dün / -dız -diz -duz -düz (sevdin, gördün, verdiz, sorduz). III. şahıs: -di / dılar -dular -düler (geldi, sevdi, geldiler, verdüler).

Olumsuzu: Bu ek zaman ekinden önce gelir: kalmadım, kalmadıh, kalmadın, kalmadız, kalmadi, kalmadılar / gitmedim, gitmedih, gitmedin, gitmediz, gitmedi, gitmediler.

Soru: Hem olumlu hem olumsuz çekimlerin sonlarında düz, dar, ince ünlülü şekilde kullanılır: kaldım mı? kalmadım mı? kaldıh mı? kalmadıh mı? kaldın mı? kalmadın mı? kaldız mı? kalmadız mı? kaldi mı? kalmadi mı? kaldılar mı? kalmadılar mı?

Görülen geçmiş zamanın hikâyesi: kaldiyidim, kaldiyidih, kaldiyidin, kaldiyidiz, kaldiyidi, kaldiyidilar / sevdidiyim, sevdidiyih, sevdidiyin, sevdidiyiz, sevdidiyi, sevdidiyiler.

Görülme-yen geçmiş zaman:

Zaman eki: -mış -miş -muş -müş.

Şahıs ekleri: I. şahıs: -am -em / -ih -ih -uh -üh (vurmuşam, gitmişem, sormuşuh, sermişih). II. şahıs: -san sen / -sız -siz -suz -süz (sarmışsan, sevmişsen, vurmuşsuz, sevmişsiz). III. şahıs: Ø / -lar, -ler (bulmuş, vermiş, sarmışlar, silmişler).

Olumsuzu: Bu ek zaman ekinden önce gelir: sormamışam sormamışih, sormamışsan sormamışsız, sormamış sormamışlar.

Soru eki: Olumlu veya olumsuz çekim yapılırken şahıs eklerinden önce gelir. I. şahısta ve III. şahıs teklikte uyuma girmez, diğerlerinde girer. III. şahıs çoklukta en son da kullanılabilir: sarmış mıyam? sarmış miyih? sarmış mısın? sarmış mısız? sarmış mı? sarmış mılar? sarmışlar mı? / sarmamış mıyam? sarmamış miyih? sarmamış mısın? sarmamış mısız? sarmamış mı? sarmamış mılar? sarmamışlar mı?

Görülme-yen geçmiş zaman hikâyesi: sarmışıldım sarmışıldım, sarmışıldih sarmışıldih; sarmışıldın sarmışıldın, sarmışıldız sarmışıldız; sarmışıldı sarmışıldı, sarmışıldılar sarmışıldılar.

Görülme-yen geçmiş zaman hikâyesi: sarmışımışam sarmışımışam, sarmışımışıh sarmışımışıh; sarmışımışsan sarmışımışsan, sarmışımışsız sarmışımışsız; sarmışımış sarmışımış, sarmışımışlar sarmışımışlar.

Ekleme: Şahıs eklerinden sonra -dır -dir ekleri kullanılır: sarmışamdır, sarmamışamdır, sarmışıldır, sarmamışıldır; sarmışsandır, sarmamışsandır, sarmısandır, sarmamısandır, sarmışsızdır, sarmamışsızdır, sarmısızdır, sarmamısızdır; sarmışdır, sarmamışdır, sarmışlardır, sarmamışlardır.

Şart:

Şekil eki: -sa, -se.

Şahıs ekleri: I. şahıs: -m / -h -h (bulsam, gitsem, sorsağ, girse). II. şahıs: -n / -z (yansan, bilsen, girsen, bulsaz, silsez, döğsez). III. şahıs: Ø / -lar -ler (bulsa, girse, solsalar, verseler).

Soru: Hem olumlu hem de olumsuz çekimler yapılırken sonda düz, dar, ince ünlülü şekilde görülür: sorsam mı? sormasam mı? sorsaḡ mı? sormasaḡ mı? sorsan mı? sormasan mı? sorsaz mı? sormasaz mı? sorsa mı? sormasa mı? sorsalar mı? sormasalar mı?

Şartın hikâyesi: bulsayıdım bulsaydım, bulsayıdıḡ bulsaydıḡ; bulsayıdın bulsaydın, bulsayıdız bulsaydız; bulsayıdı bulsaydı, bulsayıdılar bulsaydılar.

Şartın rivayeti: bulsayımışam bulsayımışam, bulsayımışıḡ bulsayımışıḡ; bulsayımışsan bulsayımışsan, bulsayımisan bulsayımisan, bulsayımışsız bulsayımışsız, bulsayımıssız bulsayımıssız; bulsayımış bulsayımış, bulsayımışlar bulsayımışlar.

Tüm bunlara göre, şekilbilgisi açısından bakarsak, Erzurum ağzının standart dilimizden farklı yanı I. şahıs ekinin -k -k / -ḡ -h değişmesi ile -ḡ -h, II. şahıs çokluk ekinin -z, soru ekinin her zaman mı, III. şahıs teklikte geçmiş zaman ekinin -dı -di şeklinde oluşudur. Verilen bu iki ekten başkaları ünlü uyumuna girmektedirler.

Birleşik çekimlerin şartları: Erzurum ağzının bir başka özelliği de fiillerin birleşik çekimlerinin şartlarında görülür. Bu çekimler yapılırken ek-fiilin şartı çoğu zaman i düşmüş şekilde şahıs eklerinden sonra tekrarlanmaktadır. Bazı zamanlarda II. şahıs çoklukta -saḡsa -sehse yerine -sıḡsa -sihse şekli kullanılır:

Geniş zaman şartı: salarsam salarsamsa, salarsaḡ salarsaḡsa, salarsıḡsa; salarsan salarsansa, salarsaz salarsızsa; salarsa, salarsalar salarsalarsa.

Şimdiki zaman şartı: çalırsam, çalmırsam, çalırsamsa, çalmırsamsa, çalırsaḡ, çalmırsaḡ, çalırsaḡsa, çalmırsaḡsa; çalırsan, çalmırsan, çalırsansa, çalmırsansa, çalmırsıḡsa, çalırsaz, çalmırsaz; çalırsa, çalmır-sa, çalırsıḡsa, çalırsazsa, çalmırsazsa, çalırsızsa, çalmırsızsa, çalırsalar, çalmırsalar, çalırsalarsa, çalmırsalarsa.

Gelecek zaman şartı: çalacaḡsam, çalacaḡsam çalacaḡsamsa çalıcaḡısamsa, çalacaḡısaḡsa çalacaḡısaḡ çalacaḡsaḡ çalacaḡsaḡsa çalacaḡısıḡsa; çalacaḡısan çalacaḡısansa çalacaḡsan çalacaḡsansa, çalacaḡsıḡsa çalacaḡısaz çalacaḡısazsa çalacaḡsaz çalacaḡsazsa; çalacaḡısa çalacaḡsa, çalacaḡılsalar çalacaḡısalarsa çalacaḡsalar çalacaḡsalarsa.

Görülen geçmiş zaman şartı: çaldıysam çaldıysamsa, çalmadıysam çalmadıysamsa, çaldıysaḡ çaldıysaḡsa, çalmadıysaḡsa çalmadıysaḡsa, çaldıysan çaldıysansa,

çalmadıysan çalmadıysansa, çaldıysaz çaldıysazsa, çalmadıysaz çamadıysahsa, çaldıysa, çalmadıysa, çaldıysalar çaldıysalarsa, çalmadıysalar çalmadıysazsa çalmadıysalarsa.

Görölmeyen geçmiş zaman şartı: çalmışsam çalmışsamsa, çalmamışsam çalmamışsamsa, çalmışsağ çalmışsağsa, çalmamışsağ çalmamışsağsa; çalmışsan çalmışsansa, çalmamışsan çalmamışsansa, çalmışsaz çalmışsazsa, çalmamışsaz çalmamışsazsa; çalmışsa, çalmamışsa, çalmışsalar çalmışsalarsa, çalmamışsalar çalmamışsalarsa.

Gereklik kipi şartı: çalmalıysam çalmalıysamsa, çalmamalıysam çalmamalıysamsa, çalmalıysağ çalmalıysağsa, çalmamalıysağ çalmamalıysağsa; çalmalıysan çalmalıysansa, çalmamalıysan çalmamalıysansa, çalmalıysaz çalmalıysazsa, çalmamalıysaz çalmamalıysazsa; çalmalıysa çalmamalıysa, çalmalıysalar çalmalıysalarsa, çalmamalıysalar çalmamalıysalarsa.

Dilek kipi:

Şekil eki: -a -e

Şahıs ekleri: I. şahıs: şekil eki ile beraber -im / - ħ -h (sorim, gelim / vurağ, böleh). II. şahıs: -san -sen / -sız -siz (sorasan, sevesen / vurasız, bölesiz). III. şahıs: Ø / -lar -ler (bula, güle / soralar, sileler).

Olumsuzluk: Bu ek şekil ekinden önce kullanılır: bulmim bulmiyim, bulmiyağ; bulmiyasan, bulmiyasız; bulmiya, bulmiyalar.

Soru: Bu ek sonda düz, dar, ince ünlülü olarak bulunur: bulim mi? bulmim mi? bulmiyim mi? bulasan mi? bulmiyasan mi? bula mi? bulmiya mi? bulağ mi? bulmiyağ mi? bulasız mi? bulmiyasız mi? bulalar mi? bulmiyalar mi?

Dilek kipinin hikâyesi: bulaydım, bulmiyaydım, bulaydığ, bulmiyaydığ; bulaydın, bulmiyaydın, bulaydız, bulmiyaydız; bulaydi bulmiyaydı, bulaydılar, bulmiyaydılar.

Dilek kipinin rivayeti: bulaymışam, bulmiyaymışam, bulaymışız, bulmiyaymışız, bulaymışığ, bulmiyaymışığ; bulaymışsan, bulmiyaymışsan, bulaymışsan, bulmiyaymışsan, bulaymışan, bulmiyaymışan, bulaymışsınız, bulmiyaymışsınız, bulaymışsınız, bulmiyaymışsınız; bulaymış, bulmiyaymış, bulaymışlar, bulmiyaymışlar.

Gereklik kipi:

Şekil eki: -mali, -meli

Şahıs ekleri: I. şahıs: -am -em / -ih -ih (bulmalıyam, sevmeliyem / almalıyih, vermeliyih). II. şahıs: -san -sen / -sınız -sınız (bulmalısan, sevmelisen / almalısınız, gülmelisiniz).

III. şahıs: Ø / -lar -ler -dıkları -dirler (bulmalı, sevmeli / bulmalı-lar, bulmalıdırlar, gülmeliler, gülmelidirler).

Olumsuzluk: Bu ek şekil ekinden önce kullanılır: bulmamalıyam, bulmamalıyih; bulmamalısınız, bulmamalısan; bulmamalı, bulmamalılar, bulmamalıdırlar.

Soru: Bu ek şahıs ve şekil eki arasında kullanılır: bulmalı mıyam? bulmalı mıyih? bulmalı mısın? bulmalı mısınız? bulmalı mı? bulmalı mıdır? bulmalı mılar? bulmalı mıdırlar?

Gereklik kipinin hikâyesi: bulmalıydım, bulmalıydih; bulmalıydın, bulmalıydiz; bulmalıydı, bulmalıydılar.

Gereklik kipinin rivayeti: bulmalıymişam, bulmalıymişih, bulmalıymişsan, bulmalıymişsan, bulmalıymısın, bulmalıymişsiz, bulmalıymıssınız, bulmalıymıssınız, bulmalıymıssınız, bulmalıymışlar.

Emir kipi:

Şahıs ekleri: II. şahıs: Ø / -ın -in -un -ün (bul! sev! sor! / bulun! salın! görün! sevin!).

III. şahıs: -sın -sin -sun -sün / -sınlar sinler -sunlar -sünler (bulsun! sevsin! sorsun! salsınlar! sorsunlar! sevsinler!).

Olumsuzluk: Bu ek fiil kökünde kullanılır: bulma! bulmayın! gülme! gülmeyin! bulmasın! bulmasınlar! gülmesin! gülmesinler!

Bu kipin çekiminde iki önemli husus vardır: II. şahıs emir şekillerinde sonu düz, dar olan fiillerin ünlüleri düz, dar, ince olurlar: II. şahıs çoklukta yalnızca -ın eki kullanılır; -ınız eki yerine -z'li emir şekli kullanılmaz. Bunlar -ın'lı emir şeklinin önüne şahıs zamirleri eklenerek oluşturulur (siz bulun! siz gülün!).

Bildirme kipi:

Şahıs ekleri: I. şahıs: -am -em / -ih -ih -uh -üh (bulam, soram, sevem, görem / sararih, buluruh, severih, görürüh). II. şahıs: -san -sen / -sınız siz -suz -süz (bulsan, sorsan, sevsen,

görsen / sorarsınız, seversiz, bulursuz, görürsüz). III. şahıs: Ø / -dır -dir -dur -dür -dırlar -dirler -durlar -dürler (sar sar-dır, ver ver-dir, sor sor-dur / yolda-dırlar, evde-dirler).

Olumsuzluk: Bildirme ekleri (değil deyil) sözcüğüne gelerek olumsuzluk oluştururlar: soracağ degilem deyilem, soracağ degilih deyilih; soracağ degilsen deyilsen, soracağ degilsiz deysiz; soracağ degil (-dir) deyil (-dir), soracağ degil-diler deyil-dirler. Örnekler: iyelik ekinden sonra: onun gardaşıyam onun gardaşı degilem (deyilem), onun gardaşıyıl, onun gardaşı degilih (deyilih); onun gardaşısan, onun gardaşı degilsen (deyilsen); onun gardaşısız, onun gardaşı degilsiz (deyilsiz); onun gardaşı (gardaşıdır), onun gardaşı degil (-dir) (deyil-dir), onun gardaşıdırlar, onun gardaşı degil(dir)ler (deyil-dir-ler).

Soru: Bu ek bildirme eklerinden önce kullanılır: gardaşı miyam? gardaşı degil miyem? gardaşı miyıl? gardaşı degil miyih? gardaşı mısın? gardaşı degil misin? gardaşı mısınız? gardaşı degil misiz? gardaşı mı? gardaşı degil mi? gardaşı mıdır? gardaşı degil midir? gardaşı mıdırlar? gardaşı degil miler? gardaşı mılar? gardaşı mıdırlar? gardaşı degil miler? gardaşı midirler?

Hikâye kipi:

Şahıs ekleri: I. şahıs: -dım -dim -dum -düm / -dıl -dih -duğ -düh (gardaşdım, güldüm / gardaşdııl, sevdih). II. şahıs: -dın -din -dun -dün / -dız -diz -duz -düz (gardaşdın, güldün / gardaşdıız, sevdiz). III. şahıs: -di / -dılar -diler -dular -düler (gardaşdı, güldi / gardaşdıılar, sevdiler).

Olumsuzluk: ek-fiil (değil, deyil) sözcüğüne gelerek yapılır: soracağ degildim, deyildim, degil idim, deyil idim, soracağ degildih, soracağ degil idih...

Soru: Bu ek, ek-fiilden önce kullanılır: gardaşı miydim? gardaşı degil miydim?

Rivayet kipi:

Zaman eki: -mış, -miş, -muş, -müş

Şahıs ekleri: I. şahıs: -am -em / -ıl -ih -uğ -üh (gardaşmışam, sevmişem / gardaşmış-ıl, sevmiş-ih, sormuş-uğ). II. şahıs: -san -sen / -sız -siz -suz -süz (gardaşmışsan, sevmişsen / gardaşmışsız, beğenmişsiz). III. şahıs: Ø / -lar -ler (ek-fiil ve zaman eki diğer şahıslarda nasıl kullanılıyorsa öyle kullanılır: gardaşmışlar, sevmişler).

Olumsuzluk: Olumsuzluk yapılırken ek-fiil (değil, deyil) sözcüğüne gelerek yapılır:

Soru: Bu ek, ek-fiilden önce kullanılır: gardaş degil miymişem, gardaş degil miymişih; gardaş degil miymişsen, gardaş degil miymişsiz; gardaş degil miymiş, gardaş degil miymişler.

Şart kipi:

Şekil eki: -sa -sa

Şahıs ekleri: I. şahıs tekil: -m (gardaşsam, gülsem). II. şahıs tekil: -n (gardaşsan, görsen). III. şahıs: Ø (ek-fiil ve zaman eki diğer şahıslarda nasıl kullanılıyorsa öyle kullanılır).

Olumsuzluk: Olumsuzluk yapılırken ek-fiil (değil, deyin) sözcüğüne gelerek yapılır:

Soru: bu ek sonda bulunur: gardaşsam mı? gardaş degilsem mi? gardaşsaḥ (-sıḥsa) mı? gardaş degilseh (-sıḥse) mı? gardaşsan mı? gardaş degilsen mi? gardaşsaz mı? gardaş degilsez mi? gardaşsa mı? gardaş degilse mi? gardaşsalar mı? gardaş degilseler mi?

Ek-fiilin şartında bulunan özellikler: kelime sonlarında düz, dar, ince şekilde bulunan isimlerin bu ünlüleri kendilerini olduğu gibi korurlar. Kelime sonları ünlü olan isimlerde ek-fiil uyuma girmez. Kelime sonları ünsüz olan isimlerde ek-fiil uyuma girer.

Zamir:

Kişî zamiri I. ve II. şahıs tekilde yönelme hali çekiminde yakınlık sergilenir. Yani Türkiye Türkçesi standart biçiminde bana, sana şeklinde olduğu halde, Erzurum ağzında bene, sene olarak söylenir.

Dönüşlülük zamiri: genden, gendin: bu zamir bazen de tekrar yapılmadan kullanılır: “Cam genden gırıldı” cam kendi kendine kırıldı. “Niye gendin asmış?” niye kendi kendini asmış?

Belirsizlik zamirleri: her biri = herkes: “Okula her biri gidir” okula herkes gidiyor; herisi = her biri: “Bunların herisi benim elbiselerimdir” bunların her biri benim elbiselerimdir.

İşaret ve şahıs zamirleri: çekimleri yapılırken bazı özelliklerle karşılaşılır: yükleme eki işaret zamirlerine düz, dar, ince şekilde birleşir. Yaklaşma halinde I. ve II. şahıs zamirlerin kök ünlüleri değişmez. Çokluk II. ve III. şahıslar dışında kalan şahıs ve işaret zamirlerinin uzaklaşma hallerinde dn / nn, çokluk III. şahısta nl / nn ünsüz değişimi olur (Olçay, 1966: 69,70).

Yapım ekleri:

Fiilden fiil yapma ekleri:

-len- Bu ek Erzurum ağzında da isimden fiiller yapar. Yalnız süpür- ve yığın- fiillerine kural dışı gelerek yine aynı fonksiyonda kullanıldığı görülür. “Evin içi süpürlenmiş” evin içi süpürülmüş.

-üh- sadece gör- fiilinde kullanılır. Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi, burada da (görüh-, darıh-) aynı fonksiyonda kullanılır. “Buradan görühmez” buradan görünmez.

İsim-fiil ekleri:

-acaḥ -eceh: Her zaman bu eki ile gelecek zaman isim fiilleri yapılır. Ancak isim tamlaması yapılırken iyelik w-eki tamlanana getirilir. “sınavın biteceh zamanı” sınavın bitecek zamanı.

-an –en: Bu ek ile Erzurum ağzında geçmiş zaman isim fiilleri yapılır. Yalnız bu fonksiyonu ile daha çok manilerde kullanılır. “Gezen hayvanlar”.

-esiye -ecek anlamında bir zarf-fiil eki gurubu olarak kullandığımız halde, Erzurum ağzında bu öbek isim-fiil yapmaktadır. “Ona yetesiye baḥdım” ona yeterince baktım.

-r: Geniş zaman isim-fiilleri yapan bu ek ile bazen gelecek zaman isim fiilleri de yapılır. “Bu iş olur iş değil” olacak iş değil.

-ş bil-, tanı- fiillerine getirilerek -dık eki ile yaptığımız isim-fiillerin karşılığı olan geçmiş zaman isim fiilleri ile yapılır: tanı-ş (tanıdık), bül-üş (bildik).

Sıfat yapım ekleri:

-cılaḥ -culaḥ: Eşitlik, benzerlik, sevgi anlamında sıfat yapan ek öbeği olarak kullanılır: “bunculaḥ”, “azıcılaḥ”.

-cucaḥ: Yukarıdaki ile benzer anlamda kullanılan ve sıfatlar yapan ek öbeğidir: “buncacuḥ zaman az” bu kadarcık zaman az.

-cuğaz: İşaret sıfatlarına bağlı olarak kullanılır. Acıma, merhamet gibi sıfatlar yapan bu öbek benzerlik ifadesi de taşır: “bu şey buncuğaz para etmez” bu şey bu kadar para etmez.

-cul: Ortancıl sıfatı ortanca anlamında kullanılır (Olçay, 1995: 71-72).

Zarf-fiil ekleri ve zarflar:

Ahan: birazdan, şimdi, hemen. “Ahan baban dedim gelir seni döğē” şimdi babana söyledim geliyor seni dövmeye.

-anacah -eneceh: -e kadar anlamına gelen ek gurubudur: “bu ev sana öleneceh yeter” bu ev sana ölene kadar yeter.

-anda -ende: -dığı zaman, -ınca anlamında zaman zarfı yapan ek gurubu olarak kullanılır: “çıhanda bize gel” çıktığın zaman bize gel.

-arahdan -erehden: -arak -erek karşılığında zaman zarfı yapan bir ek gurubudur: “arabayı alarahdan oraya gittim” arabayı alarak oraya gittim.

Belesine bu tarafa: “Onu belesine yolla” onu bu tarafa gönder.

Bir biraz, azıcık: “Hele bir behle ne olacah görah” hele biraz bekle, ne olacak görelim.

Bir ayağ kısa bir zaman, biraz: “Biz bir ayağ onlara gidelim” biz azıcık onlara gidelim.

Bir soluh biraz, azıcık: “Ben bir soluh oraya gidem gelem” ben biraz oraya gidip geleyim.

Bir ucdan bir taraftan, bir yandan: “Sen bir ucdan ara ben gelirem” sen bir yandan ara ben geliyorum.

Bu döne bu defa: “O oğlan gelirse bu döne seni döger” o oğlan gelirse bu defa seni döver.

-ceme (n) İsimlere getirilerek anlamları kuvvetlendirilir ve zarf yapılır: “eyceme (n) pişirdim” iyice pişirdim.

Daha bir daha, artık, henüz anlamlarında hal ve zaman zarfı olarak kullanılır: “Oraya daha da gelmedi” oraya bir daha gelmedi.

-dan bazı isimlerin ayrılma halleri küçültme zarfı olarak kullanılır: “ussuldan eve girdi” usulcacık eve girdi.

Déme- ayırmadan demeksizin anlamlarında zaman ve hal zarfı olarak kullanılır: “Baba ana démedi hepisini döğdi” baba anne demedi hepsini dövdü.

Dér démez >: ister istemez: “Dér démez bu iş bize düşdi” ister istemez bu iş bize düştü.

Dereğep derhal: “Dereğep buraya gel” derhal buraya gel.

-dığı kimi (n) -ınca -dığı zaman -r -maz anlamlarında kullanılır: “onu gördüğüm kimin saklandım” onu görür görmez saklandım.

-dığı sıra -ınca -r iken -dığı sırada anlamlarında kullanılarak zaman zarfı yapılır: “okul açıldığı sıra hemen gideceğiz” okul açıldığı zaman hemen gideceğiz.

-dığı yerde -dığı esnada anlamında zaman zarfları yapılır: “uyandığı yerde onu bulmuş” uyandığı esnada onu bulmuş.

-dihliyin -dihliyin -ınca -dığında anlamında zaman zarfı yapan ek gurubudur: “oni bulduhliyin bana ver” onu bulunca bana ver.

-di mi -ınca, -dığı zaman anlamlarında kullanılarak zaman zarfı yapılır: “oğumaya başladı mı çok iyi okur” okumaya başladı mı çok iyi okur.

Düneğin dün: “Oltu'dan düneğin geldim” Oltu'dan dün geldim.

Düneginden bu yanni dünden beri: “düneginden bu yanni evden hiç çıkmadım” Dünden beri evden hiç çıkmadım.

Eniceh aniden, o anda, birdenbire; “Pisigin canı eniceh çıktı” kedinin canı aniden çıktı.

Enisahat derhal: “Enisahat bize gel” derhal bize gel.

Eveti acele: “Eveti bir yürüyüş yapı” acele bir yürüyüş yaptı.

Haman / hemen, çabucak, çabuk: “O uşah haman oradan ayrıldı” o çocuk hemen oradan ayrıldı.

Hebersizden: birden bire, ansızın anlamlarında kullanılır: “hebersizden eve geldi” ansızın eve geldi.

Hele biraz, bir daha, daha ve henüz anlamlarında zaman ve hal zarfı olarak kullanılır: “Osman'ı behlirih hele gelmedi” Osman'ı bekliyoruz, henüz gelmedi.

-larınan: -larca anlamında kullanılarak miktar ve zaman zarfları yapılır: “sahatlarınan yolda mı behleyecek” saatlerce yolda mı bekleyeceğiz.

-liyin: Ünlü uyumuna katılmaz tüm isimlere düz, dar, ince ünlülü olarak gelir ve geldiği ismin anlamını belirtici fonksiyonu vardır: “ussulliyin buraya gel” usulca buraya gel.

-mamış -memiş: -madan anlamında kullanılarak zaman zarfı yapılır: “o gelmemiş olmaz” o gelmeden olmaz.

-masıyla -mesiyle: ile(n) -ınca -r -maz anlamında kullanılırtak zaman zarfı yapılır: “eve girmesiyle yere yığıldı” eve girer girmez yere yığıldı.

-mazdan evel: -madan önce anlamında kullanılarak zaman zarfı yapılır: “arabaya binmezden evel onu gördüm” arabaya binmeden önce onu gördüm.

-mazdan ögde: -madan önce anlamında kullanılır: “gün doğmazdan önce yola gidelim” gün doğmadan önce yola çıkalım.

-mış -alı: -dığından beri karşılığında kullanılır: “Buraya gelmiş geleli sıkıntı var” buraya geldiğimden beri sıkıntı var.

Nasi -diyse (-rse -mişse) -r -maz anlamında zaman zarfının yerine kullanılır: “Onu nasi gördümise haman yanına vardım” onu görür görmez hemen yanına gittim.

Neyse galiba: “Beni alacahdı neyse unutdı” beni alacaktı galiba unuttu.

O sıra o sırada, o esnada, o zaman anlamında kullanılır: “O sıra ben arabayınan onu behledim” o sıra da ben araba ile onu bekledim.

O yanni bu yanni o tarafa bu tarafa: “Hayvanlar o yanni bu yanni dağıldiler” hayvanlar o tarafa bu tarafa gittiler.

Onca o kadar. “O kadar dögdiler ki başım ağırdı” o kadar dövdüler ki kafam ağırdı.

Ögde önce anlamında zaman zarfı olarak kullanılır: “ögde babam geldi sonra onlar” önce babam geldi sonra onlar.

Sabağdan, sabağınan sabahleyin anlamında kullanılır: “Sabağdan eve gel” sabahleyin eve gel.

Sıra Hal zarfı olarak karşımıza çıkar: “arham sıra gel” arkamdan gel.

Tağ kadar, ta, henüz: “ben tağ Erzurum'a getmiş adamam” ben ta Erzurum'a kadar gitmiş bir adamım (Olçay, 1995: 75-76).

Yeni biraz önce, şimdi: “Annem evden yeni geldi” annem evden şimdi geldi.

Yoh yere boşuna, boş yere: “Yoh yere yanıma geldi” boşuna yanıma geldi.

Yohdan boşuna, boş yere: “Bu işe yohdan girdin” bu işe boşuna girdin.

Edat:

Yazı dilimize göre Erzurum ağzında farklı olan edatları cümle içinde örnekler göstererek anlatabiliriz:

Bilem bile: “Öyle ağır çuvaldı ki ben bilem taşıyamadım” öyle ağır çuvaldı ki ben bile taşıyamadım.

Bir o ki bereket versin ki: “Bir o ki virüs yayılmadan engel oldu” bereket versin ki virüs yayılmadan engel olduk.

Dérsen dérsen ki sanki: “Öyle yağmur yağdı dérsen (ki) gök delindi” öyle yağmur yağdı sanki gök delindi.

Eger ... eger ister ... ister: “Eger araba eger ev ne bulursa alırdık” ister araba ister ev ne bulursak alırdık.

Eger ... yoh eger eğer ... eğer: “Eger pahaliyse al yoh eger pahali değilse alma” eğer pahalıysa al eğer pahalı değilse alma.

Gel gelelim gelelim, fakat: “Oturdu yerine gel gelelim ne yapacağını unuttu” oturdu yerine fakat ne yapacağını unuttu.

Göre güya: “Kitabımı gizli almış göre vermeycahmış” kitabımı benden gizli almış güya vermeyecekmiş.

Halbuysa(m) halbuki: “Demin yanıma geldi halbuysam ben onun yanına gidecahdım” biraz önce yanıma geldi halbuki ben onun yanına gidecektim.

Hele hele. “Hele hele ambu yani gel” hele hele bu tarafa gel.

Hoş gerçi: “Hoş biz gitmeden evvel olan olmuşdı” gerçi biz gitmeden önce olan olmuştu.

İle, ilen, inen, ınan, unan, ünen, nen, nan ile: “Araba ile” arabayla, “adam ilen” adamınan, “kalem ilen” kaleminen.

Keşgem keşke: “Beni göreceğini biliyordum keşgem oraya heç gitmeseydim” beni göreceğini biliyordum keşke oraya hiç gitmeseydim.

Kimi(n) gibi: “Aslan kimi(n) çocuğ” aslan gibi çocuk.

Meger megerim, megerimse, megerise, megerse, megersem: “Ona seslendim meger beni duymamış” ona seslendim meğer beni duymamış.

Neyse ki çok şükür ki, neyse ki: “Neyse ki ölen olmadı” çok şükür ki ölen olmadı.

O ki madem ki: “O ki dışarı çıhdın bana da su al” madem ki dışarı çıktın bana da su al.
Olur ki belki, muhtemelen: “Oraya gıdağ olur ki o da gelir” oraya gidelim muhtemelen o da gelir.

Sankim sanki: “Bana bahdığını sankim ben görmedim” bana baktığını sanki ben görmedim.

Teh teh sede sadace, yeter ki: “Teh sen ona görünme biz hallederih” yeter ki sen ona gözükmeye biz hallederiz.

Ya ya: “Eve geldi ya rahatladi” eve geldi ya rahatladi.

Yoğusa yoksa, aksi halde: “Ey çalış yoğusa sınavı kazanamazsın” iyi çalış aksi halde sınavı kazanamazsın.

Yoğ yoğusa(m) yoksa, aksi halde: “Eve hemen gıdağ yoğ yoğusam babam çoğ kızacağ” eve çabuk gidelim aksi halde babam çok kızacak.

Yoğsa yoğ yoksa, olamaz, aksi durumda, imkansızdır: “Çalışırsan sınavı geçersin yoğsa yoğ” çalışırsan sınavı geçersin, aksi halde (kazanamazsın).

Yoğsam yoksa, aksi halde: “Okula hemen dön yoğsam hoca seni dersten bırakacağ” okula çabuk dön yoksa hoca seni dersten bırakacak.

Ünlem:

Erzurum ağızı ünlem edatları bakımından özgün niteliktedir:

Ahan!: “ahan! geldim yanına”.

Ahandır!: “o yer ahandır!”

Amandır!: “amandır! bağ kim geldi”.

Ambağ!: “ambah! yere tüşdi”.

Ay!: “ay! oğul sana gurban olim ben”.

Bura!: “bura! bele olur mi heç”.

Can!: “gardaş can! sana gurban olim”.

Ceh ceh!: “guşlar başladı ceh ceh, ceh ceh ötmege”.

Cıng!: “Paralar cıng! diye yere töküldi”.

Dadaş!: “Emre dadaş! bu sütü kaça verirsen”.

Deh çüh!: “deh çüh, deh çüh! diye atı sürdi”.

Dey!: “dey! oraya getti”.

Di haydının!: “di haydının! gıdah onları buraya getireh”.

Di!: “di! dön biraz bize bah”.

Diya!: “al anahtarı diya! bahim neydecan”.

E!: “e! bu kadar da olmaz”.

Ey!: “ey! abi ben artıh gidim”.

Hay vah!: “hay vah! dedi, dolmuş getdi”.

He mi!: “beni sevirsen, he mi?”

He vallah!: “ben onu gördüm, he vallah!”

He!: “onu mi? he sevdim”.

Hey vah hey!: “anam ölmüş hey vah hey!”

Hey vah!: “hey vah! bizi yakaladı”.

Hış!: “su yere tökülde, hış!”

Ola!: “ola! bu bizim oğlan hele seslen”.

Oy!: “oy! sene ölem”.

Ta!: “ta! hele buna bah o geleli çoğ oldi”.

Tavoh!: “tavoh! çoğda umrumdaydi”.

Tavv!: “tavv! ne söyler”.

Tu!: “tu! get gözüm seni görmesin”.

Uy!: “uy! anan sana gurban oğul”.

Vallah he vallah!: “duydun mi? ne olmuş? vallah he vallah!”

Vış!: “vış! araba patladı”.

Vi!: “vi! hele tipe bağ”.

Vih!: “o buna mi vurulmuş vih!”

Viyyy!: “babasi, viyyy! bu nasıl iş bele dedi”.

Vuy!: “vuy! oğul sen nerdeyidin su içeri dolmuş”.

Vuyhh!: “vuyhh! o ne yapmış ele gız”.

Ya!: “buni ona sorsaz ya!”

Yā!: “yā ondan öyle oldi desene”.

4.2. ERZURUM AĞZI İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN BİÇİMSEL BENZERLİKLERİ

4.2.1. İsimden İsim Yapım Eki

Erzurum ağzında -cI, -cU” eki ünsüz uyumuna bağlanmamış durumdadır: ğabalçılığ (götürü işçilik), meyvaçılığ (meyvecilik), sînehçeçi (kırıkçı) vb (Gemalmaz, 1995: 232).

Azerbaycan standart dilinde ek, ünsüz uyumu dışında kalmış genellikle ötünsüz ünsüzlü şekilleriyle kullanılmaktadır: arıçı (arıcı), pambığçı (pamuk yetiştiren çiftçi), mēşeçi (ormancı), goyunçu (koyun yetiştiren kişi), bağçı (bahçıvan), üzümçü (bağcı) (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 185).

4.2.2. Kişi Zamiri Ekleri

Kişi zamiri I. ve II. şahıs tekilde yönelme hali çekiminde yakınlık sergilenir. Yani Türkiye Türkçesi standart biçiminde bana, sana şeklinde olduğu halde, Erzurum ağzında bene, sene olarak söylenir. Bu, Azerbaycan Türkçesinin hem standartında hem de ağızlarında aynı şekildedir (bene = mənə). Örnekler: AzST: “Mənə bu xəstəlik fələkdən gəlib” (Yagub, 2011: 23). ErzA: “Bene emir buyurun, varın bu şəhrin hökəmdarından rüghsat alın” (Mahir, 1997: 217). AzST: “Yoxdu gözəllikdə sənə tay, gözəl” Aşıq Abbas (ADİL, 2006/1: 255). ErzA: “Ey deliganni, benim sene qarşılık seni çalışdıracaq pulum yok” (Mahir, 1997: 216). “Sen bene vay ver, Tortumdan dönüm sene günün göstereceğem” (Kaya, 2009: 64).

Erzurum ağzında şahıs zamiri menşeli teklik I. ve II. şahıs ekleri düz-geniş ünlülü olarak kullanılır: alıram, başlaram, gelmişem, diyeceyhsen (Gemalmaz, 1995: 349-368). Aynı

durum Azerbaycan standart dilinde de söz konusudur. Düz-geniş ünlülü şekiller korunmuştur: “Buynuzumda ot gətirmişəm” (Vahabzade, 1979: 110). “Söz mülkünə ləl-gövhərlə gəlmişəm” (Yagub, 2011: 27).

Yine Erzurum ağzında çokluk I. şahıs eki için -(y)Ik, -Uk şekilleri kullanılır: Geliriyh, göririyh, diyiriyh (Gemalmaz, 1995: 354).

Azerbaycan standart dilinde de çokluk I. şahıs ekinin “-Ik, -Uk” şekilleri kullanılır: “Müqəddes bilmişik, uca sanmışıq” (Yagub, 2011: 206).

4.2.3. Şimdiki Zaman Çekimi

Azerbaycan standart dilinde Eski Türkçede şimdiki zaman ve geniş zamanı karşılamak için kullanılan (-r -ır -ar) şekillerden dar ünlülü şekiller şimdiki zaman için kullanılır: “İndi dərdlərimi sayıram” (Yagub, 2011: 131).

Erzurum ağzında da özellikle Azerbaycan ve Terekeme ağızlarında şimdiki zaman çekiminde dar ünlülü -(y)Ir, -(y)Ur şekilleri kullanılır: alıram, başlırem, gelirsən (Gemalmaz, 1995: 353-358). “Ben yiyirem, amma yimeyen vatandaş var” “Eskere emir verin gelirik” (Mahir, 1997: 44, 248).

Erzurum ağzında şimdiki zaman eki kaynaşma sonucunda -yor ekinden -ir olur. I. şahıs teklik eki dilek kipinde yine aynı olgu ile -ayım -eyim'den -im olur. Görülen geçmiş zaman III. şahıs teklik eki hep düz-dar-ince ünlülü olarak -di, gelecek zaman ekinin şekilleri -k -k, -h -h değişmesi sonucunda -acaḥ -eceh şekilleri. I. şahıs tekte -am -em, II. şahıs teklikte -san -sen, I. şahıs çoklukta -ıḥ -ih, -h -h, II. şahıs çoklukta -sız -siz -suz -süz -z ekleri tamamıyla Azerbaycan şivesine bağlı bulunmaktadır (Olçay, 1966: 41).

4.2.4. İstek Kipi Çekimi

Erzurum ağzında çokluk I. şahıs istek çekiminde şahıs ekinin ünsüzü kalın ünlülü kelimelerde genellikle sızıcılaşar: alaḥ, geleyh / gelekḥ, göreyh / görekh, alam, gelem (Gemalmaz, 1995: 366-368). “Gidek haber verək babasına” (Mahir, 1997: 125). Azerbaycan Türkçesinde de aynı durum söz konusudur: işleyem, gelem, oḥuyam, alam, işleyek, gelek, oḥuyaḡ (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 209).

4.2.5. Şart Birleşik Zaman Çekimi

Azerbaycan Türkçesinde fiillerin birleşik zaman çekimleri yapılırken şahıs ekleri basit zamanlı kip eki ile birleşik zamanlı kip eki arasında kullanılabilmektedir: “Eger

hesteliyi teyin etməkde çetinlik çekirsense sene kömək edəbilərəm” (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 219). Erzurum ağzında da şahıs ekleri basit zamanlı kip eki ile şart birleşik zaman eki arasında kullanılmaktadır: alırsamsa (alıyorsam), alacaqsamsa (alacağsam), alırsamsa (alırsam), almaliyisamsa (almalıysam) vb (Gemalmaz, 1995: 374).

4.2.6. Yeterlik Fiilinin Olumsuzluk Çekimi

Azerbaycan standart dilinde yeterlik fiilinin olumsuzunda -bil- fiilinin olumsuzu kullanılır: “Anlaya bilmirəm nə vaxtdan bəri” (Vahabzade, 1979: 28). “Gizlədə bilmirəm ağrılarımı” (Yagub, 2011: 371).

Azerbaycan Türkçesinin etkisinin belirgin bir şekilde görüldüğü Erzurum ağzında yeterlik fiilinin olumsuzu yine -bil- yardımcı fiili ile yapılmaktadır: alabülmedim (Gemalmaz, 1995: 375).

4.2.7. Ek Fiilin Zaman Çekimi

Geniş zaman:

Erzurum ağzında ek fiilin geniş zaman teklik I. ve II. şahıs çekimi yapılırken düz- geniş ünlülü -(y)am, -(y)em; -san, -sen şekilleri kullanılır: ğardaşam, benem, sensen, ağasan, bacısan (Gemalmaz, 1995: 313-316).

Azerbaycan standart dilinde de ek fiilin geniş zaman teklik I. ve II. şahıs eklerinin ünlüleri daralmamış düz- geniş ünlülü olarak kullanılmıştır: “Dərəyəm, tərəyəm, atəşəm, suyam” (Hazri, 1976: 94). “Anasız bir uşaqsan” (Vahabzade, 1979: 41).

Azerbaycan standart dilinde ek fiilin geniş zaman çokluk I. şahıs çekiminde şahıs eki - (y)Ik, -Uk şeklinde görülür: “Biz ki bir yerdəyik gözlə qaş kimi” (Hazri, 1976: 129). “Dünən varıq, bugün varıq” (Vahabzade, 1979: 42).

Erzurum ağzında da ek fiilin geniş zaman çokluk I. şahıs çekiminde -(y)Ik, -Uk şekilleri kullanılır. Ekin ünsüzü, ince ünlülü kelimelerde korunurken kalın ünlülü kelimelerde sızıcılaşarak karşımıza çıkmıştır: biziyh, köwliyyih, köleyiyh, ağayıh (Gemalmaz, 1995: 315). Ek-fiilin geniş zamanda görülen özellikleri: Azerbaycan şivelerinde görülen ekler bildirme eklerinin aynısıdır. Sonu ünlü ile biten isimlerde I. şahısta araya -y- harfi girer. Düz, dar, ince olan son sesteki ünlüler özgünlüğünü korur. Bunların ünlü uyumu her çekimde yalnız bu şahısta kesintiye uğrar. Diğer tüm bildirme ekleri son seslerin

düz, dar, ince ünlüleri dahil soru ve iyelik ekleriyle beraber uyuma girer. Soru eki tek başına sonda bulunduğu III. şahıs tekilde düz, dar, ince ünlülüdür.

Geçmiş zaman:

Azerbaycan standart dilinde ek fiilin ünlüsünün düşmediği, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimlerinde düz-dar ünlülü şekliyle kullanıldığı görülür: “Ana bilmədi ki bu imiş sonu” (Vahabzade, 1979: 207). “Oğuzdan, qopuzdan gələn sirr idi” (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007: 225).

Erzurum ağzında da ek fiilin ünlüsünün düşmediği düz-dar ünlülü şekliyle kullanıldığı görülür: ğulidim, ğardaşidi, ğulidi, ğulidi, ağayidi (Gemalmaz, 1995: 320-324).

4.2.8. -AndA Zarf-fiil Eki

-AndA eki Azerbaycan standart dilinde yaygın bir şekilde kullanılan bir zarf-fiil ekidir. Cümledeki yan yargı ile asıl yargının aynı anda gerçekleştiğini gösterir: “Ürək gülməyəndə şeir də gülmür” (Hazri, 1976: 77). “Gözünü açanda qaynar həyatda, Gözünü yumanda bez kəfəndədi” (Yagub, 2011: 114).

Aynı ek Erzurum ağzında da Azerbaycan Türkçesinde kullanıldığı -IncA zarf-fiil ekiyle aynı fonksiyonda kullanılır: “alanda sene de vərirem” (aldığım zaman sana da veririm). “Görende söylərsen” (görünce söyleyiver) (Gemalmaz, 1995: 342). “Gül açanda artar şanun, a bülbül” Erzurumlu Emrah (Alptekin, 2004: 134). “Dertli Edip dertlerine coşanda, Garip olan gurbet elde şaşanda” Erzurumlu Âşık Edip Önal (Gönen, 2009: 86). “Eşek çamura batanda yol gösteren çok olur” Erzurum atasözü (Sezen, 2013: 513).

4.2.9. -An Sıfat-fiil Eki

Bu ek Azerbaycan standart dilinde -dIk / -dUk eki yerine kullanılır: “İllər üzüyünün qaşı sayılsın Sən doğulan gün” (Hazri, 1976: 14). “Dərisi soyulan Nəsimi - haqqın dəlisi” (Yagub, 2011: 136).

-An sıfat-fiil eki Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi Erzurum ağzında da çoğu zaman geniş zaman oluşturma fonksiyonunun dışında -dık, -dığında ekleriyle aynı kullanılır: “Padişahın oğlu buna mi vuruldi, gölde gurbəgiya vurulan kimi?” (Üstüner, 2000: 63).

5. BÖLÜM:

ERZURUM AĞZIYLA DERLEME METİNLER

Bu kısımda özellikle gerçek kişiler üzerinden çalışma yapıldı, elde edilen röportajlar ve derlemeler sonucunda Erzurum ağzının Azerbaycan Türkçesine yakınlığı ve ikisinde de kullanılan ortak söylemlerin tespitine varıldı. Birbirlerine ne denli yakın olduklarının örnekleri ele alındı.

Derleme metni 1:

Kaynak kişi: Menduha AKKURT.

Doğum yılı ve yeri: 1937, Oltu ilçesi Subatuk köyü.

Derleme yeri: Oltu ilçesi Subatuk köyü.

Derleme tarihi: 2020 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Sabah namazıman gahirdim. El yüzümi yuyirdim. Namazı gııırdım. İnirdim aşağı ahura gidirdim. Malları, inehleri sağırdım, nahıra gatirdim. Davarı sağırdım, nahıra gatirdim. Gelirdim eve, pej galirem, fırın yahırem, ıssi ekmek pişürürem. Erim gurbete getti. Ben teh bahtım balalarımı böyüttüm neler çekdim. Zeten çok ufah evlendim. 15 yaşındaydım beni ere verdiler. 11 tene uşagım vardı. 3 uşagım öldi. 8 uşagım sağ ama ben teh durirem. Bura baba ocağı tütmedin mi? Benim adam 3 sene cenderme olarak esgerluh etti. Sonra da geldi gurbete getti, helbet o vahıt ben böyüttüm uşahlarımı. Sonra çok hecillendi.

Altı sene gaynatamla, gaynanamla barabar durdum. Gaynanam dedi ki, bağdadilerden ışıhlar görünir odada. Gaynatam anamın öz dayısı oğlu, yatıruh otahdan otah görünir. Duvarlar bağdadi, eşikde ayaz olirdi. Böyrüm üşıyirdi. Gaynanam dedi ki, kiremüdi ayakların altına al, kiremüd soğuyene gader sabah açulur. Ele yohlul, yohsulluğ görerah böyüduh. Gaynanam geddi o yüz yayliye, biz galduh evde kotihli eltimle. Biçine gidiruh ikimiz. Sabahdan çepüğe epmeh doldiriruh tarliye gidiruh. Ahşama gader orahla, kerendiyle biçin ederuh. Ahşam gelüruh köve geri. Kim var yanımızda hani heç kim. Yani böyüh sıhıntılarla böyüduh. Tohum sepirem, tapan edirem, öküzlerin önünde hodahlul edirem. Giderem acayvazın dereye odun, çırpı edirem. Gelirem evde gızım pejde epmeh pişürir. Öğreddim hepisine uşahlarımın. Heç bir yerde Allah onları

hecillendirmesin. Ben şimdi teh galirem, ama onlar benim çehdihlerimi çehmesin, oğul. Şimdi yaşlanduh, kocalduh, kövde kimse yoh. İkinci olir tekim canım sıhılır. Ruhum darlanır. Güz geldi, ayam soyidi. Eve girirem kimse yoh, kövde kimse yoh. Allah kimsesizlerin kimsesizi oğul. Ben neydim. Yine de hamd olsun, bu yaşıma geldim, elim ayağım sağ, çoh şükür. Teh galmah zor. Yaşlulu zor. Yaşlılu asan iş deyil, oğul. Allah kimseyi ele ayağa düşürmesin. Senden de razi olsun, geldin epmeh getürdün. Allahım heç bi yerde bungaltmasın. Allah yoluni bahtını açih eylesin. Ordan da bu yaşa geldim işde. Allaha şükürler olsun, halımıza bin şükür. Gal selametle”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Alma attım gelinin başına, geldi düştü ciğerimin başına”.

“Ander gala başan ele ne ettin”.

“Arvadlara deyin tarlayı kehana gelsinler”.

“Avara olmayın çok az vahtımız galdi”.

“Bacı gardaşa bakar, gardaş da garşiki dağa bakar”

“Bir arzumanım vardır ağam beni dinleyesen hele”.

“Bögün bac toplama vahtidir”.

“İki bağ alaf bu ahşam mallara yeter”.

“On beş gün ayam güzel olucak”.

“Sobayı basma ile yahdım”.

Derleme metni 2:

Kaynak kişi: Recep BEDİR.

Doğum yılı ve yeri: 1938, Olur ilçesi Kekikli (eski adı Salaçur) köyü.

Derleme yeri: Olur ilçesi Kekikli köyü.

Derleme tarihi: 2021 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Ban Salaçur kövündenim. Böyüdüm kövden çıhdım. Gurbette geçti ömrüm. Kıbrıs'dan al da gel yinişe doğru, İzmir'de hemen hemen her yerde çalıştım. Marangozluk yaptım. Sigortayı dışarda doldurdum. 1997'de emekli oldum. Emekli olmak ele asan mı bekle ki emekli olasın. Bayah dedim, İzmir'den döndüm köve helen daha buralardayım. Çoluh

çocuh böyüdü hepisi imdi bi yerde bele vakt öldürüyo. Allah'a şükür bu güne geldük. Amma çoh çalıştuh”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Anam camışı sağmaya koma getmiş”.

“Anam mazaratlıh yapan gardaşlarımı kötekledi”.

“Anam pambılı yorğana doldurdi”.

“Anam lor peyniriyle haçapur yapdi”.

“Anamgil bahçaya evelik toplamaya gettiler”.

“Beh almamış işe başlama”.

“Benim bu işe gümanım var ya senin var mi?”

“Bıçgı ile ağacın dallarını budadım”.

“Bibi gurban, hele bana yardım edesen, bibigile oturmaya gideceyuh”.

“Bir doğram et getür de yiyah”.

“Bir dümsüh vurduğı adam, elece yere yığıldı”.

“Bostancı daldaya sahlanan uşahları yahaladi”.

“Boşboğazlıg etme, gız”.

“Böyreğinin birini balasına verdi”.

“Bu uşah ufahken fırtılını çekemezdi şimdi böyük adam olmuş”.

“Buğa adamın elinden kaçdı”.

“Çalı-çırpi getirin ahşam yahıp ısınah”.

“Çeçili epmegin arasına doldurib yedi”.

“Çeperin üstünden atlayan davarlar ve goyunlar garşı tepelere yola goyuldular”.

“Çepişler dağlara doğru yola çıhdiler”.

“Çeten tohuyup saman arabsının etrafına çehdi”.

“Çırayı yakıp garanlıh odaya girdi”.

“Çırpileri bir araya toplayıp ataşa verdi”.

“Çoh bahtavar adamsan anan baban sağ ve yanındadır”.

“Dadaş çelik bir yaydır onu germeye gelmez”.

“Daraba olan evde yaşamahtasın elbet soyuh olur”.

- “Dehre ile tüm odunları doğradi”.
- “Desen böyrüme bir ağrı saplandı”.
- “Emlik hayvanları analarının yanına bırahdılar”.
- “Epmehle bilebar gatiş edip yedi”.
- “Erim işden gelür, yemek bişürmem lazım”.
- “Fetirin arasına çağ kebabı doldurib bi deggede yedi”.
- “Filan kese söyleyin bir daha gızımın yanına uğramasın”.
- “Goyunlardan deleme alıb içsah ey olur”.
- “Gögerçinler bizim ahurun tepresine gondiler”.
- “Hayvanları bulağa götürmüş”.
- “Hemdemlerim ile kadayıf dolması yeduh”.
- “Kızın dodağları gıpgırmızı olmuş”.
- “Odun yühli at dırnağlarına gadar terlemiş”.
- “Ortaluhdaki her şeyi çamadana doldurdi”.
- “Palandöken dağı arşa değmese de heybetiyle göz doldirir”.
- “Uşahken hedih yemeyi çoh severdim”.
- “Yağmur damcı düşdi torpağa heç fayda etmedi”.
- “Yaylaya gardaşım la çasır toplamaya gideceyuh”.

Derleme metni 3:

Kaynak kişi: Fatma ÖREKLİ.

Doğum ve vefat yılları: 1939–2021.

Doğum yeri: Oltu ilçesi Şendurak (eski adı Tamrut) köyü.

Derleme yeri: Oltu ilçesi Subatuk köyü.

Derleme tarihi: 2019 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Tamrut kövünde doğdum. Anamın adı Reziye, babamın adı Yakup, dedemin adı Mustafa, nenemin adı Seleha. Dört gardaşdih. Zeten ben baba görmedim. Ben balaca ufahken Sarıkamış'ta esgerde ölmüş babam. Anam büyüttü beni, On dört yaşım da ere verdi, küçük gelin geldim.

Oraya goş, buraya goş, neler yaşadım. Sabah gahırduh küçükken mala, davara başlurduh. Yaylaya gider gelürdüm. Yaylada pendür, yani peynür yaparduh. Beş sene durduhdan sonra dede esgere getti. Hududda cendermeydi. Ben uşahlarla teh bahdım. Uşahları arhamıza bağlar, tarlaya, yaylaya giderduh. Joğ toplamaya, oduna, çırpıya giderduh. Eskiden yol yoh, ceryan yoh. Neçe sıhıntılar çektu, ama balalarımı böyüttüm şükür. Dede de esgerden geldi. Bilabar kövde yaşadı, bu günümüze gelduh. Allaha şührolsun, ac galmaduh, açıkda galmadı, çaluştuh gazanduh yeduh oğul.

Ben teze gelin geldüğümde ufahdım, çoğu şeyi bilmezdim. Amma göre göre öğrenduh. Ekmek pişürürduh. Tarla işleri görürduh. Mal baharduh, davar sağarduh. Aman şimdi ele mi, hele de bahim bi gıza, yapar mı? Biz ne zorluhlara gördüh, çetin zamanlar attattı. Yine de şührolsun”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Adam itirdiği şeyi bulamadı”.

“Aliye hanım hamuru künde edip sofrada açdı”.

“Anası adamı ele qargışladı ki adam heste olup yatahlara düşdi”.

“Anası kızlarıyla bilabar nahış işlerdi”.

“Asger kazarmasında sayım var”.

“Atın ağzına lavaşa verdi”.

“Babam otu taya vurdi”.

“Bahar geldiği için kepenekler başlamış uçmaya”.

“Başına gada gelmesin yavrum”.

“Buğdaları şadaradan geçirdi”.

“Dağın bu yamacını pıtrağ sarmış, burda mal yayılmaz”.

“Düyünde çoh hoş libası vardı”.

“Emisine kelek gelmiş”.

“Entarinin gırağına çamur bulaşmış”.

“Erzurum ketesi yapmış Nurhayat ezem”.

“Erzurum'un sabah sazağı adamın yüzünü dondurmuşdi”.

“Gardaşlarımla çoh eyi anlaşırım”.

“Gıdikleri tepeye doğru yolladiler”.

- “Gırlağının deliği tıhanmış hayvan az daha ölürdi”.
- “Gız gardaşı oğlavi ile börek açdı”.
- “Gonşuda bişer bize de düşer”.
- “Goyunlar ağıla sağın üçün geldiler”.
- “Gulunlar goşa goşa yaylıma gettiler”.
- “Guymağı yiyen adam tarlada tozu dumana gatdı”.
- “Guzuları örüşe otarmaya götürmüş”.
- “Hademeler okulun her tarafını temizlediler”.
- “Haloğlı Yusuf traktör kotanıyla bizim tarlayı sürdi”.
- “Harala samanı doldurup malların önüne yaydı”.
- “Helvete girip kafamı dinledim”.
- “Heneh yapmaya başladı yine”.
- “Hetir üçün yanıma gel ezeoğlı”.
- “İlhılar yaylaya doğru goşmaya başladiler”.
- “İyneden gorhan çocuk çoh ağladı”.
- “Kartolları fırında bişürdi”.
- “Kesekleri tek tek torpahdan ayırdı”.
- “Lom ile daşları gırdılar”.
- “Meşeye palıd ağacı kesmeye getmiş”.
- “Nece odda yandıl biz, nece suda donduh biz”.
- “Nökerler soyuhdan donmuşlar”.
- “Ortalıhda fazla dolanma, tez eve gel”.
- “Papağını tahıb, soyuhda hizekle gaymaya getti”.
- “Sene bir ay möhlet, borcun öde, ağa”.
- “Su küpünü dolduran bibim çaya çamaşur yıhamaya getti”.
- “Şalının saçahları ıslanmış”.
- “Şişehleri ağıla taraf götürdi”.
- “Uşağın golu çihınca sınıhçıya götürdi”.
- “Uşahlar bağdaki almaları talan ettiler”.

Derleme metni 4:

Kaynak kişi: Hulki şAHİN.

Doğum yılı ve yeri: 1939, Oltu ilçesi Subatuk (eski adı Cücürüs) köyü.

Derleme yeri: Oltu Merkez.

Derleme tarihi: 2020 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Cücürüste doğdum. Orada mal mul bahdım. Böyüdüm ustaluh yaptım, bu güne vardum. Gahdih biz ele gördüh. Babam mal beslerdi, kendine sofı derlerdi. Çocukduh, babamla barabar iş yaparduh. Malımız çohdi o zaman, iki goşa öküzümüz vardı. Aman gel gör ki ne öküz, çoh yaman kuvvetliydiler, böğürende sesleri uzakdan işidilirdi.

O zaman yüz teneke buğda galdırmışam. Gurbete gettim Alamanya'ya tam ottuz tene fırın yaptım. Ey fırın ustasiyem. O zamanın parasıyla yahşı para kazanmışem. Sonra gelince Oltu'da gendime güzel ev yaptım. O gazandığımı ben ey kullanamadım, yohsam yoh imdi benim her şeyim varıdı.

Eskiden köyde benim emsalim çoh eziz arhadaşlarım vardı. Başka köylere giderdüh güleş tutarduh, bizi o vahıt heç kimse yıhamazdı. Rehmetluh Hüseyin pehlivan varıdı. Oni kimse yıhamazdı. Herkeşi yıhar gelürduh. Tarla, bağ bahça işleri derkene yaşımızı aldıh bu güne gelduh.

Sonra da işde bele hestelendim, emeliyet oldum. Yatırem evde bele heste ama yine de Allaha şührolsun”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Ağzı kip uşahdır, kimseye bir şey demez”.

“Allah günahlarını asan eylesin”

“Analı gızlı iki yuşa hıngel yaptiler”.

“Babam yorgunluhdan sobanın başında mürgülü kalmıştı”.

“Bir tike et parçasını yesin diye çobana yolladı”.

“Bu ev sahabi çoh paıl bir adam”.

“Cılbak uşah havuzda yüzirdi”.

“Çaya giden hanım suyun gırağında yarpız görmış”.

“Dayısı mırıq dudak bir adamdı”.
 “Daz başına soyuh vurmuş, heste olmuş”.
 “Degirmancının hakkını unluğa boşalttiler”.
 “Emim telisi dutun altına serip, ağaca çıhdi”.
 “Eve gelen anası her yeri zibil içinde görünce çoğ gızdı”.
 “Gardaşımla bahçayı belleduh”.
 “Gözelin yüzünde pilav yiyilmez”.
 “İte bu sabah yal yapıp verdi”.
 “İtlerden kaçan uşah tora tahılmış”.
 “Köyün suyu şor ahmaya başlamış”.
 “Küseğen kim varsa gardaşıyla barışdırdı”.
 “Mehellede yeriş var goşun çabuh gidah”.
 “Nenesi entarisinin yırtılan yerine aynı renk çaputla yamağ saldı”.
 “Ögey ana bazen öz anandan çox istir seni”.
 “Özge vahıt bu işe bahalım gardaş”.
 “Tarlada yorulan dayı dincelmek üçün ağacın altına oturdi”.
 “Tarlaya giden motoru eyleyip içine bindi”.
 “Tezekleri çuvala doldurdiler ve yahmaya götürdiler”.
 “Ülüzgar esmeye başlayınca saplar tarlanın etrafında uçuşmaya başladı”.
 “Üzüğü gara daşa benzirdi”.
 “Üzünden aşağı gaynar su töküldi”.
 “Yaşmağlı gadın adamları görünce eve içeri hızlice gaşdı”.

Derleme metni 5:

Kaynak kişi: Gülşen ALPARSLAN.
 Doğum yılı ve yeri: 1964, Erzurum Merkez.
 Derleme yeri: Erzurum Merkez.
 Derleme tarihi: 2022 yılı
 Derleme türü: konuşma.

“Ben Gülşen Alparslan. 1964 Erzurum doğumluyam. Erzurumda otiriram. Abdullah diye biriynen evliyem. Hayat arhadaşım Tekmanlı. Ondan sonra işde özel bi yerde temizlîhçı olarak çalışıram. Üş dene uşagım var. İki gızım bir oğlum var. Gızlarım evli oğlumda evli. Torun torba sayıbiyem işde hayatımı anlatirem.

Gel zaman get zaman oğlani evlendirdim. Gelinimi getirdim yanıma, çoluh çocuk galabaluh hepisiynen uğraşirem işde. Gendim 57 yaşındayam. Çalışirem, kazanirem, yedirirem eyliğe geşmir ne olacah. Gelinle aramız çohda eyi deyil. Şimdi esgi saygı, sevgi ne arar oğul ama ne olacah oğul uşagın hetiresine dayanırsen, sabredirsene. Yohsam şimdiki insanlarla uğraşmah zor.

Esgiden elemiydi biz böyügümüzün yanında asla saygısızluh etmezduh. Ben hatirliram ufağım, daha yeni teze gelin zamanım, gaynatam surfaya oturmada biz saygıdan oturmazduh.

Şimdi esgi düzen yoh herkes gendi halında, zaman zor zaman kimsenin ne öniyle ne de arhasiyle gidilmir. Yine de Allah oğul uşagımıza ahıl izan vere.

İşde ele oğul bu zamana bele gelduh, neçe sıhıntiler geldi geşdi daha ne anlatım sene halımıza şührolsun”.

Derleme metni 6:

Kaynak kişi: Cemil PALA.

Doğum yılı ve yeri: 1945, Oltu ilçesi Orcuk köyü.

Derleme yeri: Oltu ilçesi Orcuk köyü.

Derleme tarihi: 2020 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Erzurum'un Oltu gazasının Orcuk köyünde doğdum. Bi zaman okula talebe gettim. Bi zaman çobanlık ettim.

Yıldırım vurdu. On altı yaşındaydım. Çoh gorhdum. Dağa daşa vurdu parçaladı, daş gahdı bana vurdu. Kazağım çeketim delindi üstüm başım.

Okulu ilkokulu ohudum. Sonra Elazığ'a gettuh. Bi zaman sonra aradiler. Geri gelduh asgere gettuh.

Gelür gelmez everdiler beni, ardından hanımı bırahdım köye, ben gettim Libya'ya gurbete çalışmaya. Dört sene de Libya'da galdım. Orada mide rahatsızlığına düştüm.

Sigara bol içirem o zaman rahatsızlaştım. Geldim buraya geri, altı sene de burda çehtim bu sıhıntıyı, ahırı geşti.

Ordan da bu yaşa geldim işde. Allaha şükürler olsun halımıza bin şükür”.

Derleme metni 7:

Kaynak kişi: İbrahim TUTKAL.

Doğum yılı ve yeri: 1986, Erzurum Merkez.

Derleme yeri: Erzurum Merkez.

Derleme tarihi: 2021 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Selamün aleyküm. Adım İbrahim soyadım Tutkal doğma büyüme Erzurumluyam. Şuan Erzurum’da yaşamahdayam. Atatürk Üniversitesinde temizliğ görevlisiyim. Size biraz asgerliğ anımdan bahsedim. 2006 yılında asgere gettim.

Yirmi dokuz gün Tokat’ta acemi birliğini gördüh. Orda bişe olmadı ama gel gelelim usta birliğine Elazığ. 8. Kolordi komutanlığı asgere gettim boyum uzun diye beni muhafız tören birliğine seştiler.

Gettim orda seşmeler olur bi tene sivaslı ağabegi tanıdım ismi Gedir, gendi çavuş. Amm mangasının çavuşiymiş. Dedim çavuşum bu nedir dedi ki asgeriyenin en rahat yeridir. Dedim ben buna nasi geçebilirem. Bilir ya Erzurumlu olduğumi şahasına dedi bene civil peynirle gadayıf dolması getirirsense seni oraya alıram. Dedim olur çavuşum. Bizi aldı oraya iki hafta eğitim gördüh.

Ondan sonra komutanlar gelir, nöbetçiler gelir, onlara doldur boşalt yaptırır ihşimiz ele ey ki, nöbetçi gelir mermiyi verirsene, nöbete gidir sonra gelir mermiyi alırsan.

Yahlaşih üş dörd ay orda galdım o vaziyette ondan sonra denetlemeler oldi. Denetlemeye girdih gardaş, her şeyi yapıdih bi uzun atlamayı yapamadih. Allah selemetlihi versin bizim Burhan başçavuş vardı. Bene dedi ki yapamadın atlamayı, iki ay nöbete yallah. Yahlaşih iki ay ağac oldum nöbet duttum sebebi de bi tene uzun atlamayı yapamamışem.

Ondan sonra yalvar yahar komutana gettim tek olarak gendim uzun atlamayı yaptım. Ondan sonra bir daha döndüm esgi yerime ve orada asgerliğimi bitirdim. Asgerliğim gene de eyidi, yemegimi, maaşımı verirdi rahatıdı, anılarla bitürduh işte. Allah ondan da sizden de razı olsun gardaş”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Ay, hele bene bahasan!”

“Beli, bu yol Palandökene çıkar”

“Di gel, gurban olduğum!”

“Eceba bize gelacahlar mı?”

“Eh, benim aslanım”.

“Ey, ey, gelesen hele!”

“Gel daa!”

“Hava soyuh olduğu için tezden eve gettuh”.

“Hey, gurban, bene bah!”

“Meger beni görmemiş”.

“Of, bu ne soyuh hava!”

“Oho, heç ele oldi mi?”

“Oy, sene gurban olem!”

“Peh, peh, ne güzel at!”

“Seni kimi adamı herkes sever”.

“Uf, başım yaman ağrıyır!”

“Vay, sen ne datlı uşah olmuşsan!”

Derleme metni 8:

Kaynak kişi: Firdevs PALA.

Doğum yılı ve yeri: 1950, Oltu ilçesi Orcuk köyü.

Derleme yeri: Oltu ilçesi Orcuk köyü.

Derleme tarihi: 2020 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Eskiden biz büyüdü, ama iş ile güç ile büyüdü. Uşahken daha küçü, yaşda çalışırdı. Anamgil tarla ekerdi. Pancar ekerdu. Gider çapa ederdu, gelirdu sonra çetin ev işleri, su getir, iş gör, çoh iş yapmışemdu. Sabah gahar süd alurdu. Bildiğin geçim için işgence çekerdu. Ama mecbur yoh oğul. O zaman yohlul zamanı, imdi herkes her şey var. Ele mi eskiki zaman, ah ah...

O zaman saygı da çoh varıdı, büyüün yanından geçemezdu. Ben gelin gettim ufah yaşdan. Benim gaynatam çoh möhkem adamıdı, onların yanında biz el bağlar dururdu, ele golay mi yanlarında sufraya oturmah.

Ağlaya ağlaya gelin oldum ben daha uşağıdım. Evlenmişem evde ahşam olmuş, behlersin o zaman büyü, yuhuya gidecek sen sonra yatacahsın. Sabah oldu mi de en evvel sen gahacaşın. Hele daha yatamam o gorhi yüzünden ne uyhu dutar ne başka bir şey. Entari geydin mi her tarafı kapalı olacah, yohsam hele açık ola, dede çoh kızardı.

Köhne kişilerdeniydi. Azcu, çorabımın ucu göründi diye bene bi gün tarlada bi gızmışdur. O zaman çoh gorhardu. Ben taa eve gader ağlayarak gelmişemdir. Eve güldüm ağla ağla gözlerim şişmiş. Şimdi ele mi, her yerini açır gezirler kızlar. Allah ey ede ne diyim ki...

Davar sağmaya giderdu. Bir süri davar, camışlar, cöngeler, düğeler, çoh zorlu,lar çehdü. Beş dene uşah büyüttüm, hepisinden de razıyem. Çalışdu gazanduh yeduh. Yani elimizle tarla biçerdu, orahla buğda eder, ekmegimizi öyle yaparduh.

Neçe zorlu,lar gördü, ama şührolsun yine de, canımız sağıdı. Şimdi ele mi, oğul, her şeyin golayı bulunmuş. Devir o devir. Gözüm en çoh neyi arar bilin mi sen: çoh isterdim eskiki saygı sevgi yine olsun, ama ben de biliyom zor. Yene de hamd olsun, canımız sağ, büyüümüz başımızda bugüne geldik. Adam bundan sonra da heyirli ömür vere”.

Derleme metni 9:

Kaynak kişi: Münte,ha BÜTÜN.

Doğum yılı: 1954.

Doğum yeri: Oltu ilçesi Çamlıbel köyü.

Derleme yeri: Oltu ilçesi Çamlıbel köyü

Derleme tarihi: 2019.

Derleme türü: konuşma.

“Biz üç gardaşuh. Eskiden zorluklarla böyüduh. Ekin biçerduh, çapa yaparduh. Yaylaya giderduh, süd alurduh, orda guymah yaparduh, gurut yaparduh gomşilerinen oturur toplanurduh. Yayladan gelür ekin biçerduh, çapa ederduh. Ordan eve gelürduh, analarımız çorba yapmışler, kete pişirmişler, ayranası pişirmişler, ekmeah yağlamışler yiyerduh. Ondan sonra gahar bi daha ekine giderduh. Harman yapardiler. Gem diyerdiler ona binerduh, harmani sürerduh, ordan makineyi götürürdiler. Tığ diyerdiler, tığı vururduh, ondan sonra tahıl çıhardı. Götürüp onları kurunların başında yıhar, götürür hesirlere sararduh, hesirlerde guruturduh.

Bu döne mısırlara giderduh, mısırlar olmiş. Orada ateş yaharduh, mısırlar bişürduh. Patatesleri küle gömler yiyerduh. Altmış alti yaşındayım ben, önceki olan şeyleri gonişiyorum. Zeten heş böyle bişe deyüliü.

Yayliye giderduh. Bi dene İskender abi var idi, o tulum çalardı, şişürürdi, biz de inekleri sağarduh. Abam yatardı. Abama diyerduh sen burda yat, biz gidah cıdırih yapardı odunun başlarına binerduh, dönerduh gelürduh ki abam uyumiş. Bi daha giderduh, biraz oynarduh, heş yorulmazduh. Gelür küçüh başımızı yere goyarduh yere ya yiyerduh ya yemez olur sabah şafağı ile gahar inegi davarı sağar dönerduh yenişe. Gelürduh aş bişürmüşler analarımız, orda yiyer, ekin biçmeye giderduh. İkinci olurdi, dönerduh tehrar yayliye.

Önceden dikiş makinesi yohdi. Benim anam elde gelinlere elbise dikerdi.

Gelinler de gelin. Atla gelin giderlerdi. Gelinlere duvah dikerdi, gelinler tahsın diye. Ben gelin oldum, gettim gaynanam hastaydi, gaynatam da onla beraber Oltu'da dururdi. Bi küçük gaynım var, ben de onla dururdum.

Gomşumun bitenesi diyir gel herfeneye gidah, dedim ben gelemem herfeneye, gaynatam geldi mi der sen nerdesin. Sonra pişi yapardiler, patates haşlardiler, orda oturur eğlenürdiler. Çamaşur olurdi, çamaşurları çaya götürürduh. Kıl var idi, çamur oni sürerdiler. Daşın üstünde yuyar, yahardiler.

Eskiden çoh mihriban gomşiluh vardı. Böyüh küçühi tanurdi, küçüh böyühi tanurdi. Oturur gonusurdiler, birbirlerine hoş gelürdi, küçüh böyüğü tanurdi, böyüh küçühi. Hoca imam Gars'a gidir, beni brahamadiler ki gidim. Ben durdum inek sağdım, davar sağdım. Güze gadar galdım, pendir ettim, yağ ettim.

Ondan sonra güzün beni aldı minibüsle Gars'a getürdiler. Gettüh gomşiler çoh eyi, orada çoh güzel günler geçürduh. Bize çoh iyi davrandiler.

Eskiden her şey eyidi, herkeş neşeliydi. Hamd olsun, çoh güzel günler geçürmişuh”.

Derleme metni 10:

Kaynak kişi: Yakup SÖNMEZ.

Doğum yılı ve yeri: 1954, Tortum ilçesi Yukarısivri (eski adı Lisgav) köyü.

Derleme yeri: Tortum Merkez.

Derleme tarihi: 2021 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Ben buralarda büyüdüm. Lisgav köyündenim.

Bi on sene gurbetluh çekdim. Altı sene Bursa'da tezgahtarluh yaptım. Sonra burada esnafluh yapmaya başladım.

Ama buranın insanı gonusması, yerenlük etmesi dışarılara baharsan çok gaba. Erzurum yöresi insanın ağzı gaba, gelür dükkana bir şey isterkene çok belli eder gendini.

Çoh şükür, helal gazandıh, helal yedih. Bugünümüze çoh çoh şükür. Eskiki şirinlik yoh heç, her şey dadsız, oğul.

Ne bilem galabaluğ, sevginin saygının çoh olduğu zamanlardı, anladın mı? İnanmazsın ama arar oldi bazen gözler uzağı, mazıyı. Canımız sağ, amma ki neçe zorluhlar gördüh. Yene ben diyirem, şükür bu güne gelduh. Hadi uğurlar olsun”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Adamları köteklemeye gelmişler”.

“Beni herslandırıp cin atına bindirdi”.

“Bu gece arhadaşlarıyla lokantada eyleşmeye getti”.

“Bu şekerlemenin dadı kaçmış”.

“Dana mal yatağının etrafında bızık tutup fırlanmaya başladı”.

“Eger bene iftira atan sensen, başan daş düşe hemi de beni geder”.

“Er meydanında pehlivanlar çoh yaman güleştiler”.

“Gadın gocasını dögen adamı ele garğıladı ki”.

“Gece evi talamak için hırsız girmiş”.

“Halıları yırgalayıp eve götürdü”.

“Heflenip ortadan gayboldi”.

“Helelik yanıma gelesin”.

“Her defe dedim yapma ama dinlemedi”.

“Herif çoh kocalmış”.

“İşçiler ağacı yerinden gııldadamadı”.

“İtlerin peşlediği çocuk eve gelince lehlemişdi”.

“Meyvaları zay etmeden yemah lazım”.

“Ölüyü guylamah için mezar gazdılar”.

Derleme metni 11:

Kaynak kişi: Ahmet ŞAHİN.

Doğum yılı ve yeri: 1972, Oltu ilçesi Subatuk köyü.

Derleme yeri: Oltu Merkez.

Derleme tarihi: 2021 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Gahırduh sabahdan önce. On yaşlarını diyim. İlk işimiz ahuru temizlemah. Çocuğuz tabi o zaman. O iş biterdi, giderduh çuvallarla merehlerden alaf getirürduh. Mala alaf verürduh, onlar yerdı, biz çıhar bilye oynarduh bacada.

Sonra giderduh davar ağılında güleş tutarduh. Saman yeri ağıldı orda güleş tutarduh. Sonra tarlaya giderduh, dırmıh çekerduh, çift sürerduh, öküzlerle herg ederduh. Biz o zaman ufah uşağız, babam öküzlerin boynuna bindürürdi bizleri. Çok ufah zaman anlattuğum. Bi öküz varıdı ondan çoh gorhardım, boynuzları yeke peleşidi. Diyecağım bir kırtık da orada oyalanurduh olurdu ahşam. Ahşam vahıtları evde oyunlar oynarduh, guggi, gizlenbaç ya da itmah da derler ona, o zaman millet çoh bunları oynarduh. Gışın hızek gayarduh arhadaşlarla, hem de gece ele gayarduh ki dereye aşağı. O zaman gar da çoh, şimdi ne arar. Yirmi kişiye yakın millet binerduh, hızek böyügüdi.

Küçühgen analarımızla bilabar yaylaya giderduh. O zaman uşağım. Bi dede var, hestelenmiş yaylada, hem de gece, bene dediler ki, teles, get sen köye heber ver gelsinler adamı götürsünler. Daha altı yedi yaşlarım. Borandan, canavardan gorha gorha geldim

köye, heber verdim, iki saatlik yol ama geldim ki, yüreğim hop hop edir. Anam bene gızdı, bu vahit niye tek geldin diye.

Yine ufağım dedemle mala gettuh, tosun malına, ama Soğul dağında galacayuh. Dağa giderduh, dedem attan düştü. Kafası oldi balon. Sabaha gader zor yatti. Sabah gahdi, onu köye yolladım, galdım tek, o gün de mala canavar, yani gurt vurdi. Yağış yağdı, doli yağdı, gorhumdan yatamadım. On iki yaşlarında varım o zamanda. Yatahdan çıhmadım. En son gahdım doli durmuş, mal garşı tepelere getmiş. İtler de ürürlerdi. Gettim onları getürdüm. Ertesi günü Yusuf dedem geldi. Onla otarduh, induh köye, ama ele gorhdum orda da çoh küçügem. Yani hep anamıza, dedemize yardım ede ede tarlada, bağda, yaylada böyüduh. Ele geşti günümüz, bu güne gelduh şükür. Bu yaşa geldim işde. Şükürler olsun halımıza, bin şükür. Gal selametle”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Ağzını cırarım senin, beni delletme”

“Ağzını göye açib behlersen heç bir seyin olmaz”.

“Babası yorgunluhdan lırt düşmüş”.

“Etin tökülsün”

“İtleri gırhıma da adamın parasını ver”.

“Yaza çılmah üçün tüm gışı hazırlıh yapıldı”.

Derleme metni 12:

Kaynak kişi: Muhammed Bilal Güneş.

Doğum yılı ve yeri: 1993, Tercan Merkez.

Derleme yeri: Erzurum Merkez.

Derleme tarihi: 2022 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Selamün aleyküm gardaş. Ben Muhammed Bilal Güneş. Size birez gendimden bahsedim. 1993 yılında Erzincan’ın Tercan ilçesinde doğdum. İlkokul, ortaokul ve lise yıllarım Tercan’da geşdi. Şuan da Erzurum’da özel bir şirketde büro personeli olarak çalışırem.

Tabi üniversite çağına geldih, 2012 de benimde her yönden gendime yakın hissettiğim Erzurum’a geldim. Burada çoh güzel anılar çoh hoş arhadaşlıklar edindim. En önemlisi

de tabi hayat arhadaşımi burda buldum. Erzurum maneviyat dolu şehir, bana gattığı bir çoh şey var. Bunların hepsini şimdi anlatacah olsam bitiremezuh.

Erzurum kültürünnen, yemegiynen, gonusmasiynen ve her şeyiynen beni tamamliyen şehir olmuştur. Başga yerde de zeten tutunamayıp geldim buraya yani Tercan'a mezun olduhdan sonra gettim. Bi kaç yıl orda çalışdım. Ücretli öğretmenliğ yaptım. Bahdım olacah deyil, Erzurum sevdası beni buraya çağırıyor çıhdım geldim gardaş.

Bundan bir ay önce de ellerizden öper bi oğlum oldi. E tabi ki Erzurum un havasından suyundan faydalanacağı için çoh mutluyam. Herkes soyuh der Erzurum'a ben sicah insanını ahlıma getirip daha bir sevdim, hani diyirler ya bir sevdadır Erzurum hah aynı o hesap sağlıcakla galın”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Ağzına yaraşmıyan şeyler söyleme”.

“Ağzını eyme, de neyse onu söyle”.

“Arhadan vurmaz, dost dedigin dostunu”.

“Belece çalışma bitmiş oldi”.

“Naçar bu işi yapmamız lazım”.

“Oy benim güzel balam sene gurban olam”.

Derleme metni 13:

Kaynak kişi: Zeynep POLAT.

Doğum yılı ve yeri: 1961, Oltu ilçesi Subatuk köyü.

Derleme yeri: Erzurum Merkez.

Derleme tarihi: 2022 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Ben Zeynep Polat, 1961 doğumluyam. Erzurum'da merkezde oturirem. Erzurum'da gelin çıkarma nasıl olur onu anlatacam. Sabahdan erkenden damadın babasının evinin öğünde arabalar toplanır, konvoy yaparlar. Davul zurnalar çalar. Gapının öğünde halay çeker, oyun oynarlar.

Ondan sonra konvoy yola çıkar gelinin evinin öğüne giderler. Orda da davul zurna çalar ve oynarlar. Gelin vahdında hazır olmuş olur. Gelinin gardaşları ya da yahnları gapıyı dutarlar, para almaya çalışurlar.

Damad tarafı para verür ve gapiyi açarlar. Gelin evdekilerle vedalaşur. Gelinin oğlan gardaşı gelin guşağıni bacısının beline bağlar. Gırmızı guşah. Sonra hoca dua eder ve gelini çıkarırlar.

Merkezde arabalar konvoy olur gezdürürler ve getürürler damadın evinin gapısına. Sonra orda da birez davul zurna çalip oynarlar. Gelini gapının önüne getürürler. Başına bayrak açarlar. Gelin bayrağın altından gelür ve balkonun altında durur. Damad balkona çıkar gelinin başına şekerler, paralar döker ve içi bozuk para doli elma atar. Uşahlar, çoluh çocuh hepsi paraları ve şekerleri toplarlar.

Ondan sonra yine dua ile gelini içeri alırlar. Daha sonra damadın ailesi gelen herkese yemeh verür. Gavurma, pilav, dolma gibi yemehler bunlar. Sonra herkes dağılur evlerine giderler. Ahşama doğru gelin ve damad kuaföre giderler, ordan da düğün salonuna geçerler. Eylence orada devam eder”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Anam şüşelerde gahvaltılıh hazırladı”.

“Bezekli hanım düğüne gider”.

“Bögün Emine hanımla toyumuz var”.

“Bu adam milleti her şeyden bezdirdi”.

“Ecele işe şeytan garışır”.

“Murdar herif evi rezil etmiş”.

“Nenenin elini pisik cırmaklamış”.

“Tohliler yamaca yohuşa dırmanmaya başladı”.

“Uşah eyri cızık çeken gardaşına çoh gızdı”.

“Uşah sayfalara teh teh cızıh çekdi”.

“Yiye yiye tuluğa dönmüşsen”.

Derleme metni 14:

Kaynak kişi: Seher KAYGUSUZ.

Doğum yılı ve yeri: 1978, Erzurum Merkez.

Derleme yeri: Erzurum Merkez.

Derleme tarihi: 2022 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Selamün aleyküm ben Seher Kaygusuz 1978 de Samsun’da dünyaya geldim. Ben doğduhdan sonra babam köyümüze dönmiş. Çocukluğum köyde geçti. İlkokulu köyde ohudum. Sonra iki yıl guran gursu ohudum, şimdi ki gençler gibi gençliğimiz olmadı. Biz tebi ki çalışmahla uğraşduh. Anam yalguzdi evin ilk gızı ben olarahdan ona yardım ederdim. Her sorumluluh benim üstüme düşmüşdi.

Ot bişmahla, kehan yapmahla, ekmeş pişürmahla, gatırınan ot daşımahla, ekin daşımahla, gardeşlerime bahmahla vahıt geçürdüm. Daha sonra işde beş gardeşim var. İki abim üç gız gardeş. Abimin biri imam biri de Romanya’da gurbetlerde çalışmahda. Evliler yegenlerim var. Gardeşlerimle ufahlıhdan çoh mazaratluh yaparduh, çoh eğlenmahli vahıtlar geçürürduh.

Birgün ufağım gardeşlerimle tarlaya gettüh vişne yemeye, vişneden düşmüşdim. Sonra benim nefesim falan gaşmışdi. Gızlar gollarimi falan salladiler. İşde nefes alamirem. Bene yardım ettiler. Su getürdiler yıhandım. Zor şer gendimi topladım. Ben o günü heç unudamam.

1999 yılında Erzurum’a gelin geldim. O gün bugün Erzurum’da yaşamahdayam. Evliliğim şükür güzel geçti. Yedi yıl gaynanamla bilabar galdım. Daha sonra Yenişehir’de bi tene ev alduh. Ayrulduh gaynanamgilden ele bele derken bugünümüze gelduh. Bundan sonrasi can sağlığı Allah’a emanet olun”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Analı gızlı yorgan sırmaya başladiler”.

“Erinme, gah bana su ver”.

“Gizlanmah üçün evin arhasında daldalanduh”.

“Ne bed insan bu gari, millete zulum edir”.

“Nene gurban olsun, galh bene bi su ver, oğul”.

“Nenesi yastıkların üstüne örtüh çehdi”.

“Size gelürüm, ancak o uşah size gelmezse”.

“Tarlada yorulan herif lehlemiş galmış”.

“Tezekleri odunluğun bi köşesine galagladı”.

“Yegin ol eve heber ver can”.

“Yuhusu gelen dede camide mürgüledi”.

Derleme metni 15:

Kaynak kişi: İbrahim DEMİRCİ.

Doğum yılı ve yeri: 1992, Erzurum Merkez.

Derleme yeri: Erzurum Merkez.

Derleme tarihi: 2022 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Ben İbrahim Demirci. 1992 yılında Erzurum’un Tortum ilçesi Yukarısivri(Lisgav) köyünde doğdum. 12.12.1992 de geldih Erzurum’a yerleşdih. 30 yıldır Erzurum’da yaşirem. Size birez Erzurum’dan bahsedim. Havasi soyuh, ama heste etmez. Merdi yaşadır, hayını girar geçirür. Palandöken Dumlu arasi, eser savurur havasi. Güneşi boldur, isitmaz toprağı.

Dumlu babadan içersen suyun, bulursan şifan. Abdurrahman Gazide edersen duan. Gışımız serttir, dağda-dašta garımız çohdur. Baharımız yohdur, yazı gören varsa desin, güzümüz uzundur. Dağlarda çaşurumuz, tarlada kartolumuz, çağda da kebabımız çohdur.

Gönlümüzün sırdaşı, elimizdeki Olti Daşı. Her zaman, her yerde Dadaşın yoldaşı. Bennem İşde bele her yaniyen maneviyat gohan, benim şehrimdir Erzurum”.

Kaynak kişinin ağızıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Atı bögelek sohmuş heç rahat durmir”.

“Avluyu çalgıçla süpürdün”.

“Bahçada gocaman çıyan görmiş”.

“Baldırına sopayla ele bir vurdu ki adamın ahli şaşdı”.

“Cecimi yıhamaya çaya götürdi”.

“Cızık çizdim, cızdım oynamirem”.

“Çağlayan bir sel olur dağlara da baş eğmez”.

“Çalağan gögercin yahaladi”.

“Düyeleri öne gatip dağa doğri vurdiler”.

“Emi ile yarın Palandökene kaymaya gideceyuh”.

“Nenesi adamı görünce leçeğini yüzüne çekdi”.

“Yuhusu gelen balayı beleyip yatırdı”.

Derleme metni 16:

Kaynak kişi: Veli ÇELİK.

Doğum yılı ve yeri: 1991, Ilıca ilçesi Tambura köyü.

Derleme yeri: Erzurum Merkez.

Derleme tarihi: 2022 yılı.

Derleme türü: konuşma.

“Selamün aleyküm. Benim adım Veli, soyadım Çelik. 1991 yılı Erzurum’un Ilıca ilçesi Tambura köyü doğumluyam. Erzurum merkezde oturmahdayam. Organize sanayide depoda çalışırem. Hayatımdan çoh memnunam. Çalışırırh, gındıllanır gidirırh. Yaşamaya çalışırırh.

Erzurum’da yaşamah çoh güzel. İnsanın ruhini açır bu şehir. Maneviyatı çoh dolu dolu yaşır insan. Hele birde ramazan ayında çoh farklı gardaş. Misal sabah gaharsın gapiye çıharsın heş kimse bişe yemir içmir, milletin sayğısı var birbirine garşı. Zeten insani ele cana yakın ki hele gördü mi seni hemen der neydirsın gardaş, ne var ne yoh. Hah işde ambele gonişdimi için ısınır.

Ramazanda camiler dolar daşar, mukabele ohunur, hetimler edilür. İftar vahdi yahlaşanda bi tene Allahın guli galmaz kapide, herkeş evinde sevduhlariyle iftar eder. Surfalarda her şey olur. Cağ kebabı mi desem, gadayf dolması mi desem ahlın ne gelürse. Ondan sonra sen hele çıh gapiye abov iyne atsan yere düşmez, ele galabaluh olur her yer.

Millet gahvelere hücum eder. Ee gıtlama çay içecah daha gardaş. Ana baba günü olur gahveler. Kimisi cumhuriyet caddesinde gezer, kimi camiye tereviye gider. Millet sahura gader eylenür, vahıt geçürür sonra gider eve. Anlayacağın Erzurum bir başgadur hele ki ramazan ayında. İşde bele gardaş diyirem ya sene burda yaşamah çoh güzel”.

Kaynak kişinin ağzıyla Erzurum yöresel söyleyişleri:

“Arabanın cami buğ olmiş”.

“Bar ağacının dalına dayak verdi ki aşağıya sarhmasın”.

“Bed suratlı adam goşa goşa gene geldi”.

“Bu uşağın buhağı çoh belirgin olmiş, çoh tavlanmiş”.

“Can gurban sana haloğlu”.

“Çor, zuggum sene”.

“Dabanlarıma gadar gara sular inmiş, ele yorulmuşem ki”.

“Güneş karları eritince çirişler meydana çıhdi”.

“Haloğlu ile meydana gezmeye gideceyuh”.

“Yeke daşı çoh zor galdırdi”.

“Yüngül haralı sırtına alıp ahura götürdi”.

SONUÇ

Azerbaycan Türkçesinin ve Erzurum ağzının ortak etmenlerini karşılaştırmalı olarak örneklerle ve gerçek kişilerden elde edilen metinlerle ele aldığımız bu çalışmamız, alanında yetkin kişilerin yazılı kaynaklarından da alınan veriler eşiğinde orijinalliğini koruyarak oluşturulmuştur.

İlgi literatürde bu alanda çalışmaların azlığı gözlemlenmektedir. Bundan yola çıkarak daha çok ortak kullanılan kelimeler etrafında şekillenen çalışmamızda Azerbaycan standart dilinin tarihsel seyri, Erzurum ağzının genel dil bilgisel özellikleri ve bu iki bölge dillerinin tarihsel-kültürel etkileşimi işlenmiştir. Çalışmanın yapısı gereği daha çok Selahattin Olcay'ın “Derlemeler sözlüğü” gibi yazılı kaynağa sıkça başvurulmuştur. Erzurum ağzının kendine has özelliği bu şekilde ele alınmasında belirleyici olmuştur. Örneklerin orijinalliği ise tahlillerin dikkat çekici tarafıdır.

Ayrıca Azerbaycan standart dilinin tarihsel süreçteki gelişimi incelenerek tespitler ortaya konulmuştur. Daha çok Azerbaycan sahasında ele alınan eserler irdelenip etkin görülen yerlerden yararlanılmıştır. Yine Türkiye Türkçesi Erzurum ağzı ile Azerbaycan Türkçesi arasında tipolojik etkileşimin tarihsel-kültürel fonu ortaya koyulmaktadır. Dili oluşturan tarihsel ve kültürel değerler dikkate alınmıştır. Yine belirtilen iki bölge içinde tarihsel ve kültürel yönü ağır basan eserlerden yararlanılarak, elde edilen tespitler örneklerle açıklanmaktadır.

Erzurum ağzı ile Azerbaycan Türkçesi arasında ses bilgisi benzerlikleri ele alınırken, ünlüler ve ünsüzlerin benzer yönleri üzerinde daha sık durulmuştur. Benzer harflerin kullanımı ortak yönleri daha belirgin hale getirdiği görülmektedir.

Erzurum ağzı ile Azerbaycan Türkçesi arasında söz varlığı benzerlikleri kapsamında karşılaştırma yapılarak örneklerle tespit edilen ortak kelimeler ön plana çıkarılmaktadır. Yalnızca Erzurum ağzına ve Azerbaycan standart diline has ortak kelimeler anlamları ile birlikte ele alınmıştır. Bu şekilde daha özgün bir çalışmanın ortaya koyulması amaçlanmıştır. Yine örnekler tamamen orijinal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erzurum ağzı ile Azerbaycan Türkçesinin biçim benzerlikleri işlenirken daha çok ekler üzerinden çalışma yapılarak benzer ekler ve bunların kullanımları örneklerle

açıklanmıştır. Oldukça benzer olduğu dikkat çeken eklerin kullanımı iki bölge halkının hemen hemen aynı biçim şekillerini kullandıklarını gözler önüne sermektedir.

Daha çok ileri yaş kişilerden topladığımız derlemeler oldukça etkili olmuştur. Özellikle Erzurum yöresi insanının geçmişini, sıkıntılarını, günlük yaşantılarını konuşarak elde ettiğimiz kullanımların, Azerbaycan standart dili ile oldukça benzer olduğu tespit edilmektedir. Konuşma dilinde bölge bölge bazı ses bilgisi değişimleri olduğu sezilse de aynı durumun Azerbaycan sahasında da var olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak iki bölge insanının konuşma ve standart dillerinin benzer yönleri ele alınan bir çalışmanın olabildiğince özgün olmasına çalışılmış, her iki bölgede ortak kullanılan her kelime, her söylem ele alınmaya çalışılmıştır.

Tüm bu çıkarımlar ışığında iki yörenin ortak dil özellikleri, ortak söz varlığı yapıları önem arz etmektedir. Hem örneklerle hem de röportajlarla bunlar ispatlanmıştır. Bu benzerliklerin tümü Azerbaycan Türkçesinin ve Erzurum ağzının ortak yönlerini belirlemekle kalmamış, kelime kökenleri ve oluşumları dâhil her benzer kullanımı da ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışma dilbilgisi açısından olduğu kadar ortak milli değerlerimiz açısından da önemlidir. Aslında, Azerbaycan Türkçesi ile Erzurum ağzındaki benzerlikler, bu iki komşu coğrafyadaki dilsel benzerlikler bu iki komşu coğrafyadaki insanların birçok alandaki ortak milli değerlere sahip olduklarını bir daha bize göstermektedir.

Bu çalışma farklı alanlarda benzer çalışmalara örnek teşkil edebilecek niteliktedir. İster el sanatları ister sanat tarihi ister halk bilimi ister halk müziği alanlarında bu tür benzerlikleri tespit etmek mümkündür. Burada dilbilgisinin dışında kültürel-tarihsel değerler, kültürel-sosyolojik fonu da ortaya koymaktadır.

Geçmişte ve halen daha olduğu gibi iki bölgenin de benzer kullanımları ve söylemleri özellikle günlük konuşma dilinde ve standart dilinde bağlantılı bir şekilde devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Abdullayev, B., Orucov, A. H., & Rehimzade, N. (2006). ADİL – Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügati. 1-4. (A. Ahundov, Dü.) Bakü: Şerq Qerb neşriyat.
- Akan Budak, D. (2012). Erzurum ağzı söz varlığında eski Türkçenin izleri. *Turkish Studies*, 7/4, 629-646.
- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*. Ankara: Deniz Kitabevi.
- Akkurt, M. (2020). DM - Derleme Metni 1. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Subatuk Köyü, Erzurum/Oltu .
- Akpınar, Y. (1988). *Çağdaş Türk Şiveleri: Azeri Türkçesi ve Edebiyatı Metinleri*. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Alışık, G. S. (2002). *Azerbaycan Türkçesi. Türkler*. (Cilt 19). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Alparslan, G. (2022). DM - Derleme Metni 5. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Erzurum Merkez.
- Alptekin, A. B. (2004). *Palandöken'in Zirvesindeki Âşık Erzurumlu Emrah*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Altaylı, S. (2005). *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Prestij.
- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü* (Cilt 3). Ankara: TDK.
- Altaylı, Y., & Altaylı, A. (2012). *Azerbaycan - Türkiye Türkçesi Ortak Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Deniz kitabevi.
- Alyılmaz, C. (1986). *Eski Türkçenin Lügati*. Yayınlanmamış bitirme tezi. Atatürk Üniversitesi.
- Atılcan, İ. C. (1969). *Erzurum Üstüne Şiirler ve Seçme Yazılar*. Ankara: Vural Yayıncılık.
- Atılcan, İ. C. (1977). *Erzurum Ağızları Halk Deyimleri ve Folklor Sözlüğü*. İstanbul: Kültür Matbaacılık.
- Atılcan, İ. C. (1994). *Erzurum Fıkraları*. Erzurum: Erzurum vakfı.
- Barış, G. (2016). *Azerbaycan Türkçesinin Söz Varlığının Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Becer, M. (2006). *Türk Halk Bilimi İçinde Erzurum Manilerinin Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

- Bedir, R. (2021). DM - Derleme Metni 2. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Kekikli Köyü, Erzurum/Olur.
- Blog.milliyet.com. (2022). *Çelebi, Nahide, Erzurum ağzından kelimeler ve bir fıkra*. 4 Nisan, 2022 tarihinde <http://blog.milliyet.com.tr> adresinden alındı.
- Buluç, S. (1942). *Anadolu Ağzları Bibliyografyası*. İstanbul.
- Bulut, S. (1989). *Damla Damla Erzurum*. Ankara: Kültür Yayıncılık.
- Bulut, S. (1997). *Erzurum Çarşı Pazar*. Erzurum: Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneği Yayınları.
- Buran, A. (1992). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar II (Ağzlar)*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Buran, A., & Alkaya, E. (2003). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Bütün, M. (2019). DM - Derleme Metni 9. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Çamlıbel Köyü, Erzurum/Oltu.
- Caferoğlu, A. (1995). *Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar: Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağzları*. Ankara: TDK.
- Çelik, E. (2005). *Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Arasında Yalancı Eşdeğerlik*. Yüksek Lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çelik, V. (2022). DM - Derleme Metni 16. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Tambura Köyü, Erzurum/Ilıca.
- Daşdemir, M., & Efendioğlu, S. (2016). Kars ve Erzurum ağzlarında Rusça ödünç kelimeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED*(55), 159-178.
- Demirci, İ. (2022). DM - Derleme Metni 15. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Erzurum Merkez.
- Dogankaya.com. (2022). *Sümmaninin bilinmeyen şiirleri.pdf*. 20 Nisan, 2022 tarihinde <http://dogankaya.com> adresinden alındı
- DS - Derleme Sözlüğü. (1993). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1-11*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Duman, H. H. (2007). *Erzurum Fıkraları ve Meşhur Nüktedanlar*. İstanbul: Duyap Yayıncılık.
- Duman, H. H. (2020). *Gülen Dadaş*. İstanbul: Duyap Yayıncılık.

- Dursunoğlu, H. (2009). Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri. *Erzurum ağzındaki hırıltılı h (h) sesi* (s. 203-210). Ankara: TDK.
- Düzgün, D. (2015). *Erzurum'un Yüzleri: Âşık Mevlut İhsani*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1985). Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*. Ankara, 1/2, 379-387.
- Ercilasun, A. B. (1992). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Ergin, M. (1981). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ebru Yayıncılık.
- Erkal, A. (2015). *Âşık Sümmâni Divanı*. Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Erzurum.ktb.gov. (2022). *Erzurum ağzından*. (C. Almaz, & Ş. Torun, Düzenleyenler) 04 Nisan, 2022 tarihinde <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-273919/erzurum-agzi.html>. adresinden alındı.
- Erzurumlularvakfı. (2022). 4 Nisan, 2022 tarihinde <http://erzurumlularvakfi.org.tr>. adresinden alındı.
- Erzurumportali.com. (2022). *Çayname*. (İ. C. Atılcan, Düzenleyen) 04 Nisan, 2022 tarihinde <http://erzurumportali.com>. adresinden alındı.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları, Cilt 1: İnceleme; Cilt 2: Örnek Metinler; Cilt 3: Bibliyografya, Sözlük ve Dizinler*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Gökçür, E. (2012). Azerbaycan Türkçesi ile Doğu Anadolu ağızlarındaki ortaklıklar üzerine. *Turkish Studies*, 7/4, 1801-1824.
- Gönen, S. (2009). *Erzurumlu Âşık Edip Önal: Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*. Konya: Kömen Yayıncılık.
- Gülensoy, T. (1979). *Erzurum Ağzı ile "Hatemi Tai Masalı"*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, M. B. (2022). DM - Derleme Metni 12. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Erzurum Merkez.
- Hacıyev, T. (2012). *Azerbaycan Edebi Dili Tarihi*. Bakü: Elm neşriyat.
- Hezri, N. (1979). *Ulduz Kervanı*. Bakü: Yazıcı neşriyat.
- Hudiyev, N. (2012). *Azerbaycan Edebi Dili Tarihi*. Bakü: Elm ve Tahsil neşriyat.
- Ilıcalı, N. (1995). *Erzurum Ağzı*. Erzurum: Ergenekon Yayıncılık.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK.

- Kartallıoğlu, Y., & Yıldırım, H. (2007). *Azerbaycan Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri*. (A. B. Ercilasun, Dü.) Ankara: Akçay Yayıncılık.
- Kaya, F. (2009). *Dadaşın Lügati*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Kaya, F. (2012). *Erzurum Diyalogları*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Kaygusuz, S. (2022). DM - Derleme Metni 14. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Erzurum Merkez.
- Kırzioğlu, M. F. (1962). Lehçe-i Erzurum yazmasındaki halk sözleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleteni*, 195-244.
- Kurbanov, A. (2003). *Muasır Azerbaycan Edebi Dili*. Bakü: Nurlan neşriyat.
- Mahir, B. (1973). *Köroğlu Destanı*. (M. Kaplan, M. Akalın, & M. Bali, Dü) Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Mahir, B. (1997). *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri (I)*. (S. Sakaoğlu, Dü.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mahir, B. (1999). *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri (II)*. (S. Sakaoğlu, Dü.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mescitlikoyudernegi.org. (2022). *Erzurum ağzı, Erzurum İspir Mescitli köyü*. 04 Nisan, 2022 tarihinde <http://www.mescitlikoyudernegi.org>. adresinden alındı.
- Obastan.com. (2022). *Azerbaycan Dilinin Lügati*. 04 Nisan, 2022 tarihinde <https://obastan.com/cin/6201/?l=az/>. adresinden alındı.
- Olçay, S. (1995). *Erzurum Ağzı (İnceleme-Derleme-Sözlük)*. Ankara: TDK.
- Örekli, F. (2019). DM - Derleme Metni 3. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Subatuk Köyü, Erzurum/Oltu.
- Özarslan, M. (2006). *Erzurum Âşıklık Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Özeren, M. (2014). Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Rusça sözcükler. *Turkish Studies*, 9/3, 1093-1120.
- Pala, C. (2020). DM - Derleme Metni 6. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Orcuk Köyü, Erzurum/Oltu.
- Pala, F. (2020). DM - Derleme Metni 8. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Orcuk Köyü, Erzurum/Oltu.
- Perilioğlu, E. (2006). *Türkiye Türkçesi ile Azeri Türkçesindeki Ortak Kelimelerde Anlam Değişimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Polat, Z. (2022). DM - Derleme Metni 13. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Erzurum Merkez.

- Seyidoğlu, B. (2005). *Erzurum Efsaneleri*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Seyidoğlu, B. (2006). *Erzurum Masalları*. İstanbul: Dergâh Yayıncılık.
- Sezen, L. (2013). *Erzurum Folkloru*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, Y. (2021). DM - Derleme Metni 10. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Erzurum/Tortum.
- Şahin, A. (2021). DM - Derleme Metni 11. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Subatuk Köyü, Erzurum/Oltu.
- Şahin, H. (2020). DM - Derleme Metni 4. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Subatuk Köyü, Erzurum/Oltu.
- Tahiroğlu, B. T. (2003). *Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Sıfatların Anlam Açısından Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.
- TDK. (2020). *Büyük Türkçe Sözlük*. 2 Şubat, 2022 tarihinde Türk Dil Kurumu: <http://tdkterim.gov.tr> adresinden alındı.
- TDK. (2022). *Güncel Türkçe Sözlük*. 04 Nisan, 2022 tarihinde <http://tdk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Tebrizi, G. (2003). *Gurbet Harayı*. Bakü: Azərneşr.
- Teymurlu, Z., & Emiroğlu, Z. (2016). Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki söz varlığının temel özelliklerine dair. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/24, 264-276.
- Tutkal, İ. (2021). DM - Derleme Metni 7. (M. Şahin, Röportaj Yapan) Erzurum Merkez.
- Üstüner, A. (2005). *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*. Ankara: TDK.
- Vahapzade, B. (1979). *Açılan Seherlere Selam*. Bakü: Yazıcı neşriyat.
- Yagup, Z. (2011). *Eserleri* (Cilt 1). Bakü: Şerq Qerb neşriyat.
- Youtube.com. (2022). *Erzurum ağzi*. 04 Nisan, 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/channel/UCyGiGfo2IdpnMqfzamOEB5w/> adresinden alındı.
- Youtube.com. (2022). *Erzurum ağziyla en çok kullandığınız kelime nedir?* 04 Nisan, 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=MX7Wtf3Q9Ks/> adresinden alındı.
- Youtube.com. (2022). *Olur İlçesi Kekikli köyü Ballica Mahallesi*. 04 Nisan, 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=q0ZF3cDZSwo> adresinden alındı.

EK 1. Azərbaycan Günümüz Alfabeti

Çap şəkli	Əl yazısı şəkli	Adı	Çap şəkli	Əl yazısı şəkli	Adı
A a	A a	a	Q q	Q q	qe
B b	B b b	be	L l	L l	el
C c	C c	ce	M m	M m	em
Ç ç	Ç ç	çe	N n	N n	en
D d	D d	de	O o	O o o	o
E e	E e	e	Ö ö	Ö ö ö	ö
Ə ə	Ə ə	ə	P p	P p	pe
F f	F f	fe	R r	R r	er
G g	G g	ge	S s	S s	se
Ğ ğ	Ğ ğ	ğe	Ş ş	Ş ş	şe
H h	H h	he	T t	T t	te
X x	X x	xe	U u	U u	u
I ı	I ı	ı	Ü ü	Ü ü	ü
İ i	İ i	i	V v	V v	ve
J j	J j	je	Y y	Y y	ye
K k	K k	ke ka	Z z	Z z	ze

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1a/Azərbaycan_elifbasi.jpg)

EK 3. Kaynak Kişiler Tablosu

.

.

203

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 22/04/2022

Tez Başlığı : “ Türkiye Türkçesi Erzurum Ağız ile Azerbaycan Standart Türkçesinin Ortaklıkları”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 200 sayfalık kısmına ilişkin, 21/04/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4’tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil
- 4- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza: 22/04/2022

Adı Soyadı:	Muharrem ŞAHİN
Öğrenci No:	18202000006
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Şüreddin MEMMEDLİ
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

204

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 22/04/2022

Tez Başlığı: “ Türkiye Türkçesi Erzurum Ağzı ile Azerbaycan Standart Türkçesinin Ortaklıkları”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon’dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza: 22/04/2022

Adı Soyadı:	Muharrem ŞAHİN
Öğrenci No:	18202000006
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr, Şureddin MEMMEDLİ

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Detaylı Bilgi: <https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003>

Telefon: 0-4782117522

Faks: 0-4782117523

E-posta: sbe@ardahan.edu.tr

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Muharrem ŞAHİN

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (okuma), Rusça (okuma)

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi

Tarih : 20/04/2022